

Apostlagärningarna

del 1, kap 1-18

en bibelteologisk kommentar
av
Håkan Sunniden

© Håkan Sunnliden, Värnamo 2008
Inget i detta utkast får publiceras utan författarens skriftliga tillstånd.
Utgiven av Värnamo församling, Box 624, 331 26 Värnamo

Förord

I tidigare bibelförklaringar har jag försökt framställa det kristna livet och den kristna tron såsom de uppstått. Vi började med att lära känna Jesus och hans uppdrag i den judiska miljön såsom Matteus berättar. Matteusevangelietets kärna kan mycket väl vara det mest ursprungliga vi har tillgång till. Matteus, tullindrivaren som blev en av Jesus lärjungar antecknade till dels vad Jesus sa. Dessa anteckningar fick utgöra kärnan till *Matteusevangeliet*.

Jakob, Herrens bror, var till en början tillsammans med Petrus föreståndare i församlingen i Jerusalem. Jakobs undervisning riktade sig främst till de judekristna och därför studerade vi *Jakobsbrevet* efter Matteusevangeliet. När det var gjort kompletterade Matteusevangeliet med de unika versarna i *Markusevangeliet*. De som inte återfinns hos Matteus. Nu är det dags att fördjupa kunskapen om den första kristna församlingen och dess utveckling i Apostlagärningarna. Undervisningen sker kapitel för kapitel, vers för vers i kronologisk ordning. Jag har gjort avbrott efter 14:28 för *Galaterbrevet* och sedan efter 18:11 för *1 Tessalonikerbrevet* och vid 18:18 för *2 Tessalonikerbrevet*. Jakobsbrevet och Galaterbrevet finns tillgängliga i ett särskilt kompendium.

I denna kommentar har jag tvingats göra mycket kraftiga begränsningar. Det är helt enkelt inte möjligt att försöka vara uttömmande. Jag har därför valt ut vad jag vill kommentera. Min vana trogen vill jag vara översiktlig så att också den okunnige kan komma in i text och tanke. Vi kommer att läsa all text, men jag har också valt att göra nedslag i den och kommentera stycken eller ämnen som är relevanta för situationen i Värnamo församling.

Det har varit en fascinerande resa genom arton kapitlen. Jag har lagt särskild vikt vid den Helige Andes utgjutande på Pingstdagen, eftersom livet i den helige Ande är hemligheten bakom den kristna Kyrkan och församlingen. Det var särskilt intressant att studera de så kallade *summarierna*. Lukas har gett oss tolv kännetecken på den första kristna gemenskapen. Är det möjligt att det liv som tar sig sådana uttryck också är tillgängligt för oss idag? Ja, det har mer och mer blivit min övertygelse. Där det finns levande celler, organiserade i zoner/husförsamlingar och distrikt kan man också förvänta sig att känna igen livet i den Helige Ande. Det är naturligtvis en bön att så ska ske i Värnamo församling.

Jag har använt mig av professor Edvin Larssons svenska kommentar *Apostlagärningarna* som ingår i serien Kommentarer till Nya Testamentet. Men jag har också använt mig av John Stotts *The Message of Acts*. Närmare uppgifter om dessa och annan litteratur jag använt finns i Referenslistan. Det finns direkta citat från dessa och andra, men det händer också att det saknas hänvisningar. Detta kompendium har till en början endast tjänat som underlag för de bibelförklaringar som hålls på tisdagskvällarna i Värnamo kyrka. Det har inte skrivits med vetenskaplig noggrannhet och någon sådan ambition har aldrig funnits. Det kan därför hända att det saknas noter eller sakupplysningar där det annars borde ha varit sådana.

Värnamo, 3 Advent 2008

Håkan Sunnliden

INNEHÅLL

A. Inledning

1. Vem har skrivit Apostlagärningarna? s 5
2. När skrevs Apostlagärningarna? s 5
3. Vilket är syftet med Apostlagärningarna? s 6
4. Hur är Apostlagärningarna skrivet? s 7
5. Kronologiska hållpunkter s 8
6. Innehåll och disposition s 9

B. Kommentar

- Apostlagärningarna kapitel 1 – 14 s 11-92

C. Särskild kommentar

- Guds rike och det kristna hoppet s 13
Tungomålstalande s 18
Sadduceerna s 30
Esséerna s 33
Urförsamlingens förhållande till de världsliga myndigheterna s 37
Samaria s 45
Simon och gnosticismen s 46
Saul eller Paulus, född och uppvuxen i Tyrus, Kilikien s 50
Damaskus i Syrien s 53
Guds Son s 54
Antiokia i Syrien s 62
När var Paulus i Jerusalems för andra gången? s 63
Karta över de romerska provinserna s 67
Antiokia i Pisidien s 67
När skrevs Galaterbrevet? s 73
Silas och Judas Barsabbas s 77
Karta över omnämnda församlingar i Apostlagärningarna s 79
Thessaloniki i Makedonien s 84
Athen i Akaja s 85
Epikuréer och stoiker s 86
Korint i Akaja s 90

D. Appendix

1. Apostlagärningarnas texter ordnade efter Den Svenska Evangelieboken s 94
2. Apostolisk- och efterapostolisk tid, 35-150 e Kr s 95
3. Cd-roms eller www.bibelforklaring.nu s 96
4. De nytestamentliga församlingarna s 97
5. Referenslista s 98

A. INLEDNING

Apostlagärningarna är tillägnad en viss Theofilus liksom Lukasevangeliet. Theofilus var en hednakristen, möjligen en tidigare proselyt eller gudfruktig. Så brukar man i alla fall förklara att Lukas tycks förutsätta att läsaren är förtrogen med Gamla Testamentet. I till exempel 1:19 står det ”och det jordstycket kallas på *deras* språk Akeldamak”. Det tyder på att det *inte* var en jude som skrivit Apostlagärningar.

Vem har skrivit Apostlagärningarna?

Lukas brukar anges som författare till både evangeliet och Apostlagärningarna. Han är inte omnämnd i vare sig Lukasevangeliet eller Apostlagärningarna, men vi finner honom i Kol 4:14, 2 Tim 4:11 och Filemon v 24. I Kol kallas han för den älskade läkaren och i 2 Tim sägs att han är den ende som är kvar hos Paulus. Av 4:11 framgår indirekt att han är en oomskuren, det vill säga hednakristen. Det är i sig en intressant uppgift. Det står inte så mycket om Lukas i Nya Testamentet, men han är omtalad också i andra källor.

Det står i inledningen av Lukasevangeliet att han efterforskat allt noggrant. Det verkar klart att Lukas reste med Paulus. Det förklarar de så kallade ”vi-styckena”, 16:10-17, 20:5-16, 21:1-18, 27:1-28:16. Paulus hade varit med när Stefanus stenades, 7:28 och 22:3 och kunde berätta om detta och naturligtvis om sin egen omvändelse, kap 9, 22 och 26.

Andra som Lukas varit i kontakt med och som kan ha bidragit med information är Barnabas (4:36), Markus (12:12) och Jakob (12:13).

De båda verken, Lukasevangeliet och Apostlagärningarna är dedikerade till Theofilus, men är samtidigt riktade till en långt större läsekrets.

När skrevs Apostlagärningarna?

När det gäller dateringen vill jag framhålla fyra skäl till att Apostlagärningarna är skrivet ganska tidigt, kanske redan år 60

För det första finns inget av Paulusbreven omnämnt. Det finns ingen hänvisning till dem och inget tyder på att Lukas hade kännedom om dem. De samlades ihop och fick en stark ställning bland de kristna församlingarna senast i slutet av det första århundradet. Apostlagärningarna har därför kommit till innan breven fått sin starka position.

För det andra jämnades Jerusalem med marken år 70 e Kr och det nämns inte ett ord om detta. Det är därför troligt att Lukas som skriver en historisk berättelse skrivit denna innan år 70 e Kr.

För det tredje använder Lukas i regel väldigt positiva ordalag om den romerska staten. Man kan fråga sig om det varit möjligt om han upplevt de förföljelser kejsar Nero satte igång på 60-talet.

För det fjärde nämns inte de stora apostlarna död alls, varken Petrus eller Paulus som led martyrdöden år 64 (?) eller Jakob som led martyrdöden år 62 e Kr. Apostlagärningarna slutar med att Paulus fortfarande predikar från sin husarrest.

Redan *Didache* (70-150 e Kr) innehåller delar av Apostlagärningarna, se *Didache* 4:8 (Apg 2:44 f, 4:32) 9:2 och 10:2 (3:13, 26, 4:27, 30).

Det är möjligt att Apostlagärningarna citeras också i 1 Clemensbrevet (96 e Kr), till exempel 2:1 (Apg 20:35), 2:2, (2:17), 5:4, 7 (1:25), 17:1 (7:52) och 18:1 (13:22). På ett liknande sätt används Apostlagärningarna i Ignatiusbrevet (110-115 e Kr), till exempel brevet till magnesierna 5:1 (Apg 1:23), till smyrnierna 3:3 (10:41) eller filadelfierna 2:2 (20:29).

Justinus Martyren (-165) skrev *Apologin* och i den citerar han både Lukasevangeliet och Apostlagärningarna. Han citerar bland annat från det tal Paulus höll på Aeropagen i Aten, som Lukas berättar om i Apostlagärningarna 17. Hos Irenaeus (-200 e Kr) spelar Apostlagärningarna en stor roll i dennes kamp mot olika villolärare. Irenaeus har i Apostlagärningarna stöd för den kristna lära som blir tydlig i de många tal som finns återgivna där. Irenaeus menar att Apostlagärningarna ska betraktas som kanonisk på grund av att Lukas skrivit boken.

I *Canon Muratori* från 180-190 görs en uppdelning mellan vilka skrifter som ska betraktas som kanoniska och vilka som inte ska betraktas så. Kriterierna är oklara, men Apostlagärningarna nämns bland de kanoniska. Lukas var en Pauluslärjunge och hade deltagit i dennes missionsresor, vilket framgår av de så kallade ”vi-ställena”. I denna gemenskap ingick Silas, Timoteus och Lukas. I *Canon Muratori* omnämns Lukas som läkare i Antiokia, Syrien. Han var en av de tidiga hednakristna, apostlalärjunge och senare verksam i Achaia, Grekland. Han ska ha blivit 84 år gammal.

Vilket är syftet bakom Apostlagärningarna?

Det finns de som försöker misskreditera Lukas genom att säga att Apostlagärningarna är en propagandaskrift, men det är tydligt överdrivet. Kanske är det bättre att säga att boken är en historisk monografi, det vill säga försöker beskriva ett viss skeende i historien, nämligen den kristna rörelsens utveckling under tre decennier, från Jesus uppståndelse och himmelfärd i Jerusalem till Paulus fångenskap i Rom. Det är självklart så, som med alla historieskrivare, att han valt ut det han vill berätta. Det finns sådant som han inte berättar. Han berättar till exempel inte hur den kristna församlingen uppstod i Alexandria, Nordafrika fastän den var stor och inflytelserik.

Lukas skriver teologisk historia, kyrkohistoria. Han skriver om ”de stora händelser som ägt rum ibland oss”, Luk 1:1. En intressant utveckling inom Apostlagärningarnas ram är den att Torahn på ena sidan förlorar sin betydelse och på andra sidan fortsätter att vara en särskild förmån för judekristna. Denna konflikt som var så svår bland de första kristna tycks vara nedtonad utan att han förbigår den.

Det finns mycket att säga om sättet att förstå Apostlagärningarna men det finns inte skäl att fördjupa sig i detta här.¹ I stället ska vi koncentrera oss på det som kan vara av intresse för oss som lever och verkar i Värnamo.

Jag har särskilt två intressen med dessa bibelförklaringar. Det första är att se *hur den första kristna församlingen växer fram* och det andra är att jag vill *placera Paulusbreven i sitt rätta sammanhang*. Jag har valt att läsa Apostlagärningarna kronologiskt även om det inte alltid verkar självklart att det är skrivet kronologiskt. På så sätt hoppas jag kunna öka förståelsen dels för kyrkans framväxt och dels av Paulusbrevens tillkomstmiljö.

För det första; när vi studerade Matteus- och Markusevangeliet hävdade jag ofta att Guds rike har kommit till oss och att vi kan leva i gemenskap med detta redan här i tiden. Jag hävdade också att Guds rike förmedlades genom Kristi Ord och att det spred sig muntligt och skriftligt. Mer än så sades inte. Men när vi nu ska studera Lukas och Apostlagärningarna händer något annat. Lukas skriver fortsättningshistoria. Han medverkar till att institutionalisera Guds rike. Lukas talar om den gammaltestamentliga tiden, Jesu fullbordan och fortsätter nu med Kyrkans tid. Den eskatologiska, ”andliga” gemenskapen blir till församling och kyrka med organisation och ämbeten. Det finns naturligtvis de som är starkt kritiska till att rörelsen blir institution, men när Lukas berättar om detta är det helt och hållet ett verk av den Helige Ande. Vi ska särskilt lägga märke till hur Lukas beskriver Andens verk.

För det andra; det är möjligt att med hjälp av den information vi får i breven kunna placera in dem i Apostlagärningarnas historiska framställning, även om det i några fall inte är självklart och kan göras olika. Utan Apostlagärningarna hade det varit svårt att placera in Paulus-breven i tidsföljd. Utan Paulus-breven hade det varit svårt att förstå Kyrkans och dogmernas utveckling i Apostlagärningarna. Det betyder att kyrkohistoria och dogmhistoria hör samman, något som ofta förbisetts i svensk forskning.

Om det behöver sägas säger jag det nu; Utan en grundläggande förståelse av den Helige Ande blir Apostlagärningarna obegriplig. Det som sker här beskrivs helt som ett Andens verk.

Hur är Apostlagärningarna uppbyggt?

Apostlagärningar delas gärna in i två delar. Den första delen är den så kallade Petrus-delen, kap 1-12 och den andra är Paulus-delen, kap 13-28, en naturlig uppdelning, men något tveksam, eftersom de båda överlappar varandra ganska tydligt. Paulus blir till exempel omvänd i Kap 9 och Petrus spelar en huvudroll i kap 15.

Några har försökt läsa Apostlagärningarna enligt mönstret i 1:8, Jerusalem, Judéen, Samarien och hela världen. I sådana fall kommer 1:1-8:3 utgöra del ett i Jerusalem och Judéen, 8:4-

¹ Jag hoppar bland annat över Apostlagärningarnas forskningshistoria. I mitten på 1800-talet menade många forskare att Lukas skrivit en propagandaskrift, åtminstone att boken var starkt tendensiös. Denna infallsvinkel mötte motstånd och ersattes med en historisk positivism, som koncentrerade sig på de källor Lukas använt sig av och det sätt på vilket han använt sig av dessa. Den senare religionshistoriska skolan försökte förstå framväxten av den kristna församlingen i ljuset av sin miljö. Tysken Martin Dibelius (1883-1947) koncentrerade sig på frågor om hur Lukas komponerat och vilka traditioner han använt sig av. Detta kallas redaktionshistoria. Det som kom att karaktärisera församlingen var dess unika kyrios-tro. Det var så kristendomen uppstod, menar man. Liberalteologen Rudolf Bultmann (1884-1976) var en av förespråkarna. Hans sätt att tolka kallas existensial tolkning. Han är skeptisk till det mesta och menar att Lukas lyckats förvandla Jesu enkla lära till en kyrkoinstitution. Andra har koncentrerat sig på Lukas som teolog.

11:18 del två och 11:19-28:31 hela världen. Andra har försökt förklara att Apostlagärningarna är uppbyggd kring olika teman som valet av ny apostel, pingsten, förföljelsen, Sauls omvändelse, Apostlamötet, missionsresorna och så vidare.

Men är inte Apostlagärningarna en historisk bok? Ja och nej. Vi ska då vara medvetna om att Lukas var en mycket medveten och kunnig teolog. Han väljer sitt material och har ett syfte med sin berättelse. Han vill beskriva hur evangeliets förkunnelse går från Jerusalem till Rom, från judemission till hednamission.

Kronologiska hållpunkter

Roms kejsare

Romerska ståthållare²

27 f Kr – 14 e Kr	Augustus (Luk 2:1)		
14 – 37 e Kr	Tiberius (Luk 3:1)	26-36 e Kr	Pontius Pilatus (Matt 27:2)
37 – 41 e Kr	Caligula		
41 – 54 e Kr	Claudius	52-59 e Kr	Antonius Felix (Apg 23:26)
54 – 68 e Kr	Nero (Apg 25:10)	59-61 e Kr	Porcius Festus (Apg 24:27-25:1)

Till dessa hänvisningar kan också läggas Herodes Agrippa I:s död 44 e Kr (12:1-20), kejsar Claudius utvisning av judar från Rom 49 e Kr (18:1-2), Gaijus ståthållare i Akaja 51 e Kr (18:12). Med hjälp av dessa hållpunkter går det att få en ganska god bild av Apostlagärningarnas kronologi.

² Jag har här utelämnat de lydkungar, söner till Herodes den store, som också fanns för att inte komplicera bilden i onödan. Jag har också utelämnat ett flertal för oss ointressanta ståthållare. Däremot har jag tagit med alla kejsarna. Nero och Domitianus är kända för att ha förföljt kristna. Titus var inte kejsare när Jerusalem ödelades 70 e Kr, men överbefälhavare och ledde kriget mot judarna.

INNEHÅLL

1:1-14	Prolog	
1:15-26	Komplettering av apostlakretsen	År 30
2:1-13	Andens utgjutande	
2:14-41	Petrus pingstpredikan	
2:42-47	Urförsamlingens liv, del 1	
3:1-10	Apostlarna gör under	
3:11-26	Petrus tal i Salomos pelarhall	
4:1-22	Konfrontation med Stora Rådet	
4:23-31	Församlingen reagerar med frimodig bön och fylls med den Helige Ande	
4:32-37	Urförsamlingens liv, del 2	
5:1-11	Ananias och Saphira	
5:12-16	Urförsamlingens liv, del 3	
5:17-42	Ny konfrontation med Stora Rådet	
6:1-7	Hellenisterna	
6:8-15	Stefanus arrestering	År 30
7:55-8:1	Stefanus lider martyrdöden	
7:1-53	Stefanus tal	
8:1-3	Stefanus begravs och förföljelsen bryter ut	
8:4-25	Mission i Samarien	
8:26-40	Den etiopiska hovmannen	
9:1-9	Sauls omvändelse	År 31
9:10-19a	Damaskus, Ananias och Saul	
9:19b-31	Saul i Damaskus och Jerusalem	År 34
9:32-43	Petrus i Lydda och Joppe	
10:1-11:18	Petrus och Cornelius	År 37
11:19-30	Församlingen i Antiokia	År 39
12:1-25	Församlingen i Jerusalem	År 41-44 ³
13:1-14:28	Paulus första missionsresan	År 45-47
12:25-13:4a	Barnabas och Saul lämnar Antiokia, Syrien	
13:4b-12	Barnabas och Saul anländer Cypern	
13:13-52	Paulus och Barnabas vistas i Antiochia, Pisidien	
14:1-28	Ikonium, Derbe och åter till Antiochia i Syrien	År 47-48
	<i>Galaterbrevet</i> (Sygalatiska hypotesen)	År 48
15:1-35	Det första kyrkomötet	År 49
15:36-18:22	Paulus andra missionsresa	År 49-52
15:36-16:10	Genom Mindre Asien	

³ Detta år 44 dog kung Herodes Agrippa I

16:11-40	Filippi	
17:1-15	Thessaloniki	
17:16-34	Athen	
18:1-22	Korint	År 49 ⁴
	<i>1 Tessalonikerbrevet</i>	År 50
	<i>2 Tessalonikerbrevet</i>	År 51
	Åter till Jerusalem och Antiochia i Syrien	
19:1-21:16	Paulus tredje missionsresa	År 53-57
19:1-20	Efesos	
	<i>1 Korintierbrevet</i>	År 55
19:21-40	Upplopp i Efesos	
20:1-16	Genom Makedonien och Grekland.	
	<i>2 Korintierbrevet</i>	År 55
	<i>Romarbrevet</i>	År 56
	Åter till Troas och Miletos.	
20:17-38	Miletos och avskedstal i Efesos.	År 56
21:1-16	Åter till Caesarea och Jerusalem.	År 57
21:17-36	Arresteringen	
21:37-22:21	Paulus försvarstal	
22:22-23:11	Paulus inför kommandanten och Stora rådet	
23:12-35	Sammanväring. Paulus förs till Caesarea.	
24:1-21	Paulus anklagas. Försvarstal inför ståthållaren Felix	År 58
24:22-25:5	Paulus i häkte, Inför ståthållaren Festus	År 59
25:6-22	Paulus inför Festus och kung Agrippa	
25:23-26:32	Paulus inför kung Agrippa	
27:1-44	Resan över Medelhavet	År 59
28:1-16	På Malta	
28:17-28	Judarna i Rom	År 60
	Mission till jordens yttersta ände	
	<i>Efesierbrevet</i>	År 60
	<i>Filipperbrevet</i>	År 60
	<i>Kolossierbrevet</i>	År 60
	<i>Brevet till Filemon</i>	År 60
	<i>1 Timoteusbrevet</i>	År 62
	<i>2 Timoteusbrevet</i>	År 62
	<i>Brevet till Titus</i>	År 62

⁴ Landshövdingen Gallio omtalas här och han var landshövding endast ett år, från våren år 50 till våren år 51 e Kr. Det gör att vår datering här är tämligen säker.

B. KOMMENTAR

Markus slutar sin berättelse med himmelfärden, se Markus 16:19, och med att säga att Herren verkade tillsammans med dem (lärjungarna). Detta är centralt och vittnar om den första kristna församlingen tro och utgångspunkten för Apostlagärningarna.

I Mark 16:19 återfinns den första kristna trosbekännelsen *kyrios Iesous*, Jesus är Herren, jämför Rom 14:9, 1 Kor 8:6 och Fil 2:11. Jesus blir sedan han fullbordat sitt uppdrag på Golgata upphöjd i enlighet med Ps 110 till Faderns högra sida. Jesu upphöjelse, himmelfärden, är ett framträdande motiv bland de första kristna, se Apg 2:33 ff, 7:55 f, Rom 8:34, Ef 1:20 (obs 2:6 ff), Kol 3:1, Hebr 1:3, 13, 1 Petr 3:22 med flera.

Många kristna undrar vad Jesus gör idag och Nya Testamentet ger oss tre svar. För det första regerar han. Han har all makt i himlen och på jorden, men han utövar sitt herravälde genom evangelium. För det andra ber han för oss, Hebr 7:25. Av Apg 7:55 framgår också att han lider med oss. När Stefanus stenas kan inte Jesus *sitta* på Faderns högra sida utan är så engagerad att han *står*.

1:1-14 Prolog

Angående författarfrågan hänvisar jag till inledningen: ”Vem har skrivit Apostlagärningarna?”

V 1-3 Den grekiska texten i v 1 kan översättas ”allt som Jesus *började göra och lära*”. Jesus fortsätter sitt verk genom den kropp han fogat samman med hjälp av sina lärjungar, sin församling. Vilken garanti hade Jesus för att hans verk skulle gå vidare? Var hans förkunnelse så framgångsrik? Samlade han så mycket folk? Eller var tecknen och undren så kraftfulla att verket fortsatt ända fram till våra dagar? Är Pingstdagens andeutgjutelse hemligheten? Nej, hemligheten är, menar jag, att Jesus lyckades foga samman en kropp av lärjungarna som liksom han själv var beredd att ge sitt liv för att världen skulle få leva.

Den hemlighet vi kallar Kristi Kyrka och församling är den nyckel som öppnar Apostlagärningarna för oss. Jag ska förklara med hjälp av det grekiska ordet *katarizo*.

Katarizo är ett ovanligt ord. Det förekommer bara på några ställen och översätts olika. Vi läser i tur och ordning Matt 4:18-22, Ef 4:11-16 och Hebr 10:5. Bilden av Guds sätt att foga samman en kropp blir ännu klarare om vi tänker 1 Mos 1:27. Gud gör först en kropp och sedan blåser han in sin Ande. Jämför detta med Johannes Döparens uppgift enligt Luk 1:17. Detta är vad Jesus gjorde under sina tre år med lärjungarna. Han lyckades forma en kropp i vilken han sedan blåste in sin Ande, nämligen på Pingstdagen, Apg 2:1 ff. Det är möjligt att apostlarna verkligen tyckte att det fattades en apostel efter Judas Iskariot, att de kände sig nödgade att utse en ny apostel i Apg 1:15-26.

Jag har tagit extra tid till det lilla grekiska ordet *katarizo* därför att jag tror att Gud gör på samma sätt idag. Han bygger en kropp.

Därför tror jag också att Peter Halldorfs bok *Andens folk* kommit i absolut rätt tid.

Syftningen i v 2 är språkligt oklar så till vida att Jesus antingen gav sin befallning genom Helig Ande eller utvalde apostlar genom Helig Ande. I själva verket gjorde han allt i och genom den Helige Ande.

Han lät sig ses under 40 dagar. Det är inte nödvändigt att uppfatta antalet dagar som exakt, när vi vet att talet 40 är ett heligt tal. Regnet som ledde till syndafloden varade i 40 dagar, 1 Mos 7:12. Israels barn åt manna i öknen i 40 år, 2 Mos 16:35 och Moses var på Sinai berg under 40 dagar, 2 Mos 24:18, liksom Elia i 1 Kon 19:8. Jesus frestades i öknen i 40 dagar och här läser vi att han visade sig för dem under 40 dagar.

V 4-5 V 4 ska förstås som att Jesus åt med de sina. Det var i samband med en måltid han talade med dem om Guds rike. Det står inte att måltiden hade sakral prägel, men ska nog förstås så. De äter med den uppståndne och i den judiska gemenskapen är just måltiden den fulländade gemenskapen. Vi såg det redan i Mark 6:41, 8:6 och 14:22 ff. Av Apg 10:41 framgår också att måltiden har en särställning i den judiska miljön. Varje måltid är på sätt och vis en sakral måltid, ett föregripande av den himmelska måltiden. När det är sagt ska vi också konstatera att vi inte omedelbart kan jämföra dessa måltider med den heliga nattvarden. Jesu närvaro i nattvardens bröd och vin sker efter himmelsfärden och har en mer liturgisk prägel.

Vid en måltid talar Jesus med dem om Guds rike. De fyrtio dagarna framstår som en tid då Jesus ger sina sista instruktioner. Det är ingen tillfällighet att de ska stanna och vänta just i Jerusalem, se till exempel Ps 110:2 eller Jes 2:3. De hade alla väntat på Guds rike och nu fortsätter Jesus att tala med dem om Guds rike, det vill säga om det slutgiltiga frälsningstillstånd där allt fullbordas. Jesus menar att det har tagit sin början, men ännu inte fullbordats. Kanske detta också är tanken bakom orden att Jesus ”började att göra och lära”.

När Jesus i v 4 ber dem att dröja kvar i Jerusalem anger han särskilt ett skäl: ”Ni ska vänta på vad Fadern har utlovat.” Det framgår av sammanhanget att han syftar på Andens utgjutande såsom det utlovats i Joel 2:28-32 och så som Jesus talat med dem om, se särskilt Joh 14:15 ff, 15:26 och 16:7. Redan Johannes Döparen hade talat om hur Jesus är den som döper i Helig Ande och eld, Matt 3:11.

V 5 Lägg märke till att det står att vi ska döpas med vatten och döpas i Helig Ande. Här finns en skillnad. Matteus skriver att Johannes döpte i vatten, Matt 3:11 men Lukas skriver att han döpte med vatten, Luk 3:16. P.P. Waldenström kommenterar att det redan i urkyrkan fanns två olika sätt att döpa vilket kan vara viktigt att framhålla i somliga sammanhang. Men nu talar Lukas om att vi ska bli döpta i Helig Ande, det vill säga att Anden ska utgutas över oss. Vi ska återkomma till denna utgjutelse när vi läser Apg 2.

Här kan det vara nog att lägga märke till att talet om att döpas i Helig Ande är kopplat till frågan om Guds rike, det vill säga till att ändens tid har börjat.

V 6-8 V 6 visar att lärjungarna fortfarande har en alltför snäv bild av riket. De klamrar sig fast vid bilden av ett religiöst-politiskt-nationellt herravälde. Jag lägger särskilt märke till att Jesus inte förnekar detta utan i stället talar om tidpunkten. Även om Jesus inte avvisar lärjungarnas fråga om riket verkar det som att Jesus korrigerar dem. Han har tidigare i till exempel Mark 13:32 talat på samma sätt. Ingen vet stunden.

Guds rike och det kristna hoppet

Guds rike är huvudbegreppet i Jesu förkunnelse, Matt 4:17 och Mark 1:14-15. Begreppet förekommer 120 gånger i evangelierna om man räknar med de 32 gångerna i Matteus där det heter *Himmelriket*. Guds rike är också kärnan i GT:s eskatologiska frälsningsprofetior där Guds Messias förverkligar detta rike på jorden.

Denna värld har blivit genomsyrad av Synden och olika makter ockuperar Israel, men det ska komma en dag när Gud ska göra slut på detta och återupprätta sitt herravälde, sitt rike. Se särskilt Jes 65:17-25, Am 9:11-15 och Mika 4:1-4.

Denna förväntan växte sig starkare under senjudendomen och den blev också starkt nationalistiskt präglad, det vill säga politiskt präglad. Parallellt med denna förväntan fanns också de som menade att Guds rike snarare hade en rent andlig karaktär. De menade att Guds rike snarare ska betraktas som Guds herravälde eller som en ny tidseon. Till denna förväntan hör tron att Gud på ett särskilt sätt ska utgjuta sin Ande över allt kött, se Joel 2:28 ff. Det är sådana toner vi hör hos Johannes döparen och som Jesus tar upp och för vidare.

Jesus är Guds Messias som upprättar, förmedlar och vidmakthåller Guds rike, se Matt 4:23 och 12:28.

Det grekiska ordet *basileia* betyder först och främst herravälde, men det kan också betyda ett rike i mer bokstavlig, geografisk mening. Frågan är vad Jesus avser; är riket bokstavligt eller andligt?

Det är uppenbart att judarna förväntade sig ett bokstavligt rike och lika klart att Jesus "började" upprätta sitt herravälde, började förverkliga det som för judarna är ett eskatologiskt hopp. Den kristna tron bygger på att Guds rike är här och nu. Vi är nu intagna i och medborgare av Guds rike. Det är grundvalen för slutmålet. Han som har börjat ett gott verk ska också fullborda det, Fil 1:6. Men fråga är; hur ser slutet ut?

Vad säger Jesus? När vi är framme vid slutmålet är det fest och måltiden intar en central plats, Matt 8:11 f, 13:43, 22:30. Nu kan det i viss mån sägas att detta redan har börjat, men så länge vi lever under denna världs villkor får vi samtidigt kämpa den goda kampen. Jesus har redan nu all makt i himlen och på jorden, men kampen fortsätter till dess han lagt alla sina fiender under sina fötter, 1 Kor 15:25. Först då avblåser ängeln kampen, 1 Kor 15:52 och 1 Tess 4:16. Men hur ser det ut då?

Se tolkningen av Apg 1:6-8. Jesus svarar inte på lärjungarnas frågor utan korrigerar och leder in samtalet på tidpunkten för rikets kommande i stället. Vad jag förstår har Jesus inte avvisat den bokstavliga förståelsen av Guds rike. Jag menar att det måste komma en dag då synden slutar att terrorisera oss, då Israels hopp om ett messianskt rike förverkligas fullt ut och då skapelsen återupprättas. Det är dessa tankar som gett upphov till tron på ett *Tusenårsrike*, det vill säga en tid då det frälsta Israel regerar, djävulen är bunden och hednafolken böjer knä för honom som sitter på tronen. Det är också på detta sätt som Johannes beskriver skeendet i Upp 20 och 21. Riket förverkligas bland dem på ett andligt sätt, jämför med vad Lukas skriver i Luk 17:20 f. Vi är *tillsammans* bärare av Guds rike och bör kunna återspegla något av dess väsen. Det är säkert ingen tillfällighet att Lukas ställer samman den Helige Ande, Guds rike och ändens tid i sin prolog.

Vi får inga klara besked vad gäller Tusenårsriket. De flesta exegeter undviker frågan eller talar för att Tusenårsriket är detsamma som Kyrkans eller Andens tid. P.P. Waldenström kommenterar Upp 20:7 med följande ord:

Hvad här i v. 7-10 säges, det har ingen motsvarighet i det, som Kristus och apostlarna lära om de yttersta tingen. För dem inträder den slutliga fulländningen i och med det, att Kristus kommer igen och de troendes uppståndelse sker.

Vi kan konstatera att inte heller Lukas ger annat än dunkla besked. Vi vet emellertid att de första kristna väntade intensivt på Kristi återkomst och därmed rikets återupprättande i någon form. Talet om att Kristi återkomst skulle dröja länge och att denna väntetid är Kyrkans missionstid blir allmänt först i slutet på 200-talet. Men kanhända är det just Lukas som genom denna prolog öppnat för denna syn.

V 9-11 berättar om hur Jesus blev osynlig. Molnet är ett tecken på Guds närvaro och aktivitet. Det mest kända är den molnstod som ledde Israels barn genom öknen mot det utlovade landet, 2 Mos 13:21 och 40:36 ff, men vi läser också Dan 7:13 om hur Människosonen kommer på en molnsky, innesluten i Guds närvaro, se också Matt 17:5 och Luk 21:27.

Det är viktigt för Lukas att stryka under att lärjungarna *såg* hur Jesus försvann. För dem är detta inte slutet på Jesu närvaro, utan början på hans regeringstid. Det förklarar de två människens utsaga i v 11. Jesus sitter på Faderns högra sida och regerar genom sin Kyrka och evangeliets ord. Han ska regera tills han har lagt alla fiender under sina fötter. Därefter ska han komma tillbaka som världsdomare.

V 12-14 De gick från Oljeberget en sabbatsväg, det vill säga ca 1 200 meter till det rum i övre våningen där de brukade samlas. Lukas skriver att de höll endräktigt ut i bön och vi förstår att tron på Jesus fogat samman dem till en enda kropp.

I v 13 och 14 får vi en första bild av denna första kristna gemenskap. Här räknas ett urval av församlingens medlemmar upp och vi förstår att församlingen finns innan pingsten. Hon föddes inte på Pingstdagen som det ibland kan heta.

Lukas ger oss ytterligare några så kallade *summerier*, i vilka den första kristna församlingen beskrivs, nämligen 2:42-47, 4:32-35 och 5:12-16

Och därmed slutar prologen och vi går över till berättelsen om Apostlarnas eller Andens gärningar. Gärningarna ansågs uppenbara livet och göra den kristna läran trovärdig. För mer information om detta hänvisar jag till min kommentar över Jakobsbrevet.

1:15-26 Komplettering av apostlakretsen

Vi delar upp nästa avsnitt i två delar. Den första ger oss en bakgrund till varför de ska välja en ny apostel och den andra delen berättar om hur det gick till när någon annan ska ta över ämbetet.

v 15-20 Först får vi nu veta att brödernas antal är 120 personer. Det är ett intressant tal och sannolikt att förstå symboliskt, satt i relation till 2 Mos 18:21. De 12 apostlarna ansvarar för tio bröder var och tillsammans utgör de 120 personer, början på sluttidens Israel. Antalet blir

då ett tecken på att upprättelse av Guds rike har börjat eller att det nu finns en Kyrka byggd på apostlarnas grund, där hörnstenen är Jesus själv.

Detta är då också bakgrunden till att de måste göra ett fyllnadsval efter Judas Iskariot.

I v 16 säger Petrus att Skriftens ord måste uppfyllas. Tanken är knappast den att Judas Iskariot var förutbestämd (predestinerad) till sitt svek, utan mera att hans handlande inte korsade Guds planer. Hans svek kan inte omintetgöra Guds plan med Kyrkan. Det finns åtskilliga exempel på hur Guds fiender mot bättre förstånd medverkar till att Guds vilja förverkligas. Tänk till exempel på Faraos eller läs Apg 2:23, 3:18, 4:28 eller 1 Kor 2:8.

Det går inte att dra någon skarp gräns mellan att 1) Gud vet om vad som ska ske, 2) tillåter det som sker eller 3) bestämmer vad som ska ske. Däremot är det viktigt att betona att Guds makt inte fråntar människorna deras ansvar. Varje människa svarar själv för sitt handlande.

Judas öde var förutsagt av den Helige Ande genom kung David i Ps 69:26 och 109:8. Det första citatet är hämtat ur en psalm som handlar om Messias lidande, det vill säga om Jesus, men just v 26 låter Lukas syfta på Judas Iskariot. Psalm 109 handlar om Guds motståndare och deras svek och i v 8 heter det att någon annan får ta över hans ämbete, grekiska *episkope*.

Sammantaget är v 15-20 inte en förklaring till vad som hände med Judas Iskariot utan en bakgrund till varför de väljer en ny apostel.

V 21-26 Nu *måste* de med andra ord välja en ny apostel. Församlingen *måste* vara fulltalig, utrustas med Helig Ande för att sedan ta sig an verket. Kriterierna tycks stå klara. Den nye aposteln måste vara en av dem som vandrat med Jesus ända fram till uppståndelsen och himmelfärden, Mark 3:13. Det kan ha varit ganska många, men bara två kandidater ställs fram för den apostoliska tjänsten, Josef Justus Barsabbas och Mattias. De presenteras inte närmare och omnämns inte vidare. När dessa två nominerats av apostlarna eller församlingen, eller dessa två i förening så är det Guds sak att fälla det slutliga avgörandet. Det sker genom lottkastning.

Lottkastningen användes inom den judiska tron i val- och konfliktsituationer, se Jos 18:6 ff, 1 Sam 10:20 f, 14:41. Tillsättandet av en ny apostel är med andra ord en kombination av människors och Guds aktivitet. Genom lottkastningen eliminerar man så den mänskliga faktorn. Nu är församlingen återigen fulltalig och man inväntar nu att Gud ska blåsa in sin Ande bland dem.

2:1-13 Andens utgjutande

V 1-13 kan förstås som två avsnitt. V 1-4 beskriver så att säga inifrån vad som händer och v 5-13 beskriver vad som händer utanför. Jag ska lägga ut avsnittet med hjälp av följande sju punkter:

1. Joelprofetians uppfyllelse
2. Lagens fullkommande
3. Kraft att vara vittnen
4. Dopet i Helige Ande och eld
5. Tungomålstalande

6. Den Helige Andes person
7. Den Helige Andes verk

V 1-4 beskriver inifrån Andens utgjutande. De var alla samlade när det plötsligt hördes ett dån och de alla blev fyllda med Helig Ande. Det har diskuterats om ”alla” syftar på apostlarna eller på de 120. För de förra talar det faktum att avsnittet innan handlar om att apostlaskaran blivit fulltalig och att den fortsatta berättelsen i Apostlagärningarna handlar främst om apostlarna. Jag tvekar, eftersom jag menar att de 120 är ”en kropp” som har fogats samman och i vilken Herren nu inblåser sin livsande.

För det första är Joelsprofetian som går i uppfyllelse, se v 16. Profeten Joel verkade i Juda land, förmodligen på 700-talet f Kr. Boken är en enda profetia om den kommande Herrens dag. 2:28-32 innehåller den profetia som Petrus hänvisar till. Profetian är ursprungligen en profetia om den yttersta tiden. Då ska det synas tecken på himlen, se även 2:2, 10 och 3:15. Jämför med Jes 13:9 ff, 50:3, Hes 32:7, Hos 13:13, Amos 5:8, 18, Sef 1:15, 2:2 f och även med Nya Testamentet som Matt 24:29, Mark 13:24, Luk 21:25.

Pingstdagen handlar därför inte bara om Andens utgjutande om att ändens tid skjuter fart. Det blir en svår tid, men profeterar Joel ”var och en som åkallar Herrens namn ska bli frälst”. Enligt Nya Testamentet är det Jesus som är Herren, grekiska *kyrios*. Det är Han som åkallas och det är hans gärningar vi får del av.

När Joel först talade om ”alla” människor tänkte han sannolikt enbart på Israels folk, se Joel 2:27. Det är ”era barn” i v 28 och ”var och en” i v 32 syftar sannolikt också på Israels barn. Moses hade dessutom uttryckt en önskan att ”alla” skulle få profetera, det vill säga tala Herrens ord, 4 Mos 11:26 f. MEN Petrus (Lukas) har upptäckt något mer. I Joel 2:29 talas om ”tjänare och tjänarinnor” och när Petrus citerar Joel på Pingstdagen förtydligar han den upptäckten. I Apg 2:18 gör han tillägget ”mina tjänare och tjänarinnor” och inkluderar här även hedningarna, menar jag, också de kom att upptas i ”det sanna Israel”. Se till exempel Apg 8:17, 10:44, 11:15 och 19:1 ff.

För det andra utspelar sig händelsen på Pingstdagen. Pingsten, grekiska *pentecoste*, betyder den femtionde dagen (efter påsk) och var från början en skördefest, 3 Mos 23:15 ff. Med tiden förlorade den sin karaktär och kom i stället att förknippas som den dag Gud gav Torahn så som den återberättas i 2 Mos 20:18 eller 5 Mos 5:22-26.

Här talas om hur Gud själv kommer till dem plötsligt, från himlen, alldeles utan människors medverkan. De såg dundret och eldstungorna (hebreiska de *såg rösterna* och eldslågorna), men kan inte riktigt återge vad som skett. Hur kan man ”se” en röst, frågar Göran Larsson i sin kommentar till 2 Mosebok.

Den funderingen gav upphov till en tolkning av texten, som innebar att Herrens röst gick ut som eldslågor, vilka alltså kunde ses av folket ...⁵

Larsson påminner om 5 Mos 33:2 och Jer 23:29. Han talar om hur filosofen Filon sagt att eldstungorna förvandlades till språk som människorna kunde förstå och skriver:

Enligt en liknande rabbinska tradition förklaras dessa eldslågor inte bara som Guds tal i allmänhet; de innebär att Guds Ord fördelade sig på olika tungomål, begripliga för alla

⁵ Larsson, sid 167.

folk. Därigenom förklarar man också pluralformen ”flammorna” (eldstungorna, min anmärkning) i 20:18.⁶

Larsson menar bestämt att dessa utläggningar ligger bakom Lukas berättelse i Apg 2.

I Apg 2:2 f sägs att det var *såsom* en stormvind och tungorna (språken) var *såsom* eld. Jämför med hur Anden kom *såsom* en duva när Jesus döptes.

Min förståelse av Guds förbund med sitt folk är att evangelium fullkomnar Lagen, förverkligar skapelsen. Det ”nya” förbundet förverkligar det ”gamla” förbundet. Detta beskrivs som ett Guds verk första gången i Jer 31:31-34. I Hes 36:24 talas om att Herren ska samla judarna från diasporan till Israel, ge dem ett nytt hjärta och låta sin Ande komma in i dem. Det var vad som skedde på Pingstdagen. Som jag redan sagt menar jag att Lukas föregripen, inbegriper även de kommande hednakristna folken. Anden utgjuts över allt ”kött”.

När vi tar emot den Helige Ande tar vi emot den fullbordade Lagen som en gåva från Gud.

För det tredje hade Jesus talat om att Andens ska ges så vi får kraft att vara hans vittnen. Det är helt enkelt livet i Anden som är vittnesbördet och som är vår kraft. När vi tagit emot Anden har vi tagit emot kraft att vara Hans vittnen. Vi behöver därför inte så mycket be om kraft som att använda den vi har fått, 2 Tim 1:7. Det liv och det uppdrag vi har fått kan inte levas i den egna kraften.

Det är viktigt att förstå att alla kristna är födda på nytt av Guds Ande och har i den meningen del av Anden och dess möjligheter, se till exempel Joh 3:5 f och Rom 8:9 och 14. *Men det kristna livet är just ett liv. Det pågår* och både Jesus och Paulus var måna om att vi skulle leva med Jesus varje dag, leva i och vandra i Anden. Jesus talade om det när han samtalade med den samaritiska kvinnan, Joh 4:14. I 1 Kor 12:13 vill Paulus att vi ska dricka av Anden och i Ef 5:18 b att vi ska låta oss fyllas av Anden.

Vi har redan sett att Jesus talat med sina lärjungar om detta, särskilt tydligt i Joh 14-16, se särskilt Joh 14:15 ff, 15:26 och 16:7. I dessa avsnitt får vi bland annat del av följande sanningar:

- Om ni älskar mig håller ni fast vid mina bud (= evangelium), 14:15
- Anden är en hjälpare som för alltid ska vara i och hos oss, 14:16
- Genom Anden ska Jesus visa sig för oss och vi ska förstå vem Jesus är, 14:21, 15:26
- Också vi ska vittna om Jesus, 15:27, 16:1
- Anden ska leda oss in i hela sanningen, 16:13

I Apg 2:4 sägs att de *alla* uppfylldes av den Helige Ande. Det gäller alltså alla, jämför Paulus ord i 1 Kor 12:13.

För det fjärde talar vi om dopet i den Helige Ande och eld. Redan Johannes döparen talade om att han som kommer efter ska döpa i ”Helig Ande och eld”, Matt 3:11, Mark 1:8 och Luk 3:16.

Att bli döpt i den Helige Ande betyder, vad jag förstår, att bli döpt i ande och eld. Det är som om livsgemenskapen med Jesus genom Anden intensifieras. Vi får del av ett underbart

⁶ Larsson, sid 168.

evangelium (ande), något som är till den gamla människans skam och död (eld). Många kristna talar om dopet i den Helige Ande som en särskild initiationsrit för livet i den Helige Ande. Pingstpastorn Stanley Sjöberg uttryckte det en gång som så: ”Bara den som har Anden kan fyllas av Anden.” Den diskussion som övertolkat känslornas vara eller icke vara i samband med Andens utgjutande har oftare försvårat än underlättat för människor att förstå vad det är fråga om.

Vi kan konstatera att det förekommer fem olika uttryck för dopet i den Helige Ande.

1. *dopet* i den Helige Ande, 1:5
2. *de uppfylldes* av Helig Ande, 2:4
3. *de skulle få* den Helige Ande, 8:15
4. *då föll* den Helige Ande, 10:44
5. *tog emot* den Helige Ande, 19:1

Det har naturligtvis mindre betydelse vilket uttryck vi använder. Det är möjligt att det finns en poäng med olika uttryck; nämligen den att det 1) inte går att göra en lära av dopet i den Helige Ande. Anden tas emot 2) på ett personligt sätt och 3) det sker på olika sätt, med olika betoning. Varje kristen har tillgång till det nya Andens liv.

Dopet är ett dop i den Helige Ande och eld. De provningar som vi talade särskilt om när vi läste Mark 9:49 har en framskjuten och särskild betydelse hos den som intensivt vandrar i den Helige Ande. Jag hänvisar här till Markuskommentaren.

För det femte talas här om tungomålstalande, vilket kan vara värt en kommentar eftersom det är vanligt bland karismatiskt kristna.⁷

Tungomålstalande

Det händer att det framförs invändningar mot tungomålstalande. En sådan är ”inte talar väl alla i tungor” och en annan ”Tungomålstalandet är den ringaste av alla gåvor”. Det kan finnas olika skäl till dessa invändningar, men vi ska se lite närmare på dessa invändningar.

1 Kor 12:30 Om vi läser sammanhanget ser vi i v 4 att Paulus skiljer mellan gåvor, tjänster och verksamheter. Han tar upp gåvorna i v 1-11, tjänsterna, v 12-26 och verksamheterna i v 27-31. Den första invändningen sorterar då under tjänsterna och betyder att inte alla har *tjänsten att tala i tungor* offentlig, det vill säga i gudstjänsten. Paulus talar vidare om detta i 1 Kor 14:26-40.

Den andra invändningen är hämtad från 14:5. Här gäller det att läsa rätt innantill. Gåvan att tala offentligt i tungor i gudstjänsten är ”sämre” än profeterandet såvida denne inte uttyder sitt tal...

⁷ Flera exegeter jämför tungomålstal och profetia. De utgör båda extatiskt tal, säger man och kommenterar därvid 1 Sam 10:5-13. Professorn Edvin Larsson likställer extas, profetia och tungomålstal. Jag menar att Paulus i Nya Testamentet skiljer dessa åt, att gåvorna ”utvecklats” och mognat. Larsson och andra exegeter utgår från att Anden i Gamla Testamentet (och andra religioner) överrumplat individer och fått dem att tala i tungor och profeter. Larsson säger att Paulus kände till detta tal i ”hänryckning”, men att denne lagt till ”kända språk”. Det finns därför hos Paulus två olika slag av tungomål. Jag menar att Nya Testamentet lär oss att vi fått del av Anden och under kontrollerade former samarbetar med den Helige Ande, som för övrigt aldrig tvingar sig på någon enda av oss.

Det finns alltså ”olika slags tungotal”, 12:10. Men här ska vi se på den enskildes tungotal. I Apg 2:1-4, 8:14-17, 10:44-47. (11:15-17) och 19:1-6 berättas om hur människor uppfylldes av Anden och talade i andra tungor.

Mark 16:17 och 1 Kor 14:5 kan vara vår utgångspunkt och gör att vi vänder på frågan. Är denna gåva så viktig så att inte alla kan få den? Nedan ska jag därför ge tolv skäl till varför vi ska be om tungomålstalandets förmåga. Jag tar dem i den kronologiska ordning vi har i Skriften.

1. **Du vet att den Helige Ande är hos dig.** Se Apg 10:44-46. Du kan vara viss och trygg i att Gud är hos dig genom sin Ande. Det är Anden som uppenbarar sig i tungotal, 1 Kor 12:7.
2. **Du talar till Gud** och förs i direkt kontakt med Gud, 1 Kor 14:2 och 14:28. Den som talar i tungor talar till, för eller med Gud. Ingen annan förstår. Ingen annan behöver förstå. Detta är viktigt att understryka vid mottagandet av tungomålstalandet eftersom den ovane tycker att det talet låter som nonsens.
3. **Du bygger upp dig själv**, 1 Kor 14:4-5. Det finns mycket som vill tynga ner oss, men när du ber och lovprisar Gud i tungor byggs du upp. Det påverkar inte i första hand i psykologisk mening, utan i andlig. Men det påverkar också ditt psyke.
4. **Du förlöser din tacksägelse**, 1 Kor 14:15-17. Här får vi ett synonymt uttryck för att tala med andra tungor, nämligen att ”be med sin ande”. När orden inte räcker till så får du utlopp genom att be eller sjunga i anden.
5. **Du får vila och vederkvickelse**, 1 Kor 14:21. Lägga märke till att Paulus citerar från Jes 28:11-13 och att han låter ”det främmande språket” syfta på tungomålstalandet. Det finns vad jag förstår flera skäl till detta. Det första är att den som talar i tungor vilar från sitt förstånd, känslor och vilja, se 1 Kor 14:14 och det andra är att jag förs till vederkvickelsens ort. Här tänker jag osökt på Ps 23:5 b: ”Du smörjer mitt huvud med olja och låter min bågare flöda över.”
6. Citatet från Jes 28:11 och 13 ligger också till grund för 1 Kor 14:22 där Paulus menar att tungomålstalandet är **ett tecken för dem som inte tror!** När Herren erbjuder vila och vederkvickelse och de som inte tro inte vill höra blir evangeliet för dem: gnat på gnat ... Tungomålstalet är ett tecken på att de inte tror.
7. **Orden är inspirerade av Guds Ande**, Apg 2.4. Det är inte dina egna formuleringar, utan Andens. Anden stödjer oss och vädjar för oss som Gud vill, Rom 8:26 f. Det är möjligt, skriver Giertz i sin kommentar, att denna vers syftar på tungomålstalandet. Det är särskilt värdefullt vid kris- och förbön.
8. **Guds Ande talar till och genom dig**, Rom 8:16, Apg 2:11. Genom tungomålstalandet kan du erfara Andens maning i ditt innersta, höra hans tilltal. Du kan till exempel inspireras att be för någon. Du kan tala med auktoritet i den andliga världen. Du kan få uttydningen på detta sätt.
9. **Det fyller och renar ditt sinne.** Gal 5:16-26 handlar inte om tungomålstalande, men Paulus talar om kampen mellan anden och köttet. Vi uppmanas att låta anden leda oss. Det finns mycket som vill föra oss bort från gemenskapen med Herren, men vi ska ”bygga våra liv på vår allraheligaste tro under bön i den helige Ande”, Judas v 20. Gud kan uppfylla, rena och utöva större inflytande på våra sinnen. Ditt hjärtas förråd fylls av Hans goda.
10. Tungomålstalandet **helgar ditt tal**, Matt 12:34. I vårt tal ligger en väldig makt, se Ordspr 12:13 f eller Jak 3. Hur ivriga skulle vi inte vara att ge vår tunga till den Helige Ande?
11. Tungomålstalande **lär dig att lita på Gud.** Eftersom du inte förstår måste du tro.

12. Tungomålstalandet **öppnar nya dimensioner** i bönens värld, men också för livet i stort. Bönelivet berikas när du ber förböner eller talar med auktoritet i nya tungor. Ditt böneliv intensifieras och blir mer påtagligt.

Vi är Guds barn och vi jollrar som små barn inför Honom när vi vet att vi är älskade och att Han förstår vad vi menar. Vi behöver inte spela spel inför Honom. Tungomålstalandet är en gåva som ges av nåd. Den kan inte förtjänas och är ingen förtjänst i sig. Den är inte ett pris för lång och trogen tjänst. När du ber med förståndet kan du börja och sluta när du vill. Så är det också när du ber i anden. Bönen fungerar inte bara när du känner för det utan alltid när du är trygg i Gud.

Hur tar vi emot dopet i den Helige Ande och/eller tungomålstalandet?

Det finns inget givet recept eftersom gåvan ges av nåd. Men några tips kan vara

1. Du kan veta att Gud ger gåvan. Studera till exempel Joh 1:33 och Luk 11:9-13. Apg 13:52 och Ef 5:18 pekar också i denna riktning.
2. Du kan be två gånger.
 - a) Bekänn först dina tvivel, rädslor och din oförmåga och våga tro syndernas förlåtelse, enligt 1 Joh 1:9.
 - b) Be sedan att Gud ger dig sin gåva, Joh 4:10, Apg 5:32 och ta emot den genom tron(-s lydnad).
3. Du kan tacka och tala efter som Anden inger dig att det.

För det sjätte framställs Den Helige Ande som en tredje person i gudomen. Det var till en början inte självklart. Det hebreiska ordet för ande är *ruach* och det grekiska *pneuma*. Båda orden kan översättas med vind och i tiden före Kristus uppfattades Anden ofta utan att vara personlig, som en vind eller kraft.⁸ Första gången vi läser om den Helige Ande är vid skapelsens ögonblick, 1 Mos 1:1-2. Anden bringar frid och ordning och gör människan till en levande varelse, 1 Mos 2:7.

Längre in i Moseböckerna ser vi hur Anden är med och utrustar, 2 Mos 31:3-5. Den Helige Ande klädde utvalda personer med kraft, Dom 6:16, 34 och befriar den bundne Simson 15:14. I Jesaja 61:1 f sägs att Anden har smort förkunnaren.

Det är denne Helige Ande som utlovas till varje kristen. Detta sägs redan i Jer 31:31, Hes 36:26 f och Joel 2:28 ff, ord som vi redan läst. Här utlovas Anden till alla Guds barn och detta är också vad Jesus lovar, se till exempel Jesu samtal med den samariska kvinnan i Joh 4:14. Anden är själva livsprincipen och messiasidens kraft och fulländning.

Jesus och hans lärjungar lär oss att Anden är den tredje gudomspersonen och att vi kan umgås med Anden på ett personligt sätt. Jesus säger detta i Joh 14:16 när han talar om ”en annan Hjälpare”. De rent personliga dragen blir tydliga i till exempel Apg 5:39:31, 13:4, 15:28, 16:6 f, 20:23, 28 eller 21:11 . Vi kan att den Helige Ande

- talar, Apg 1:16, 13:2, 20:23, 21:11
- kan bli bedrövad, Apg 5:3, Ef 4:30
- tröstar, Apg 9:31

⁸ Så talas det om Anden också i Apostlagärningarna, se 1:2, 5, 8, 16, 2:4, 33, 38, 4:8, 25, 31 och så vidare

- sänder ut, Apg 13:4
- tänker och beslutar, Apg 15:28
- hindrar och leder, Apg 16:6 f, Rom 8:14
- tillsätter ledare, Apg 20:28, (1:26)

Den Helige Ande är både livsprincip, kraft, personlig och fulländare.

För det sjunde ska vi säga något om den Helige Andes verksamhet. I v 4 heter det att Anden gav dem något att bära fram. Det är Anden som verkar ibland oss. Det fulländade livet börjar med att den Helige Ande föder oss på nytt, Joh 3:5-8, och detta liv kan bara levas i Anden. Men går det att precisera något vad som menas med att leva detta nya liv? Den svenska själavårdstradition som kallas *Nådens Ordning* är ett exempel på Andens verk. I denna ordning nämns kallelser, upplysningen genom lag, upplysningen genom evangelium, helgelsen och gudomlig- eller härliggörelsen. Självt vill jag bestämt lägga till ”kraft att vara hans vittnen” under helgelsen.

Innan vi blev kristna uppehöll den Helige Ande livet på var och en av oss. Anden vill komma till tals med varje människa och dra in henne i evangeliet. När en människa träffas av Guds tilltal sker det alltid på ett personligt sätt, Jes 45:4, samtidigt som hon sätts in i en församling, grekiska *ekklesia*. Individerna är inte längre privat utan ingår i en gemenskap.

I denna församling finns ingen fällande dom, Rom 8:1 utan här är evangeliet vägledande. Rom 8:14-17 talar om att vi har blivit Guds söner/barn, om hur Anden bekräftar detta i vårt inre och hur vi har blivit Kristi medarvingar. Vi kan nu umgås med Gud som ett barn umgås med sina föräldrar, utan fruktan. Detta sker i Anden. Hur då? Jo, genom tron.

Det nya livet i Anden består med andra ord däri att vi lever i en särskild relation till Gud, öppenhet mot Honom, oss själva och andra människor. Vi ska se närmare på det.

Vi har nu kommit nära, heter det i Ef 2:12 ff, vi har nu tillträde till den nåd i vilken vi står, i Rom 5:2 och vi får ljus och vishet, Ef 1:17 f och Jak 1:5. Jag påminns om den unge mannen som kom till tro i Sibirien och som inte i sin barndom fått lära sig några böner. I stor ödmjukhet frågade han mig om han kunde be fritt från hjärtat.

Det nya livets egenskaper, Gal 5:22 f existerar samtidigt som en potential och som ett mål hos varje kristen. Nu är det meningen att vi ska växa, mogna och bära sådan frukt som Jesus har bestämt, Joh 15:16. Denna frukt kan vi inte själva prestera utan är ett resultat av vår gemenskap med Herren. Den frukt som beskrivs i Gal 5:22 är gudomlig. Det är *kärlek* från Gud, himmelsk *glädje*, *frid* som världen inte kan ge och så vidare. Här får människan en försmak. I 1 Kor 12:7-11 räknas olika gåvor upp och dem ska vi återkomma till när vi studerar 1 Korintierbrevet.

Livet i Anden är ett liv i enhet och endräkt. Det är samme Ande som verkar i andra samfund än ditt eget, i Kina, Ryssland och Sydamerika och på alla nivåer genom alla tider. Det finns nämligen bara en Helig Ande och alla som har del i denne ende Ande är våra bröder och systrar, Ef 4:4-6. Därför finns det skäl att tro att Jesus kommer att få svar på sin översteprästerliga förbön i Joh 17. Denna enhet hindrar inte en mångfald av olika åsikter även om vi alla strävar efter att få del av Herrens åsikt, se till exempel 1 Kor 1:10 och Fil 2:2.

Till sist vill jag stryka under att Anden ger oss kraft att vittna, grekiska *martyria* om Jesus. Också här är det viktigt att se att vi har Anden, vi har den kraft vi behöver, se 2 Tim 1:7 och Upp 12:11.

Av det ovan sagda torde framgå att den Helige Ande vill vara i full verksamhet ibland oss. Vi som har fått del av och är bärare av det nya livet kan samarbeta med den Helige Ande.⁹

V 5-13 I det här delavsnittet läser vi om hur människor reagerade på Andens utgjutande. Vi får först veta att judar (och gudfruktiga) från hela världen var närvarande. De hade flyttat till Jerusalem. De var så många att det fanns flera synagogor i Jerusalem enligt Apg 6:9. Det är dessa och diaspora-judarna som sedan bär ut evangeliet till hedningarna. Det sker i etapper och under motstånd, Apg 8:4-40 och 10:1-11:26.

Judarna lockades till platsen av dånet från himlen och tungomålstalandet som för dem blev ett tecken på att de inte förstod. Men uppräknningen av deras hemländers språk kan också förstås som ett föregripande av missionen. Det visar sig vid ett närmare studium att det fanns två diametralt olika reaktioner. Den ena gruppen, de fromma judarna frågar sig vad denna andeutgjutelse kan innebära. Den andra gruppen presenteras inte närmare men menar att det de ser är förvirrat och de söker en naturlig förklaring.

2:14-41 Petrus pingstpredikan

Apostlagärningarna innehåller 24 tal av varierande längd, det är en tredjedel av hela boken. Det längsta är Stefanus-talet som upptar 5 % av Apostlagärningarna och det minsta är Paulus tal i 28:17-20. Utöver de 24 talen finns några avsnitt som nästan är som tal, se 19:2-4, 23:1-6 och 26:25-27. Varför har Lukas lagt upp Apostlagärningarna på det här sättet? På samma sätt som evangelisterna väljer ut vad de ska berätta och på så sätt förmedlar ett budskap gör Lukas i Apostlagärningar. Talen innehåller sådant som Lukas vill berätta. Talen ska därför ses ur ett förkunnelseperspektiv. När vi går igenom dessa tal upptäcker vi att huvudtemat är att Jesus har uppstått från de döda och att han fortsätter att verka genom sin kropp, det vill säga den kristna församlingen.

Petrus har fem tal bevarade i Apostlagärningarna. De övriga fyra återfinns i 3:12-26, 4:8-12, 5:29-32, 10:34-43. Om man vill kanske man även kan ta med 1:15-22 och 3:4-5. Vi ska nu se närmare på det första talet, 2:14-41.

Avsnittet 2:14-41 innehåller Petrus tal på Pingstdagen samt folkets reaktion på det. Hans tal på Pingstdagen kan karaktäriseras som missionsförkunnelse. Det finns flera sådana tal, men det här är det första och det längsta. Det är uppbyggt på följande sätt:

1. adressering, v14
2. anknytning, v15
3. texten (skriftcitat), v 16-21
4. tillämpningen (missionspredikan), v 22-40
 - kerygmat, 22-24

⁹ Om du vill få en enkel och självavårdande handledning om Andens verk i hjärtat så läs gärna Halldorf, sid 32-34.

- skriftbevis, v 25-36
- maning till omvändelse, v 37-40

5. Redovisning av resultatet

V 14-15 Petrus riktar sig till judarna och alla dem som bor i Jerusalem. Kanske finns här ytterligare en antydning om att budskapet också gäller hedningarna. Klockan är nio på morgonen och det är inte alls så att tungomålstalarna är berusade. Nej, det finns andra skäl.

V 16-22a Vad ska detta betyda? Ordet *detta* i v 16 syftar sannolikt på tungomålstalandet och frågan i v 12. Petrus svarar med att hänvisa till Joelsprofetian och Lukas har förtydligat profetian genom att lägga till att den syftar på Herrens tjänare och tjänarinnor, det vill säga först alla judar, men sedan underförstått alla kristna. Det är ju Herrens (Jesus) tjänare han talar om.

Lukas använder Joelsprofetian för att belysa vad som händer. Det är inte så att allt måste vara bokstavligt eller att profetian är uppfylld en gång för alla. Ändens tid, den eskatologiska frälsningstiden, har emellertid börjat här, det vill säga den tid då Herren ska utgjuta sin Ande över alla människor.

Vi har talat ingående om tungomålstal, men Joelsprofetian handlar inte alls om det utan om profetiskt tal. Det är knappast troligt att judarna gör någon större skillnad mellan dessa två yttringar. De är för dem båda yttringar av ett andeinspirerat tal, som Paulus också skriver i 1 Kor 12:1.

V 22b-24 Med endast tre verser kunde Lukas sammanfatta hela evangeliet. Vi känner igen det som kerygmat. Det finns särskilt tre iakttagelser vi ska lyfta fram.

Den första är att Jesus kallas för nasaré. Det är oklart vad det betyder. Den vanligaste förståelsen är att han kom från Nasaret, på hebreiska NTSR. Men stadens namn har en dunkel betydelsebakgrund och i kommentaren till Matteus 2:23 konstaterade vi att ordet kunde gå tillbaka till Jes 11:1 där det talas om en telning (hebreiska *netsär*), en överlevare som kom att bli Israels räddning. Ordet nasaré kan också komma från ett hebreiskt verb som betyder *hålla* eller *bevara* som återfinns bland annat i Jes 42:6 och 49:6. Båda dessa ställen handlar om den lidande Tjänaren. Hur som helst var det viktigt för Lukas och andra att tala om Jesus som en nasaré.

Den andra iakttagelsen är att det är Gud som handlar genom Jesus. Det är viktigt för de första kristna att Jesus är Guds Son, andra personen i gudomen. Det förklarar kraften i Jesus ord och handlingar, senare särskilt döden på korset. Det betonas på samma sätt, att Fadern verkar genom Sonen i 3:15, 4:10, 5:30, 10:40, 13:30 och 17:31. Det är Gud som agerar och ingen annan som också framgår av v 23.

Den tredje iakttagelsen är att Petrus nu riktar sig till sina åhörare. Han talar klarspråk med dem när han anklagar dem för Jesu död, även om det var laglösa hedningar som slog i spikarna. Tillsammans gjorde de Jesus till en förbannad, 2 Mos 21:22 f.

Orden i v 24a talar om relationen mellan dödens våndor eller smärtor och Kristi uppståndelse. Den relationen går att förstå som att döden här liknar en kvinna som med smärta föder ett barn. När barnet väl är fött är smärtan besegrad och borta. Så besegrade Gud döden. Döden kan endast leda en kristen in i Guds rike.

V 25-36 innehåller skriftbevisen. Det första är hämtat från Ps 16:8-11. Psalmen är skriven av en profet, David och syftar därför framåt. Lukas skriver att David profeterar *om honom*, det vill säga Kristus. Ordet jag i Ps 16:8 syftar på Jesus.

Från och med v 29 argumenterar Lukas ytterligare för att profetian verkligen syftar på Jesus. Först avvisas den bokstavliga tolkningen som säger att orden de handlar om David med orden att David faktiskt är död. Sedan hävdar Lukas att David var profet och att han visste att en av hans ättlingar skulle få sitta på tronen, 2 Sam 7:12, Ps 89:4 f och 132:11. Denne Messias är uppenbarligen Jesus från Nasaret. Detta är också vad *vi alla*, v 32, kan vittna om.

Uppståndelsen från de döda eller upphöjelsen till Guds högra sida (i sak är det samma skeende) är uppfyllelsen av Guds löfte till David. I v 34 påminner Lukas om Ps 110 det vill säga att David talat om sin Herre, Messias.

Nu har Petrus tillämpat orden på den befintliga situationen och adresserat de närvarande och hela Israels folk. Nu följer maningen till omvändelse.¹⁰

I **v 37-41** manar Petrus till omvändelse. De har blivit träffade i sina hjärtan och frågar vad de ska göra. Så hade de en gång tidigare frågat Johannes döparen, Luk 3:10 ff, när denne förkunnat och svaret är detsamma: ”Omvänd er och låt er döpas” men med tillägget ”i Jesu Kristi namn”. Det grekiska ordet *metanoia* som vi översätter med ”omvändelse” är något mer än att bara ändra sitt sätt att tänka. Det är en total omläggning av livsinriktningen. I stället för att vandra bort från Gud ska de vandra med Gud, rätta sig efter Honom och hans evangelium. Det sker genom att de låter döpa sig. I dopet tar Gud upp dem som sina barn. Dopet har här fått en annan, mer fulländad innebörd än tidigare. För att förstå detta hänvisar jag till min kommentar av Matteus 3:11-12. Att döpas *i* Jesus Kristi namn kan också översättas *till* Jesu Kristi namn.

Det är knappast troligt att de första lärjungarna var döpta *till* Jesus Kristus, 8:16 och 19:5. De var redan upptagna när de vandrade med honom och kunde därför ta emot den Helige Ande. Men dessa åhörare behövde först bli upptagna. Sedan ska de få den Helige Ande som gåva. I urkyrkan hörde dopet i vatten och Ande samman.

Vi lägger också märke till att Petrus menar att Guds löften gällde ”alla”, ”er och era barn” och ”alla dem som Herren kallar”. Av v 40 förstår vi att Petrus manade dem till omvändelse flera gånger, även med andra ord. Dopet har en central ställning i den kristna tron och innehåller ett flertal motiv. De vanligaste är

1. Skapelsemotivet, (Den nya människan föds ur vatten)
2. Exodusmotivet, (från träldom till Löfteslandet, genom Röda Havet)

¹⁰ Innan vi ser närmare på denna maning vill jag ännu en gång kommentera tanken om 1000-årsriket genom att citera Edvin Larsson när han i sin kommentar skriver: Han (Jesus, min anmärkning) har introniserats i den himmelska världen, inte i ett jordiskt-nationellt messiasrike. Det är i egenskap av Guds medregent över hela tillvaron som han kallas Herre. I och med denna förståelse har den judiska Messiasföreställningen blivit omvandlad. Den har fått ett innehåll som med nödvändighet lösgör den från det nationellt judiska. Larsson, sid 55 f. Det är klart och tydligt formulerat och vad jag förstår riktigt. MEN jag vill själv fortfarande hoppas att när detta skett ska också de bokstavliga löfterna till Israel infrias eftersom de enligt mitt tycke är så tydliga. Inte har väl Gud vilselett sitt folk? Även om det inte finns skäl att driva detta som en lärofråga menar jag att saken kan finnas kvar som ett hopp.

3. Död- och uppståndelsemotivet (korsfäst med Kristus och leva inför Gud)
4. Gammal och ny människa (bytet av gamla kläder mot nya)

Låt er frälsas från detta onda släkte, 5 Mos 32:5 och Ps 78:8, är det släkte som vandra bort från Gud. Det är, menar jag, omöjligt att tänka sig att vi idag blir kristna på något annat sätt. Idag behöver människor bli frälsta från sin självpupptagenhet, från människofruktan och otro. Många behöver bli frälsta från otro, vrede, besvikelser och bitterhet. Andra från depressioner, missbruk av olika slag och självmordstankar, befrias från sitt eget fängelse, från ett liv utan Gud och utan hopp i världen.

Resultatet av Petrus pingstpredikan är slående. 3 000 omvände sig till Jesus Kristus. Det är sannolikt att även barn och anställda, hela hushållet, räknades in i denna siffra, se 16:15

2:42-47 Urförsamlingens liv, del 1

Detta avsnitt, *summarium*, är både spännande och informativt. Här beskriver Lukas tillståndet i den första församlingen i allmänna termer. Församlingen består av tolv apostlar, vidare 120 personer (12 hushåll?) och efter Pingstdagen ytterligare ungefär 3 000 personer.

Lukas ger oss ytterligare två så kallade *summerier*, i vilka den första kristna församlingen beskrivs, nämligen 4:32-35 och 5:12-16. Redan i 1:13-14 finns en ansats till *summarium*. Det är möjligt att också ta med 9:31.

Lukas anger i sina summerier tolv kännetecken. Dessa tolv, inte bara de fyra första, är enligt min mening uttryck för det nya livet. Med det nya livet menar jag den levande relation de första kristna hade med en uppstånden Jesus, livet i den Helige Ande. Kännetecknen blir därför det nya livets identitetsmarkörer och borde därför i princip vara synliga också hos oss.

1. Höll troget fast vid apostlarnas undervisning, 2:42
2. Höll troget fast vid församlingsgemenskapen, 2:42
3. Höll troget fast vid brödsbrytelsen, 2:42, 46
4. Höll enigt och troget ut i bön, 1:14, 2:42, 46
5. Det skedde många tecken och under, 2:43, 5:12a, 15
6. De hade allting gemensamt, 2:44, 4:32, 35, 5:12b
7. De delade ut, efter vars och ens behov, 2:45, 4:34, 35
8. De möttes troget i templet, 2:46
9. De möttes i hemmen och höll måltid med varandra, 2:46, 5:42
10. De prisade Gud, 2:47
11. De var omtyckta av hela folket, 2:47, 4:21, 33, 5:13 och 26
12. Herren ökade dag för dag församlingen, 2:47, 5:14

Måste vi ha alla dessa kännetecken hos oss för att kunna vara riktiga kristna?¹¹

När vi talar om livet i organiska termer använder vi ord som kärna och cell och förstår att Jesus är livets DNA och att livet växer inifrån och ut. Det växer uppåt (se 1, 2, 6, 7, 8 och 9), inåt (se 3, 4 och 10), utåt (se 5 och 11) och framåt (se 12).

¹¹ Stott beskriver församlingen med hjälp av orden learning, loving, worshipping and evangelistic, sid 82-86.

Någon kan tänka att det nya livet tar sig andra uttryck i våra dagar. Det är möjligt, men om vi har samma del i Jesus som de första kristna, om vi talar om samme Ande, borde 1) samma liv, 2) samma principer, 3) kärnvärden och 4) prioriteringar komma till uttryck idag som då.

- Trohet mot apostlarnas undervisning (Bibeln)
- Gemenskap mellan alla kristna (Brödragemenskapen)
- Måltidsgemenskapen (Brödsbrytelsen)
- Enig och uthållig bön (Bönerna)
- God relation till dem som inte tror

Trohet mot apostlarnas undervisning - Bibeln

Den grekiska termen *didache*, 2:42, syftar på den inomkyrkliga undervisningen, inte på missionsförkunnelsen, grekiska *kerygma*, även om det händer att de båda termerna flyter samman, 5:42.

Den undervisning som kom genom apostlarna hade av naturliga skäl en särskild auktoritet. Det är inte enkelt att exakt tala om vad som ingick i denna, förutom *kerygmat*. När vi läser breven förefaller det som om de lade stor vikt vid **den kristna etiken** och levnadsreglerna. Jag tror det beror på att församlingen sedan barnsben vuxit upp med Torahn och nu vänds allt upp och ner för dem. De behöver inte följa den samtidigt som de inte får avfärda den. Men det finns också andra skäl. De första kristna, såväl judar som hedningar, behövde liksom vi instruktioner eller riktlinjer för vad livet i Kristus eller i Anden innebär. Vi konstaterar också med hjälp av bekännelseformler, till exempel Apg 5:31, och hymnfragment, Fil 2:5-11, att man fört vidare **en väl utvecklad kristologi**. Här talas om Jesus som sann människa och sann Gud, vilket visar att här finns vid sidan om en kristen etik också **en kristen dogmatik**. Paulus talar i sina brev om den sunda läran, Rom 6:17, 1 Tim 1:10, 4:6, Tit 1:9 och även i Hebr 6:1, en lära som har sitt ursprung hos apostlarna och ytterst hos Jesus själv. Denna lära trädde fram ganska tydligt när vi studerade Jakobsbrevet.

Jag tror vi kan förstå denna lära genom att tänka den som en kärna, där Jesus Kristus är kärnas DNA. Utifrån denna utvecklades den kristna traditionen, Nya Testamentet och de tre trosbekännelserna. Den kristna tron ska alltfört prövas mot trosbekännelserna, Nya Testamentet och Jesus själv.

Gemenskap mellan alla kristna - Brödragemenskapen

Grekiskan använder ordet *koinonia*, 2:42, som betyder gemenskap och så översätts det i FB. Giertz har förtydligat ordet genom att översätta församlingsgemenskapen. Men vad betyder det i praktiken? Översättarna av Bibel 2000 tänker att ordet här används som en beskrivning av hur de första kristna levde. De tänker sig att alla fyra orden beskriver gudstjänstgemenskapen och att den inbördes hjälpen var en del av denna. De bar fram sina gåvor till apostlarna och diakonerna förvaldade dessa och delade ut dem som gåvor från Gud. Det är också så det beskrivs i v 44 f. Se vidare kommentaren om egendomsgemenskap i nästa summarium 4:32-37.

Måltidsgemenskapen - Brödsbrytelsen

Det är troligt att vi ska förstå detta som nattvardsfirandet. Denna firandes inom ramen för den vanliga måltiden och från början rådde sannolikt ingen skarp gräns mellan dessa två. Det går ändå att förstå att det fanns en viss skillnad eftersom nattvardsfirandet senare kom att särskiljas från den vanliga måltiden. Av Matt 14:19, Luk 24:30 och kanske av Apg 27:35 framgår att nattvarden var en vanlig måltid, men hade ett ovanligt eller sakramentalt inslag.

Innan den brödsbrytelse då Jesus bröt bröd vid Emmaus hade något hänt. Han hade instiftat nattvarden och gett måltiden en ny karaktär, fulländat måltidsgemenskapen, Matt 26:26, Luk 22:19. Vi förstår därför att det finns en utveckling från Emmaus till Apg 2:46, endast någon vecka senare, se också Apg 20:7 och v 11. I 1 Kor 11:29 har det sakramentala inslaget tagit över. Kärleksmåltiden innehöll med andra ord ett sakramentalt centrum.

I nattvardsmåltiden förenades ett antal motiv. Måltiden har alltid haft en central ställning *när förbund ingicks*. Brödet som delades var ett uttryck för gemenskap och *i offermåltiderna* även en gemenskap med Gud. Denna gemenskap kommer särskilt till uttryck *i påskmåltiden* då Guds frälsning reaktualiseras, återupplevs. Måltiden påminner även om mannat de fick del av under ökenvandringen, om det *bröd som kommer ner från himlen*. Måltiden är en vandringsmåltid. Måltiden är också ett föregripande av den eskatologiska, *den himmelska festmåltiden*. Lärjungarna fick vara med om hur Jesus fullbordade alla dessa motiv och hur han befallde dem att fira nattvarden till hans åminnelse. Jesus är själv både den som offerar och den som offras.

Enig och uthållig bön - Bönerna

De första kristna levde nära den gudstjänst de vuxit upp med. De hade fått lära sig att bönerna påminner om Guds ständiga närvaro, Ps 55:18 och 119:164. Bönerna var formaliserade i Psaltaren och bads regelbundet redan på Daniels tid, Dan 6:10, 9:20 f. Vi ser denna tradition i Apg 2:42, 3:1 och kanhända 17:1-2. Det är ett faktum att denna bönetradition utvecklades ytterligare av de kristna, på 3-400-talet, då de återvände till bedjandet och betraktade bönetraditionen som en Tidegård. Gärd betyder gåva.

Av v 43 förstår vi vidare att många tecken och under skedde genom apostlarna. Sådana fenomen är inte ovanliga bland religioner i allmänhet. Det hör också till att människor blir rädda för det okända. Det som är särskilt här är att det är den Helige Ande som verkar, något som kommer att följa oss i vår fortsatta läsning av Apostlagärningarna.

Så här långt, kapitel 1-2, har vi följt den Helige Andes gärningar på ett särskilt sätt. De kapitel, 3-6, vi har framför har en annan ton. Stott menar att dessa kapitel främst visar satans gärningar eller motangrepp, nyckelversen är då 5:3. Det är tre händelser som utgör dessa direkta motangrepp. De är den yttre förföljelsen, 4:18 och 5:40, det inre bedrägeriet 5:3, 9 och försummelsen av Guds ord, 6:2. Händelserna kan förstås som stegrande, illa, värre och värst. Vi ska ha denna syn med oss när vi studerar de närmast kapitlen.

Stott skriver vidare att Apostlagärningarna och Uppenbarelseboken kan läsas sida vid sida. Apostlagärningarna beskriver det yttre, fullt synliga skeendet, medan Uppenbarelseboken beskriver samma kamp, men ur ett inre, och helt osynligt perspektiv.

3:1-10 Gud gör under genom apostlarna

Lukas berättade att det skedde många tecken och under genom apostlarna och här följer ett exempel. Petrus och Johannes gick vid nionde timmen upp till templet, sannolikt för att be. Apg 10:2. Vid den här tiden anbefalldes tre bönestunder om dagen. Den första ägde rum tidigt på morgonen, den andra vid nionde timmen, se Dan 6:10, 9:20 f och den tredje bönestunden var på kvällen. Dessa tre bönestunder ska ha ersatt offren som inte kunde bäras fram sedan det första templet förstörts.

Vid ingången till det heliga satt en lam man, lam sedan födseln och buret dit av goda vänner. Han hade inte tillgång till templet, eftersom 3 Mos 21:16 ff och 5 Mos 23:1 föreskriver att ingen halt eller lytt, ingen hedning eller oren fick orena templet. Till en början gällde föreskrifterna prästerna men de kom så småningom att utvidgas så att det gällde hela folket. Tempelplatsen ansågs vara en förgård av det himmelska och ingen oren får vara där. Platsen är till för det försonade, befriade och helade folket. Guds folk skulle utgöra ”ett rike av präster och ett heligt folk”, se 3 Mos 21:16 ff. Denna bakgrund ger färg åt det som nu sker.

Petrus som kallats att sprida evangelium fäster blicken på den lame och får kontakt med denne. Sedan talar Petrus evangelium till honom och handlar i enlighet med Jesu ord i Matt 10:1 och Mark 6:7. Händelsen påminner starkt om Jesu egna under i till exempel Mark 2:1-12 och Luk 8:54 och utan att gör någon regel av det så finns ett genomgående mönster i dessa berättelser.

- Situationen presenteras för läsaren
- Den hjälpbehövande vänder sig till apostlarna
- Petrus talar evangelium i Jesu namn
- Kroppslig beröring
- Botandet äger rum omedelbart
- Botandet demonstreras
- Effekten av botandet bevitnas av många
- Alla prisar Gud

Detta mönster går igen i till exempel Apg 9:36-43. 14:8-12 och 20:7-12.

Botandet skedde genom Kristi kraft men vi ska också lägga märke till att det skedde när Petrus tog den lame i handen. Gud använder sig av människor. Det berättas att mannen hoppade av iver och glädje just som profeterna profeterat i till exempel Jes 35:6, Mika 4:6 f och Sef 3:19. Vidare heter det att han följde med in i templet. Det betyder att berättelsen inte bara är en mirakelberättelse utan också en uppfyllelse av de profetiska orden. Mannen är återupprättad och får tillträde till templet. Undret är ett tecken på att upprättelsens tid är här.

Människorna som kommit i skaror till templet för att be kände igen mannen sedan många år. Händelsen väcker bävan och häpnad när de ser den lame gå och samlas runt honom för att höra honom berätta. Då börjar Petrus predika.

3:11-26 Petrus tal i Salomos pelarhall

Nu följer det andra av Petrus fem tal i Apostlagärningarna. Det följer samma mönster som det första i 2:14-41. Först vänder han sig till folket i Salomos pelarhall där för övrigt Jesus själv undervisat, se Joh 10:23, han hänvisar till Skriften och förklarar den. Han talar ut *kerygmat*, hänvisar på nytt till Skriften och manar till omvändelse.

I v 13 sägs att Gud har förhärligat sin tjänare Jesus. Jesus kallas för tjänare endast fyra gånger i NT, alla fyra gångerna i Apostlagärningarna, 4:30. Uttrycket för tankarna till Jes 52:13 där det sägs att denne ska bli upphöjd. Den upphöjelsen kan här förstås på två sätt. Dels syftar upphöjelsen på Jesus död, begravning, uppståndelse och himmelsfärd och dels blir han upphöjd, bemäktigad och ärad genom det under det just blivit vittnen till. Nu anklagar Petrus

folket för att de blundar för detta faktum. Han gör det trefaldigt. Först har de utlämnat och förnekat Jesus, medan Pilatus försökte fria honom. Sedan har de förnekat ”den helige och rättfärdige” och i stället har de begärt en mördares frigivning. För det tredje har de genom detta dräpt ”vägvisaren till livet”, grekiska *archegos*. Det grekiska ordet kan också översättas med ord som upphovsman, furste eller anförare, se Hebr 2:10 och 12:2.

Men mot folkets orättfärdiga handlande står att Gud uppväckt honom. Uppståndelsen från de döda blir här beviset på att Jesus var oskyldig, helig och rättfärdig.

I v 16 sägs två gånger att undret skett genom tron. Här måste vi tolka ordet tro. Det kan förvisso handla om den lames tro, men också om apostlarnas tro. Avgörande är emellertid att det är en tro på Gud för det är Han som botar den lame.

I v 17 verkar det som om Petrus ursäktar folket. De gjorde detta genom sin okunnighet och därmed ger Petrus en möjlighet för dem att omvända sig och få förlåtelse. I 3 Mos 22:14 och 4 Mos 15:22-31 skiljer Torahn mellan medvetna och omedvetna synder. De senare kan förlåtas. Den här distinktionen finns även i Hebr 10:26 och 1 Joh 5:16 f och kan också ligga bakom Jesu ord på korset: ”Fader, förlåt dem, de vet inte vad de gör.” Det betyder inte att de är utan ansvar. De kallas till omvändelse.

I Apg 1:16 och 2:23 möter vi samma spänningsförhållande mellan Guds plan å ena sidan och människor ansvar å andra. Även om Gud vet, förutser allt eller tillåter det är människan inte utan ansvar. Människor handlar utifrån sina egna motiv. Orden ”ångra er ... och vänd om” betecknar en total omvändelse. De ska ”lämna ondskans väg”, v 26 och tro på Guds verk i och genom Jesus Kristus. Det handlar om att inta en helt annan hållning, en radikal omorientering och viljan att ändra sitt liv, då ska Gud förlåta och människorna få del av Hans Ande. Här nämna av något skäl inte dopet, men dopet hör till mönstret, jämför 2:38, 9:17-18 och Kol 2:11-14.

I v 20-21 gör så Petrus en eskatologisk utblick när han säger att deras omvändelse påskyndar Herrens återkomst. Pingstdagen och de första kristna utgör början på slutet. Här finns en tro som säger att himlen håller Jesus i förvar till dess missionsbefallningen fullbordats.

När Petrus hänvisar till Moses hänvisar han till en judisk tradition. Moses hade talat om sin fullkomnare och ersättare, 5 Mos 18:15. Det judiska folket uppfattade detta på två sätt. Det fanns de som menade att profeten skulle komma i slutänden, kanske tänkte de på Elia, men det fanns också en tradition som menade att ordet syftade på Messias, som skulle befria dem som Moses en gång befriat dem från Egypten. Det är denna tradition som ligger bakom de för oss svårbegripliga utsagorna om Elias, Johannes döparen och Jesus i till exempel Mark 6:15 och 8:28.

I v 26 är det ingen tvekan om att Petrus talar om Jesus och han menar att alla profeterna talar om Jesus, allt ifrån Samuel som betraktas som den förste av dem. Citatet i v 25 är en kombination av 1 Mos 12:3 och 22:18 och visar hur apostlarna kunde använda sig av Skriften och låt den tala för deras sak. Av citatet framgår att det är genom Abrahams ättlingar (Bibel 2000) alla slakten på jorden ska bli välsignade, det vill säga genom det judiska folket. Genom detta Skriftens ord öppnar sig en väg ut till hedningarna. Det är när den nåd som getts till judarna flödar över och når ut till hedningarna fas två av frälsningshistorien inleds, se Joh 1:16 och Gal 3:13-16.

Paulus låter emellertid inte ordet från 1 Mos 22:18 *en toi spermati sou* syfta på Abrahams ättlingar, utan på *Ättlingen*. Ordet säd är precis som i det svenska språket först singularis och sedan pluralis. Men Paulus gör klart för oss att ordet syftar på Jesus. Det är genom *honom* frälsningen har kommit. Bibel 2000 översätter såväl 1 Mos 22:18 som Apg 3:25 med pluralformen ättlingar och låter judarna i allmänhet vara Guds instrument att förmedla frälsningen till alla folk.

Vi finner i avsnittet 4:1-6:7 tre sataniska motangrepp, men läser samtidigt om urförsamlingens trosvissa reaktioner.

4:1-22 Petrus och Johannes anklagas av Stora Rådet och förbjuds att förkunna

4:23-31 Församlingen reagerar med frimodig bön till Gud och fylls med den Helige Ande

4:32-37 Vi läser det andra *summariet* och studerar särskilt egendomsgemenskapen

5:1-11 Ananias och Safira försöker bedra den Helige Ande

5:12-16 Det tredje *summariet* pekar på urförsamlingens liv

5:17- 42 Ny konfrontation med Stora Rådet

6:1-7 Apostlarna försummar det för dem enda nödvändiga

6:8-15 Stora Rådet griper Stefanus

4:1-22 Konfrontation med Stora Rådet

V 1-2 låter oss få veta att det är undret vid Sköna Porten som utlöser förföljelsen. Lukas nämner att *prästerna*, det vill säga de leviter som för dagen tjänstgjorde vid templet och *tempelkommendanten*, han som förde befälet över dem plötsligt kom störtande tillsammans med *sadducéerna*.

Sadducéerna

Namnet anses härstamma från Sadok som var överstepräst på kung Davids tid, 2 Sam 15:24 ff, 17:15 ff och 20:25. Han var sadducéernas stamfader. Sadducéerna utgjorde ett religiöst och politiskt parti som tillhörde de socialt och ekonomiskt starka i samhället. De var konservativa och ansåg sig stå över fariséerna som ansågs liberala och var mer folkligt förankrade. Vi kan kalla dem för ett kyrkopolitiskt parti. De var mest intresserade av livet på jorden och hur det skulle levas. De trodde inte på dem dödas uppståndelse, änglar eller andar. Det är möjligt att de endast betraktade de fem Moseböckerna som heliga. I vart fall ville de inte veta av De Äldstes Stadgar som var så viktiga för fariséerna.

Politiskt stödde sadducéerna de inhemska, hasmoneiska furstarna, men sedan romarna tagit över makten gav de dem sitt stöd.¹² Översteprästen och andra högre präster rekryterades därför från sadducéerna.

Det var särskilt sadducéerna som var upprörda över Petrus förkunnelse om de dödas uppståndelse, den riktigt ömma punkten, se 5:30–33 och 23:8. Apostlarna talade om att

¹² Efter mackabéerupproret, som för övrigt är omvittnat i 1 och 2 Mackabéerboken, ledde Johannes Hyrkanus 134-104 f Kr . Han var inte av Sadoks stam. Hans stamfar var Hasmon och från och med fram till mordet på Ceasar år 48 f Kr nu kallas den judiska härskarsläkten hasmonéer. Efter hasmonéertiden regerade först Antipater och sedan lyckades sonen Herodes, av idumeisk (edomitisk) släkt utverka att han utnämndes till konung av Judéen. Han regerade från 34 f Kr till 4 e kr.

eftersom Jesus har uppstått från de döda har ändens tid brutit in och andra kommer att uppstå i Jesu efterföljd.

Jesus hade överbevisat sadducéerna om de dödas uppståndelse i Matt 22:23-33 och sadducéerna hade svarat med att få honom korsfäst och nu har just Jesus av alla uppstått från de döda, som vore han uppståndelsen och livet.

V 3-4 Efter den här händelsen var antalet troende män 5 000. Det grekiska ordet *ton andron*, här översatt med män kan också syfta på personer, det vill säga inkludera kvinnor och barn.

I v 5-7 ställs apostlarna inför Stora Rådet, det vill säga *de äldste, skriftlärda, översteprästen* och andra ur det högre prästerskapet, sammanlagt 71 personer, även om knappast alla var samlade vid det här tillfället.¹³ Situationen påminner om när Jesus ställdes inför samma män, Joh 18:12 ff. Lukas skriver att detta skedde i Jerusalem, v 5. Det är för Lukas viktigt att det betona detta eftersom Jerusalem är den heliga staden, se Luk 9:31, 451, 13:33 f, 19:41, 24:47, Apg 1:4 och v 8. Man förde fram dem och *ställde dem i mitten*, enligt den grekiska texten.¹⁴

Ska apostlarna redan nu gå samma öde till mötes som Jesus? Det är emellertid inte den juridiska processen som är det viktiga för Lukas utan den frälsningshistoriska som utgår från Jerusalem och sträcker sig till världens ände. Vad anklagas de då för?

I v 7 anklagas apostlarna för att ha verkat i Jesu namn. Anklagelsen ställer allt på sin spets och öppnar för att i ett andra steg anklaga dem för trolldom. När det heter att Petrus uppfylls av Anden är det en fullbordan av Jesu löfte i Luk 12:11 f.

I v 8-12 håller så Petrus sitt tal, det tredje Lukas återger. Det är uppbyggt på ungefär samma sätt som de tidigare, det vill säga sedan han knutit an till situationen, ger han först en koncentrerad förkunnelse, kerygmat, v 10 och sedan hänvisar han till Skriften, Ps 118:22, Jes 28:16. Petrus anklagar Rådet genom att säga att hörnstenen kastades bort *av er*.

I talets avslutning uppmanar han indirekt till omvändelse, när han säger att det inte finns frälsning hos någon annan. Frälsningen, grekiska *soteria*, innebär att den slutliga frälsningen, frälsningen i alla dess aspekter finns hos Jesus. Gud har handlat genom honom, jämför Joh 14:6. Min egen reflektion är huruvida Jesu ors ska förstås inklusivt eller exklusivt. Om det går att tolka föredrar jag en inklusiv förståelse, det vill säga ”alla som blir frälsta blir det på grund av Jesus”.

¹³ Det händer att det ibland såt överstepräster, i pluralis, fast det enligt Skriften bara ska finnas en överstepräst. Den mest troliga förklaringen är att romarna vid den här tiden skötte utnämningarna och belönade mer än en person med denna titel. Det var översteprästen som till tillsammans med 70 bisittare utgjorde Stora Rådet. De äldste representerades av de mest inflytelserika lekmanfamiljerna i Israel, en av dem var Josef från Arimataia, Luk 23:50. Bland de skriftlärde finner vi bland andra Nikodemos, Joh 3:1 ff, 7:50 och 19:39, och Gamaliel I, Saul (Paulus) lärare, Apg 5:34 och 22:3.

¹⁴ Lövestam berättar i sin kommentar till Apostlagärningarna att ”enligt uppgifter i Mishna satt rådsmedlemmarna i halvcirkelformade rader, som stegvis höjde sig bakåt liksom på en teater ... Ordföranden (översteprästen) tycks ha suttit nedtill i mitten, kanske på ett podium. Vid sidorna stod två skrivare, av vilka den ene skulle anteckna friande och den andre fällande yttranden av rådsherrarna. Ibland fanns även en tredje, som skulle skriva ned uttalanden både för och emot den anklagade, så att de i bägge fallen blev dubbel registrering av två vittnen. Mitt över satt rabbinlärjungarna i tre rader (med 23 i varje) enligt en given ordning. Vid ifrågasvarande tid får Saul från Tarsos – den store Gamaliels lärjunge – antas ha haft en plats här.”

Det är ingen tvekan om att de första kristna knyter hela frälsningen till Jesus, eller namnet Jesus, Apg 2:38, 3:6, 16, 4:7, 10 eller 10:43. Detta är ett oerhört frimodigt tal med tanke på att det hålls inför dem som nyligen dömt Jesus till döden.

Resultatet, v **13-22**, blir den här gången inte någon omvändelse, men de förvånar sig över att dessa enkla och olärda män kan uppträda med en sådan frimodighet. Enligt gängse rabbinsk praxis överlägger de så med varandra innan de kallar in Petrus och Johannes och meddelar sin dom. Liberalteologer har emellanåt ironiserat över att Lukas inte kan veta vad de sagt eftersom överläggningarna skedde bakom slutna dörrar. Men faktum är att Saul mycket väl kan ha varit närvarande, om inte så var säkert Gamaliel, Saul lärare, närvarande.

Förbudet att vidare tala i Jesu namn är totalt, v **18**. Detsamma gäller naturligtvis botandet av sjuka i Jesu namn. I och med detta beslut är kristendomen stämplad som en olaglig rörelse och grunden lagd för de kommande förföljelserna. 5:17 ff, 28.

Hur reagerar då apostlarna och den första kristna församlingen? De vägrar att lyda och hänvisar till högre instans. Är det verkligen Rådets mening att man inte ska lyda Gud? De första kristna måste vittna om vad de sett och hört, 1:22, 4:2, 20, 10:39 f. Det kan verka förvånande att Rådet i v **21** släpper dem trots denna oförsonlighet. Men dels hade de ännu inte begått någon ny överträdelse och dels var de ängsliga för att vara alltför provokativa eftersom de inte hade folket med sig.

4:23-31 Församlingen reagerar med frimodig bön till Gud och fylls med den Helige Ande

När församlingen fick veta vad som hänt förenade de sig i bön. Här är det inte fråga om bönen i liturgisk mening, utan om ett spontant och enigt rop till Gud. Bönen som finns återgiven i v **23-31** är hållen i gammaltestamentlig-judisk stil men med kristologisk tillägg. Den påminner om bönen i 2 Kon 19:15-19 och Jes 37:16-20. Bönen är knappast ordagrann utan vittnar mer om att Lukas visste hur de brukade be. Bönen inleds med att de åkallar och ärar den Allsmäktige, alltings Skapare och Uppehållare, se även 2 Mos 20:11 och Ps 146:6.

Denna bön avslöjar samtidigt för oss vad de trodde om Gud. Vi får deras bild av Gud. De uttrycker vidare, i v **25**, att Gud talat genom sin Ande i Ps 2. Ps 2 tolkades av judar i allmänhet som en messiansk psalm och de första kristna menade att Jesus är denne Messias. Kungarna representeras i bönen av Herodes och furstarna av Pontius Pilatus.

V **28** låter oss ännu en gång förstå att ”allt samverkar enligt Guds plan”, se 2:23 och 3:18. Bönen når sin kulmen i v **29-30** när de ber om fortsatt frimodighet att predika i Jesu namn och att Gud ska låta än fler under ske.

1. Vi ser att de bad enligt Skriften.
2. Vi ser att bönen och uppfyllelsen av den Helige Ande hör samman på ett särskilt sätt.
3. När de drabbas av svåra motgångar försöker de inte gå till rätta med Gud, utan de sätter sin tro till honom.
4. De ber aldrig om att få slippa kors och lidanden utan vet att det hör till det kristna livet på ett särskilt sätt.
5. Bönen började med att de åkallade himmelens och jordens Skapare och att Gud verkligen har all makt det bekräftas av den jordbävning som äger rum enligt v 31.

I det första *summariet*, 2:42-47, fann vi 12 kännetecken. Lukas stryker under ett av dem i inledningen av bönen när han skriver att de endräktigt ropade till Gud, v 24. I själva bönen urskiljer vi ett andra kännetecken när de ber att Gud ska fortsätta göra tecken och under genom församlingen.

På samma sätt som det första *summariet*, 2:42-47 föregicks av Pingstdagens andeuppfyllelse så föregås det andra *summariet* av andeuppfyllelse.

Det andra *summariet* påminner om det första men betonar ett tredje kännetecken nämligen endräkten och egendomsgemenskapen mer än det första.

4:32-35 Urförsamlingens liv, del 2

Nu följer ett andra *summarium*. I det finns samma kännetecken som i 2:42-47. Men här betonas att de var ett hjärta och en själ. De första kristna var kända för sin vänlighet, för kärleken till Gud och till varandra. Praktiskt tog det sig uttryck på så sätt att det inte förelåg någon partisplittring eller någon rivalitet. Detta blev särskilt synligt i egendomsgemenskapen.

V 32 talar om att de hade allt gemensamt och efter ett inskott (?) **v 33** fortsätter beskrivningen av egendomsgemenskapen. Det kan också vara så att v 32 ska knytas till v 31, till andeuppfyllelsen snarare än till egendomsgemenskapen.

Det finns framför allt tre aspekter som vi behöver förstå. För det första visar de första kristnas egendomsgemenskap hur radikalt de tänkte och levde.

I 5 Mos 15:4 står att läsa ”Ingen fattig borde finnas hos dig ...” och det kan vara ett ord som de första kristna tagit till vara på. Det kan sägas ha gått i uppfyllelse i församlingen i Jerusalem. Det betyder inte att privategendomen var avskaffad eller att de troende var tvungna att lämna ifrån sig allt de ägde och hade, men verbformerna i våra aktuella versar visar att de besuttna regelbundet sålde av och gav till apostlarna, en av dem var Barnabas, v 36.

Det finns ingenting belagt om att judarna skulle leva i egendomsgemenskap, med ett undantag; Esséerna, som vi lärt känna genom Dödahavsrollarna.

Esséerna

Det fanns en liten, tät gemenskap i Qumran av judar och judekristna. Vi visste inte så mycket om dem innan 1947. De judiska författarna Filon och Josefus har skrivit om dem, så gemenskapen fanns då. De levde i klosterliknande gemenskaper i trakten av Döda havet. De sägs ha varit ungefär 4 000 personer. De levde mycket enkelt och var självförsörjande. När människor trädde in i den gemenskapen fick de lämna ifrån sig allt de ägde. Nya medlemmar fick vara med under en prøvotid om ett år innan de togs upp i gemenskapen genom dop. I samband med dopet fick de sina vita dräkter.

1947 fann man deras kloster med ett jättelikt bibliotek i Qumran vid Döda havet. Det finns ingenting som talar för att Jesus skulle ha varit där, möjligtvis Johannes döparen. De är inte alls omnämnda i Nya Testamentet.

Det andra som ska sägas är att de första kristna handlade i enlighet med sin tro, kom ihåg vårt studium av Jakobsbrevet. Tron stannade inte vid radikala tankar och ord utan tog sig uttryck i handling. De kom att organisera den inbördes hjälpen (koinonia) som en del av gemenskapen. Var och en bidrog på sitt sätt och apostlarna (diakonerna) ansvarade för att ingen led nöd.

När vi läser i v 34 att alla bar fram vad de ägde ska detta alltså inte förstås som ett tvång, utan som ett uttryck för att de var ett hjärta och en själ, ett uttryck för den kärlek de hade till varandra. Detta skedde frivilligt och 2:44 f ska tolkas i ljuset av detta.

Den tredje aspekten är den att de delade ut (och gav?) allt eftersom det behövdes, v 35 b, jämför 2:44.

V 36-37 För första gången möter vi Barnabas, Tröstens son, grekiska *yios paraklesos* kan översättas med tröst eller förmaning. Det verkar som att leviten Josef, född på Cypern hade gåvan att trösta eller förmana eftersom apostlarna kallade honom Bar-nabas (hebreiska Bar-nebuah betyder profetians son). Han kom från en rik familj, han ägde land och hade flyttat till Jerusalem. Barnabas ägde en åker vilket enligt 4 Mos 18:24 och 5 Mos 10:9 egentligen var förbjudet för en levit. Men tillämpningen av dessa ord vara ganska liberal och dessutom låg hans åker på Cypern och där gällde inte dessa ord. I Jerusalem hade han en moster som hette Maria, (Kol 4:10). Hon var sannolikt änka och bodde i ett större hus i Jerusalem där församlingen brukade samlas, Apg 12:12. Det var till det huset Petrus flydde.

I Jerusalem bor mellan 50- och 100 000 tusen vid denna tid. 10 % av dessa hade nu på kort tid kommit till tro. Det fanns flera husförsamlingar, grupper inom Jerusalemsförsamlingen. Ett annat hus att samlas i var föreståndaren Jakobs hus i 21:18.

Barnabas var kusin med Markus, enligt Kol 4:10 och i 1 Petr 5:13 kallar Petrus Markus för ”sin son”. Barnabas kom att spela en stor roll i den första församlingen. Det var Barnabas som kom att sammanföra Saul (Paulus) med apostlarna i Jerusalem enligt 9:27. När de kristna i Antiokia växte till i antal sände de dit Barnabas som i sin tur hämtade Paulus, se 11:22 och 25-26.

När den Helige Ande talade om att evangeliet skulle föras ut i världen avskiljde församlingen Paulus och Barnabas och tillsammans gav de sig ut på den första missionsresan, Apg 13.2 ff.

Barnabas var också med Paulus på apostlamötet i Jerusalem år 49, 15:2 ff. Paulus nämner Barnabas i några av sina brev, 1 Kor 9:6, Gal 2:9, 13 och Kol 4:10, vilket visar hur betydelsefull han var.

Lukas introducerar Barnabas preliminärt på samma sätt som han gör med Saul i 7:58 och Filippos i 6:5, 8 och 8:5. Var och en av dessa var diaspora judar och vi ska återkomma till dem.

Det femte kapitlet sönderfaller naturligt i tre delar. Den första, v 1-11, handlar om Ananias och Safira, den andra innehåller det tredje *summariet*, v 12-16 och v 17-42 berättar om hur apostlarna än en gång ställs inför Stora Rådet för att sedan misshandlas.

5:1-11 Ananias och Safira försöker bedra den Helige Ande

V 1 börjar i den grekiska texten med ett MEN en man ... Så står det också i 1917 års översättning. Lukas vill betona ett motsatsförhållande till det föregående. Han har talat om Andens verk, MEN nu sker ett andra motangrepp. Ananias och hans hustru försöker lura den andefyllda församlingen. När de kristna släpper in moralisk korruption, kompromissar med sin ärlighet eller hycklar för att vinna anseende är den goda atmosfären dödligt hotad.

Vi får redan av **v 2** veta att hans hustru redan från början var medskyldig. Ananias och Safira har bestämt sig för att – grekiska *nosfizesthai*, vilket betyder att de låtsades bära fram hela köpesumman, men de tog undan, försnillade en del av den. Det var aldrig fel att de valde att behålla en del av egendomen för egen räkning, utan felet var att de ljög och hycklade. Aposteln Petrus har fått förhandsinformation genom den Helige Ande och han frågar därför varför satan fått uppfylla deras hjärtan.

Paulus skriver att ”syndens lön är döden”, Rom 6:23 och berättelsen om Ananias och Safira får ses som en illustration av denna sanning. Det sista som sker i dödsprocessen är begravningen och vad som sker därefter ligger i Guds händer.

När Safira i **v 7-11** ställs inför Petrus tycks hon inte känna till vad som hänt. Hon kommer för att fråga efter sin man. Petrus ger henne då en möjlighet att berätta om deras svek, men hon vidhåller sveket och domen över hennes liv blir detsamma som för hennes man.

Det kan finnas flera skäl till att Lukas har tagit med denna berättelse. För det första har det sannolikt hänt och alla talade om och mindes den. Därför bör berättelsen finnas med i Apostlagärningarna. För det andra skildrar Lukas en drastisk form av kyrkotukt. Han illustrerar vad det betyder att medvetet förgripa sig på det heliga. För det tredje kan vi förstå hur Gud verkade genom apostlarna via de andliga nådegåvorna, här kunskapens ord, gåvan att skilja mellan andar, visdomens ord och kraftgärningarnas gåva. Det fjärde skälet kan väl vara att skildra ett straffunder, det vill säga det handlar också här om ”tecken och under”, se 4:30 och 33.

I v 5 och 11 betonas att stor gudsfuktan, en ödmjuk respekt kom över församlingen, se också 3:10. Detta är första gången som Lukas använder ordet församlingen, även om saken varit för handen hela tiden.¹⁵

5:12-16 Urförsamlingens liv, del 3

Denna sammanfattning skiljer sig från de två tidigare på så sätt att här betonas just kraftgärningarna, ”tecknen och undren”. Också i v 15 betonas kraftgärningarna och hur Petrus skugga kunde bota. Det förefaller som att folket hyste en folklig tro på Petrus förmåga. Det är osäkert om Lukas själv tror så, men det finns en liknande berättelse i 19:12.

I vår tid råder delade meningar om kraftgärningarnas plats och betydelse. Tyvärr har det ofta skett en polarisering mellan dem som är för och dem som är emot ”tecken och under”. Vissa tider har just ”tecken och under” fått en *för* stor plats, ofta i kombination med en karismatiskt

¹⁵ Ordet församlingen används 23 gånger i Apostlagärningarna, 5:11, 7:38, 8:1, 3, 9:31, 11:22, 26, 12:1, 5, 13:1, 14:23, 27, 15:3, 4, 22, 41, 16:5, 18:22, 19:32, 39, 40, 20:17 och 28.

präglad teologi. De som är emot har antingen helt förnekat övernaturliga inslag, såsom liberalteologin, eller ansett att ”tecken och under” var begränsat till apostlarnas tid. Jag menar att sanningen snarast ligger mitt emellan. Det är självklart så att Gud är Gud och Hans rike emellanåt visar sig i ”tecken och under”, men samtidigt ligger det i själva definitionen av ”tecken och under” att de är ovanliga, annars vore det inga ”under”.

Det finns 14 berättelser i Apostlagärningarna som beskriver ”tecken och under”.¹⁶ Kom ihåg att det är Gud som gör dessa gärningar genom Jesu namn eller genom apostlarna. De senare är Guds lydiga redskap, se 2:22, 43, 3:6, 16 och 4:30. Dessa ”tecken och under” skapade en viss distans till folket, men detta ska knappast uppfattas som någon fientlig distans.

Av v14 förstår vi att alltfler kom till tro på Herren. Den grekiska texten säger att de som kom till tro ”lades till Herren.” Lukas gör det tydligt att det är Herren som är subjektet. Det är Herren som vinner människor till sig. 1917 och Giertz översätter med att ”de kom till tro och fördes till Herren”, se också 11:24.

I 4:29-30 ropade och bad de första kristna endråktigt till Gud: ”... räck ut din hand för att bota och låta tecken och under ske”, v 30. Vi gjorde då fem konstateranden beträffande bönen, se kommentaren till dessa versar. Bönen kulminerade i att platsen där de satt skakades och de uppfylldes av den Helige Ande.

Bönen slår en bro mellan himmelen och jorden. Bönen pågår samtidigt i himmelen, i den andliga världen och på jorden. Jesus lärde oss följaktligen att be: *Ske din vilja såsom i himmelen så ock på jorden.* Gud föredrar att verka genom våra böner.

Det är Gud som handlar, men Petrus som räcker ut sin hand. Martin Luther förstod också detta och myntade det latinska uttrycket *Ora et labora*, be och arbeta.

5:17- 42 Ny konfrontation med Stora Rådet

Detta långa avsnitt kan vi ta dela upp i fyra delar även om de hänger ihop och utgör en berättelse.

v 17-21a myndigheterna griper in och arresterar apostlarna.

v 21b-26 de sammanträder och arresterar dem på nytt eftersom de återigen står på tempelplatsen.

v 27-32 berättar om den rannsakan de nu fick gå igenom

v 33-42 redogör för om Rådets reaktion.

V 17-21a Myndigheterna griper in på nytt

Lukas låter oss förstå att sadduceerna är avundsjuka på den framgång församlingen har och därför tycker sig vara tvungna att sätta stopp för utvecklingen. De ville bevaka sin egen ställning som nu var hotad. Det grekiska ordet *zelos*, i FB översatt med avundsjuka kan också betyda trosnit. 1917 översätter med nitälskan.

¹⁶ Apg 3:1-4:22, 5:12-16, 6:8, 8:4-13, 9:10-19, 9:32-35, 9:36-43, 13:4-12, 14:1-7, 14:8-18, 14:19-20, 16:16-40, 19:8-20, 20:7-12, 28:1-10.

Av v 18 framgår att det nu är alla apostlarna som fångslas, men i v 19 att en ängel befriar dem. De får också veta av ängeln att de ska bege sig till templet och tala mer med folket om allt som hör till *det kristna livet*. Lägg märke till att det kristna livet här är ett nytt liv, snarare än en ny lära, v 20.¹⁷

V 21a innehåller det grekiska ordet *akousantes* som kan översättas med antingen ”när de hörde det” eller som Giertz gjort ”när de lydde det”.

V 21b-26 Apostlarna arresteras på nytt

Stora Rådet sammankallas och de diskuterar sinsemellan av vad som nu ska ske. Men så får de veta att fängelset är tomt och att apostlarna redan befinner sig på tempelplatsen och talar med folket. V 21-26 som beskriver Rådets förvirring är mästerligt skildrat, inte minst i Giertz översättning.

Återigen förstår vi att folket oftast stått på församlingens sida, se 2:47, 4:21 och 5:13.

V 27-32 Förhöret

I 4:18 har Rådet förbjudit apostlarna att tala i namnet Jesus. De har med andra ord lagligt grund att ingripa. Översteprästen inleder högtidligt, formellt och stramt: Förbjöd vi er inte strängt att undervisa i det namnet? Översteprästen undviker att uttala Jesu namn. När han sedan fortsätter med att säga att de fyllt hela Jerusalem med *den kristna läran* kan det ses som fullbordandet av den första missionsetappen. De skulle vittna om uppståndelsen först i Jerusalem, sedan i Samarien ...

Petrus har i tidigare tal anklagat Rådet för att ha dödat Jesus och nu säger prästen att de vill ”att hans blod ska komma över dem”. Vi kan förstå detta på ett positivt sätt, men självklart uppfattade de det inte så.

Samtliga apostlar är överens om att de måste lyda Gud mer än människor. Svaret är principiellt viktigt och låter oss veta något om urförsamlingens förhållande till myndigheterna. Orden är också avgörande för att förstå berättelsen i v 33-42.

Urförsamlingens förhållande till världsliga myndigheter

Jesus hade varit kritiskt lojal mot myndigheterna och de första kristna intog samma hållning, se till exempel hur Paulus uppför sig i 23:1-5. Paulus ville att vi skulle be för överheten, 1 Tim 1:2 ff, och menade att den inte bär svärdet förgäves, Rom 13:1-7. Den judiska överheten i synnerhet, men också den hedniska i allmänhet ansågs vara tillsatt av Gud, se Jes 45, Jer 21:7, 10, Dan 2:21 och 37 eller Jesu ord i Joh 19:11.

Men det finns gränser. Överheten kan missbruka sin makt och bli gudsfientlig, 1 Kor 2:8. När makten intar Guds plats och kräver orättfärdig lydnad gäller sannolikt ordet i 5:29 om att lyda Gud mer än människor.

¹⁷ Självfallet finns ingen motsats mellan de två i sak, men begreppen lära och liv har ofta uppfattats olika och spelats ut mot varandra, därav kommentaren.

V 29-32 är det fjärde av de fem tal av Petrus som Lukas återger. Det är inte särskilt utförligt men vi ser hur han framhåller *kerygmat*, det vill säga Jesu död, uppståndelse, upphöjelse, möjligheten till omvändelse och förlåtelse. Vi lägger märke till att det är de som lyder Gud som får del av den Helige Ande och kan bli frågande inför detta. Vi vill hellre säga att det är den som tro på Gud som får den av den Helige Ande, Joh 7:39.

I Hebréerbrevet upptäcker vi ett liknande förhållande när vi jämför Apg 16:31 (Hebr 11:1) med Hebr 5:9. Lösningen på detta kan bara vara att tro och lyda betyder ett och detsamma. Jesus säger i Joh 14:23:

Om någon älskar mig så håller han fast vid mitt ord

V 33-42 Rådets reaktion

Rådet reagerar mycket starkt och vill först döma dem till döden. Apostlarna har hädat Gud och skymfat Israels ledare. Men då ingriper Gamaliel. Han var farisé, i sin tur lärjunge till Hillel (50 f Kr-10 e Kr) och som sådan inte principiellt avvisande till dem dödas uppståndelse.¹⁸ Gamaliel, Paulus lärare enligt 22:3, var högt aktad av folket. Det vittnar v 34 om och även andra källor än NT. I 15:5 ser vi att inte bara Paulus utan även några andra fariséer blev kristna.

Gamaliel bryr sig inte om de kristna, men har erfarenheter av tidigare Messias-rörelser. De har alla misslyckats eftersom de varit människoverk. Rådet hör vad han säger men handlar ändå kluvet. De bestämmer sig för att piska apostlarna. Gisselstraffet omtalas i Matt 10:17, 23:34, Apg 22:19, 26:11 och 2 Kor 11:24. Det användes av både judar och romare. Den judiska praxisen gick tillbaka på 5 Mos 25:2-3, högsta straffet var 40 slag. Det är inte säkert att alla slagen utdelades. Sedan förbjöd man dem ännu en gång att förkunna i Jesu namn och lät dem gå.

Apostlarna var glada, en hållning som kan vara svår för oss att förstå. De första kristnas ideal var emellertid att vittna med sina liv och genom dessa bestraffningar blev vittnesbörden starka och trovärdiga, se också Matt 5:10 f. Andra kända och svårare förföljelser som gagnade evangeliets utbredande skedde under följande kejsare:

Nero	54-68
Domitianus	81-96
Decius	249-251
Diocletianus	284-305

Martyrernas blod kom att fungera som ett utsäde när berättelserna om deras död spreds sig, skriver kyrkofadern Tertullianus, 150-, e Kr.¹⁹

6:1-7 Apostlarna försummar det för dem enda nödvändiga

¹⁸ I kommentaren till Matteus har jag utförligt behandlat fariseismen.

¹⁹ Tertullianus är en av de tre antignostiska fäderna. De övriga var Irenaeus och Hippolytus. Han är född i Kartago. Han var mycket lärd. Han var jurist till professionen och skrev flera böcker mellan åren 195-220, bland andra *Apologeticum*. Han anslöt sig senare till montanismen.

Vi har nu framför oss en konflikt som har tolkats på olika sätt av exegeterna. Det är en schism mellan de grekisktalande hellenisterna och de infödda hebréerna. De infödda hebréerna klagar över att deras änkor behandlas orättvist vid den dagliga utspisningen. Men den riktigt besvärliga frågan är: Fanns det två grupper av troende redan från början?

Den första tolkningen är att det var den sociala hjälpen inom den judiska gemenskapen som inte fungerade och att de kristna grep tillfället i akt och själva organiserade den inbördes hjälpen. Det torde vara svårt att driva den tolkningen eftersom Lukas tydligt talar om lärjungarna.

Den andra tolkningen går ut på att hellenisterna främst bestod av diaspora judar som kommit till Jerusalem och i allmänhet hade en liberal tolkning av templet och Lagen. Jesus hade uttryckt sig kritiskt om templet och tolkat lagen på sitt eget sätt. Stefanus och hellenisterna skulle då enligt denna tolkning ha fortsatt denna tradition. Det var också detta som var anklagelsepunkten mot Stefanus i v 13. F C Baur som lanserat denna tolkning som haft stor framgång menar att skiljaktigheterna mellan de båda grupperna var mycket stor och att Lukas i själva verket genom dessa versar försöker överskylla detta allvar. Kritiken mot Baur som gjort att många exegeter idag lämnat denna tolkning är att Baur läser in för mycket i texten.

Den tredje tolkningen har lanserats av en exeget vid namn Martin Hengel som försökt förklara schismen med att de sju hellenisterna var särskilt rikt utrustade med andlig kraft och andliga gåvor. Det heter i v 3 att de var fyllda med ande och vishet och i v 5 att Stefanus som är huvudpersonen för denna grupp att han var fylld av tro och den Helige Ande. Det upprepas i v 8. Just denna andekraft i kombination med deras liberala hållning till templet och lagen har, enligt Hengel, retat de fromma judarna i *De frigivnas synagoga*.²⁰

Vad jag förstår står följande klart 1) att församlingen vuxit kraftigt i antal och 2) att de inte hunnit organisera den inbördes hjälpen på ett tillfredsställande sätt. Vidare 3) att finns det kulturella skillnader mellan de båda grupperna och kanske har de också olika hållning till templet och lagen.

Det är inte underligt att det fanns spänningar mellan olika grupper och knappast något som ska överdrivas. Dessutom löser de, åtminstone här, dessa spänningar ganska snyggt genom att tillsätta sju grekisktalande män. Det var ju dessas änkor som var förfördelade.

John Stott väljer att beskriva schismen som det tredje motangreppet mot den församlingens framgång. Han menar att angreppet består däri att apostlarna frestas att ägna sina krafter åt fel uppgifter och på så sätt försumma Ordet och bönen.

His (Stott's, min unmarking) third and subtlest ploy was distraction. He sought to deflect the apostles from their priority responsibilities of prayer and reaching by preoccupying them with social administration, which was not their calling. If he had been successful in this, an untaught church would have been exposed to every wind of false doctrine. These then were weapons – physical (persecution), moral (subversion and professional (distraction)).²¹

²⁰ Den grekiska texten kan förstås som att det rör sig om flera synagogor. Det handlar om diasporajudar som kommit hem till Jerusalem och bildat synagogor.

²¹ Stott, sid 105

När vi nu försökt analysera hela avsnittet, så låt oss se närmare på några detaljer. Lukas talar om de grekisktalande och de hebreisktalande som lärjungar. Han är den ende som skiljer mellan dessa två grupper, - han gör det här och i 11:19-20 föregriper så den kommande missionen.

I **6:1** läser vi för första gången ordet lärjungar, grekiska *mathetes*. Den termen, inte termen kristna, blev den mest använda om de första kristna, se Apg 6:7, 9:1, 10, 25, 11:25, 29.

I **v 2** finner vi vad som kan vara en principiell detalj. Det heter att alla lärjungarna var samlade men det var knappast så att alla de tusentals var samlade. Snarare menar Lukas att alla lärjungar var på något sätt representerade. Det som sker nu gäller alla lärjungar. Vi lägger märke till att det är dessa lärjungar som väljer ut Stefanus och ytterligare sex. När de gjort det för man fram dem till apostlarna som bekräftar valet, en sorts kyrklig demokrati.

De sju som väljs ut i **v 5 och 6** är alla grekisktalande hellenister. Det är de som skingras 8:1 och de som svarar för den första missionen. Genom sina språkliga och kulturella erfarenheter var de synnerligen lämpliga att sprida evangelium i andra miljöer än den judiska. Deras verksamhet kulminerar i 11:19-26 när deras församling bildas i Antiokia och dessa för första gången kallas kristna.

6:8-15 Stefanus arrestering

Det här avsnittet utgör inledningen på fortsättningen, det vill säga avsnittet 6:8-12:24 enligt John Stotts strukturering. Stott har tagit fasta på missionsbefallningen i Apg 1:8 där Jesus talar om att lärjungarna ska vara hans vittnen först i Jerusalem och Judéen, sedan i Samarien och slutligen hela världen.

I 6:8-12:24 lägger Lukas, enligt Stott, grunderna och principerna för den världsmision Paulus sedan påbörjar i kap 13. Lukas berättar om fyra personer, tre diasporajudar och en hedning, med avgörande inflytande. De är i tur och ordning Stefanus, 6:8-8:2, Filippos, 8:4-40 (båda omnämnda i 6:5), Saul, 9:1-31 och Cornelius, 10:1-11:18.

Vi har framför oss en martyrb berättelse som vi kanske kan förstå som en första sten i bygget. Det första avsnittet, 6:8-15 slutar emellertid så abrupt att forskarna tror att det fortsätter med 7:55-8:1a. Det skulle i sådana fall betyda att Stefanustalet är infogat i berättelsen om den förste martyren. Vi ska därför läsa 6:1-15 + 7:55-8:1 i obruten följd och först därefter gå igenom hans tal, 7:1-54.

Stefanus ordnade inte bara med måltiderna eller översåg att ingen led nöd. Han var förkunnare och vittnade med både ord och gärning. Några från de *Frigivnas synagoga* träder upp mot Stefanus, **v 9**. Det framgår av texten att de är ute efter honom, snarare än efter att bringa klarhet. De anklagar honom för att tala hädiska ord mot Mose och mot Gud, **v 11**, mot denna heliga plats och lagen, **v 13**. Det var knappast det saken gällde, utan snarare handlade det om Jesu person och hans gärning. Åklagarna verkar vilja undvika just den frågan, eftersom det skulle ändra fokus på diskussionen. Är det inte så fortfarande? Våra motståndare vill hellre tala om församlingen, dess präster och deras brister än om Jesus.

Vi har tidigare konstaterat att folket stått på de kristnas sida, men här ser vi att folket från de Frigivnas synagoga lyckas vinna över äldste, skriftlärd och folk i allmänhet på sin sida, **v 12**.

Vi har att göra med en martyrb berättelse och därför framhåller Lukas sex likheter mellan Stefanus och Jesu död. Den första likheten är inte omnämnd i texten, men Stefanus står inför samme överstepräst som Jesus stod inför, nämligen Kajafas. Kajafas avsattes år 36.

För det andra anklagade Stefanus på samma sätt som Jesus. Han sägs ha hädat mot templet och lagen. Det framgår av evangelierna att Jesus uttalat sig kritiskt om templet och lagen, se till exempel Matt 12:6 och 24:12 ff eller Joh 2:19 ff. Stefanus har tydligen fört vidare denna kritik, något vi ska närmare kommentera när vi studerar hans tal.

För det tredje, **v 13-14** berättar Lukas att falska vittnen trädde fram, vittnen som inte förstått vad evangelium handlar om.

För det fjärde låter Lukas, genom **v 15**, oss få en försmak av den härlighet Gud lagt ner i Jesus död och uppståndelse. Det är Jesus härlighet och det är vittnesbördets, det vill säga martyriets härlighet. Denna får sin naturliga fortsättning i **7:54, 55 och 56**. Jesus hade tidigare talat om Andens hjälp, Luk 12:11.

7:55-8:1 Stefanus lider martyrdöden

Stefanus är fylld av den Helige Ande. Det är en särskild smörjelse, en gudomlig härlighet som ges just martyrerna. Hans ansikte strålar bokstavligen som en ängels när han ser in i himlen, in i Guds härlighet enligt 7:55. När det talas om Guds härlighet, hebreiska *kavod*, grekiska *doxa* används samma ord som när det talas om den strålgång som omger Gud. Se 2 Mos 16:10, 24:16, 33:18 och 34:29-35. Samma härlighet läser vi om i Joh 1:14, 1 Tim 6:16 och 1 Petr 4:14.

I **v 56** står att folket höll för öronen, vilket betyder att de ansåg att Stefanus hädat. De ville inte höra mer. **V 57-58a** berättar inte om det hållits någon rättegång alls eller om det var ett rent lynchningsförhållande. Det är möjligt att det fälldes en regelrätt dödsdom, eftersom det talas om vittnen. De verkar också ha iakttagit vissa regler eftersom de förde honom ut ur staden. 3 Mos 24:11 ff, 4 Mos 15:35 och 5 Mos 17:1-7 föreskriver detta.

V 58b är en notis som förbereder den fortsatta berättelsen om Paulus.

Stenandet, **v 59-60**, skedde vid den här tiden i två delar enligt *Mishna Sanhedrin 6:1 ff*. Först fördes den skyldige upp på en tre, fyra meter hög ställning med bakbundna händer och knuffades ner därifrån. Om den skyldige inte dog av fallet stenedes denne till döds. Så kom Herrens broder, Jakob som var föreståndare i församlingen att stenas till döds år 62 e Kr, men i berättelsen om Stefanus verkar det rent gammaltestamentliga förfarandet ägt rum.

Berättelsen avslutas med en femte och sjätte jämförelse med Jesu död. Det heter för det femte att Stefanus överlämnade sin ande till Herren och, för det sjätte, att Stefanus bad för sina fiender.

7:1-53 Stefanus tal

Vi har framför oss det längsta av de 24 tal som finns återgivna i Apostlagärningarna. Det bör ha hållits år 33, tre år efter Jesus död och uppståndelse.²² Det avviker markant från de övriga talen. Namnet Jesus nämns inte alls och någon uppmaning till omvändelse finns inte heller. Det senare är ett av kännetecknen på missionspredikningarna. Vi har inte en missionspredikan framför oss. De flesta exegeter menar att talet är ett försvarstal och det är förvisso framställt som sådant, men ursprungligen var det knappast det heller.

Talets förhistoria antyder att vi har att göra med en judisk historieöversikt, om än *i kristen version*. Sådana översikter var inte ovanliga, se till exempel Ps 105. Det kan mycket väl vara så att Stefanus använt sig av en sådan i sin undervisning av nya kristna och att Lukas funnit det lämpligt att infoga den i berättelsen om Stefanus. Den här översikten bygger på 1 och 2 Mosebok, Psaltaren 105 och 78. Paulus använde sig av en sådan översikt i Apg 13:16-41 även om den där ingår i en missionsförkunnelse och är betydligt kortare.

Talet kan delas upp på följande sätt:

1	inledande fråga
2-8	löftet till Abraham
9-16	Josef och Egypten
17-43	Moses historia
44-50	tabernaklet och templet
51-53	avslutande anklagelse

V 1 inledande fråga

I 6:12 står det att Stefanus ställdes inför Stora Rådet och översteprästens fråga i 7:1 får anses bilda övergång till talet.

V 2-8 löftet till Abraham

bygger i stort på 1 Mos 11-17. Talet tar sin utgångspunkt i Guds löfte till Abraham. För det första skedde detta inte i Israel, utan i hednalandet Mesopotamien. Det var där härlighetens Gud uppenbarade sig. Stefanus har hämtat uttrycket från Ps 29:3 (LXX) som är en psalm om skapelsen och Guds allmakt. Redan här antyder Stefanus att Gud suveränt kan handla utanför våra ramar. Nu säger emellertid Gud att Abraham ska bege sig *därifrån* och gå *till* det land som Han ska visa. Lägga märke till att Lukas här som vi sett tidigare är mån om att det är Gud som handlar.

För det andra är befallningen att Abraham ska gå ut, hebreiska *lekh lekha*, förbundet med ett löfte. Abraham ska gå för att få del av välsignelsen. Lägga också märke till att Abraham inte ska få tillgång till landet, tvärtom heter i v 5 att han aldrig fick någon mark. Han fick bara löftet och skulle sedan leva genom/av tron. Det var hans efterkommande som skulle få inta landet, efter att de blivit befriade av Gud.

Orden i v 6-7 som är hämtade från 1 Mos 15:13 f är centrala i talet. Här säger Gud att Abrahams ättlingar ska leva som främlingar *i ett annat land*, men att Gud ska befria dem så att de kan tjäna honom *på denna plats*, det vill säga Israel, Jerusalem och särskilt templet. Se vidare om detta i kommentaren till v 34. Gud ger med andra ord ett löfte till Abraham och

²² Om Jesus dog och uppstod år 30.

ingår ett förbund med honom. Detta bekräftas genom omskärelsen som garanterar att förbundet bärs vidare från generation till generation. När Abraham omskär Isak betyder det att Isak infogas i löftet.

V 9-16 Josef och Egypten

utgör en sammanfattning av 1 Mos 37-50. Stefanus fortsätter med att tala om Josef. Han gör därmed ett rejält hopp därför att han vill visa något särskilt, genom Josef uppfylls den första delen som säger att folket skulle leva i fångenskap. När Josef såldes av bröderna, av illvilja till Egypten var Gud med honom. Detta är en poäng. Gud verkar också utanför Israel, inte endast bland infödda hebreer, utan också bland diasporajudarna, - för att anknyta till den situation vi läser om i Apg 6. Gud var till och med hos Josef på ett sådant sätt att han kom att styra Faraos förvaltning!

I **v 11-14** återger Stefanus berättelsen om uttåget på ett beundransvärt sätt. 1 Mos 42-49 sammanfattas i fyra meningar och alla väsentliga moment är med. Han får med den hungersnöd som drabbade hela världen, att det fanns säd i Egypten, brödernas resor dit, att Josef gav sig tillkänna och att hela släkten reste ner till Egypten och bosatte sig där.

Men så långt är bara den första delen av profetian uppfylld. Den andra delen handlar om hur Gud ska föra folket ut ur Egypten så att de kan dyrka honom *på denna plats*, det vill säga i Jerusalem.

V 17-43 Moses historia

De första verserna, **v 17-19**, kan sägas utgöra en övergång till nästa person i frälsningshistorien som är Moses. I och med **v 20** börjar den egentliga berättelsen om Moses och det Guds handlande som är till Israels fördel.

Stefanus säger i **v 20-24** att Moses blev undervisad i egyptiernas visdom och var mäktig i ord och gärningar. Det har han hämtat från den judiska traditionen för så står det inte i 1 Mos 2:1-10. Den fortsatta berättelsen om Moses i **v 23-29** bygger på 2 Mos 11-22.

När vi kommer till **v 25** händer något väsentligt för talet. Detta utvecklas i **v 26-29**. Den välsignade Moses förkastas av sina landsmän. Nu har Stefanus två huvudspår. Det första handlar om Guds vilja att frälsa folket och det andra handlar om hur folket strävar emot och tvingar Moses på flykt.

Berättelsen hoppar sedan 40 år framåt i tiden och påminner om hur Gud uppenbarade sig för Moses, **v 30-34**. När Gud uppenbarar sig för Moses i den brinnande busken låter han Moses förstå att han *ska* vara ett Guds redskap när Herren ska befria Israels barn ut ur Egypten.²³

Moses blir ombedd att ta av sig skorna därför att platsen där Gud uppenbarar sig är helig mark, 2 Mos 3:5. I **v 7** anknyter Stefanus till detta berg, denna plats. Han knyter här sannolikt an till en judisk tradition som binder samman eller överför uppenbarelser från Sinai till Jerusalems tempel. Denna länk var väl känd av de bröder och överstepräster han talar till.

Nu kommer vi till en central del av talet, **v 35-38**, eftersom Stefanus här framställer Moses som en förebild till Jesus. Det finns flera utsagor i Apostlagärningar som pekar på detta.

²³ Moses gör vad han kan för att tacka nej till uppdraget, se 2 Mos 3:11, 13c, 4:1, 10, 13 men lika många gånger ger Gud sina löften, se 2 Mos 3:12, 14, 4:2 ff, 12 och **v 15**.

1. Både Moses – Jesus avvisades av folket, se 3:13
2. Både Moses – Jesus var guds ledare/befriare, se 5:31
3. Både Moses – Jesus gjorde ”tecken och under”, se 2:22
4. Både Moses – Jesus är Guds profeter, språkrör, se 3:22
5. Både Moses – Jesus förmedlade levande ord, se 7:38 (5 Mos 32:47)

Den här delen av talet är ett viktigt stycke Mose-Kristus-analogi. Detta avsnitt bygger på profetian i 5 Mos 18:15, 18. Petrus gör på samma sätt i sitt tal i 3:11-26. Jesus är den som fullbordar det Moses påbörjat.

I v **39-43** stryker Stefanus under hur folket stötte bort Mose och hur de vände sig till avgudarna. Folket stötte bort Moses, de önskade sig tillbaka till Egypten, de tillverkade en kalv, de offrade åt avgudarna (här hänvisar Stefanus till Amos 5:25-27)²⁴ och glädde sig över vad de åstadkommit.

De tillbad bilder som de själva gjort, v 43.

V 44-50 Tabernaklet och templet

Nu lämnar Stefanus talet om den felaktiga gudstjänsten och går över till att tala om den rätta gudstjänsten. Tabernaklet var gjort efter den bild som Gud gjort, 2 Mos 25:8-9 och 40. Israeliterna hade med andra ord, mitt i avfallet, Guds vittnesbörd mitt ibland sig. Tabernaklet förvaltades av den ena generationen efter den andra och Joshua tog det med sig in i löfteslandet när ”han tog det i besittning”, se v 5 Giertz översättning, egendom i FB. Så uppfyllelsen av Guds löfte till Abraham börjar redan här, men israeliterna hade ändå valt att tillbe egna gudar.

Under hela Domartiden står tabernaklet mitt ibland dem men när Kung David kommer till makten vill han finna en boning åt Herren, en viloplats enligt Ps 132:3-5, 8. Här fortsätter uppfyllelsen av Guds löfte och det fortsätter ytterligare när Salomo bygger templet, v **47**.

Så långt hänger Stora Rådet med, men den första kristna församlingen visste att Salomos tempel inte är slutet på uppfyllelsen, utan början! Det var så Jesus hade menat och så trodde de första kristna, se Joh 1:11, 14. Alla Skrifterna handlar ytterst om Jesus Kristus, Messias som avslutar det gamla och påbörjar det nya. Det är därför Stefanus nu citerar från Jes 66:1. Dessa ord kommer ursprungligen från kung Salomo, se 1 Kon 8:27, vilket betyder att redan kung Salomo tänkt sig att Gud ”går utöver templet”. En rätt gudstjänst kan ske i Jerusalems tempel, men inte begränsas till det. Gud kan inte fångas in i templet eller begränsas till tempelbyggnaden. Han är mycket större än så. Han är Universums Gud som går från ”Jerusalem och Judéen till Samarien, Galiléen och sedan hela världen”.

De flesta exegeter brukar framhålla att Stefanus var kritisk, rent av negativ till templet. Det var också den anklagelse stora Rådet riktat mot Stefanus. Jag har inte följt den linjen helt och hållet utan menar med Larsson att Lukas i tidigare uttalanden till exempel 2:46 visar att de första kristna var, om inte direkt positiva till templet och dess gudstjänst, så i varje fall neutrala. Kärnfrågan är nämligen inte förhållandet till templet utan vad som sker i människors hjärta.

²⁴ Se Lövestams kommentar till Apostlagärningar och dessa versar.

V 51-53 Avslutande anklagelse

Anklagelsen i v 51 visar att Stefanus nu lämnar den historiska exposén och riktar sig just till människors hjärtan, uttrycken är karaktäristiska för upproriska israeliter. Stefanus har beskrivits som fylld av Helig Ande och att stå emot Stefanus är därför att stå emot Anden. Men djupast sett är det att stå emot Gud själv och den Rättfärdige han har sänt. Stora Rådet har förkastat Jesus och nu ger de sig på hans församling som är uppfyllelsen av de löften Gud gav Abraham. Uppfyllelsen har skett ”på denna plats”, mitt framför ögonen på dem. Om de hade varit lite lyhörda för Gud hade de känt igenom Jesus i de profetiska orden från 5 Mos:18:15, 18 och inte förkastat honom.

Det finns skäl att tro att detta ur ett lukanskt perspektiv inte är ett försvarstal och inte ett missionstal. I stället har Lukas dragit upp en linje mellan den tro Stora Rådet gjort sig till tolk för och den första församlingen. Här äger det brott mellan judar och kristna rum som sedan skulle komma att förvärras.

8:1-8:3 Stefanus begravs och förföljelsen bryter ut

Dessa versar utgör närmast en övergång till den första missionen som börjar i 8:4. Lukas är mån om att skriva att apostlarna, det vill säga de tolv, troget stannade kvar i Jerusalem, det vill säga ”på denna plats”.

Vi får vidare veta att Saul var med i vid rättegången mot Stefanus och att han hårdhänt ledde den första förföljelsen. Han berättar själv om detta i 1 Kor 15:9, Gal 1:13, 23 och Fil 3:6.

8:4-25 Mission i Samarien (nuvarande Västbanken)

Förföljelsen, iscensatt av onskans makter bröt ut samma dag som Stefanus begravdes och fick till följd att hundratals kristna, kanske tusentals flydde ut över landet. Naturligtvis berättade de för dem de mötte om Jesus, om vad som hänt med Jesus, Stefanus och om vad det innebär att ta emot och följa Jesus. Vi får i kapitel 8 två exempel på hur Samarien blir evangeliserat, i v 5-25 en hel stad och v 26-40 den etiopiske hovmannen.

V 4-8 Både Stefanus och Filippus omnämns i 6:5. Vi kallar dem lite slarvig för diakoner, men i 8:5 möter vi Filippus som evangelist. Det är med andra ord inte aposteln Filippus som omtalas. Apostlarna var kvar i Jerusalem. I v 5 läser vi för första gången det grekiska ordet *euangelizo*. Det förekommer fem gånger i detta kapitel, se förutom v 5 också v 12, 25, 35 och 40 och översätts i FB med orden *predikade evangelium*.

Samarien

Judar och Samarier levde fientligt inställda mot varandra sedan ungefär 1 000 år tillbaka. Efter kung Salomo bröts riket sönder och tio av de tolv stammarna, Nord-Israel, hade gjort Samaria till sin huvudstad. Det var endast två som förblev Jerusalem och Syd-Israel troget. De tio stammarna fördes senare bort i vad som kallas den assyriska deportationen 722 f Kr och landet hade besatts av främmande stammar och kvarvarande judar assimilerats av dem. När judar senare, på 500-talet, återvände för att bygga upp templet ville de inte ha med blandfolket i Samarien att göra. Denna schism hårdnade under 300-talet då samarierna byggdes sitt eget tempel på berget Gerissim. Judarna förklarade dem därmed för icke-judar och förkastade

deras religion som trots detta byggde på samma skrifter som judarnas egen tro. Johannes skriver helt enkelt i Joh 4:9 att judar inte vill ha något att göra med samarier.

I FB står det i v 4 om staden Samaria medan det i grundtexten står *staden* i Samaria, men Samarien har flera städer.²⁵ Herodes den store, som levde när Jesus föddes, hade gett den gammaltestamentliga staden namnet Sebastos efter kejsar Augustos. Lukas kan också ha åsyftat den gammaltestamentliga staden Shechem som på Jesu tid hette Neapolis. Idag heter staden Nablus.

När Filippus predikar evangelium överraskas han av att de endråktigt lyssnade till honom, tog emot och lät döpa sig, se v 6 och 12. Vi måste förstå att det som sker är häpnadsväckande dels därför att judar och samarier inte har med varandra att göra och dels, vilket är viktigare, därför att någon mission ännu inte var planerad och bejakad av församlingen. Filippus hade inte kommit för att predika för samarier utan han hade flytt Jerusalem tillsammans med många andra. Den judiska tankegången var den att hela Israel skulle först omvändas till Messias/Kristus innan budskapet skulle föras vidare. Det var troligen det skäl som gjorde att apostlarna stannade kvar. Jesus hade också sagt till dem att de inte skulle gå in i någon samarisk stad, Matt 10.5.

När Filippus predikade tvingades onda andar lämna folk och många blev helbrägda, v 7. I v 8 heter det att det blev stor glädje i den staden. Det betyder knappast att alla blev kristna men det var ändå tillräckligt många för att det kunde skrivas att de representerade staden. Sannolikt har flera församlingar börjat spira. Till detta ska vi lägga märke till vad som står i v 25, nämligen att även många andra städer tog emot evangeliet. När samarierna nu kom till tro ställdes en rad problem på sin spets. Skulle de omskäras? Skulle de iaktta matföreskrifterna och så vidare, - ännu olösta problem.

Men Jesus hade också sagt att de skulle sprida evangeliet om Guds rike vidare till Samarien, Judéen och hela världen, 1:8. Men skulle inte hela Israel omvändas först? Skulle han inte först upprätta riket?

Det är knappast troligt att Filippus planerat det som hände. Han förstod emellertid att han var ledd av Jesu Ande, jämför med v 18, 26 och 39. Det var den Uppståndne Jesus som verkade och bekräftade förkunnelsen med tecken och under.

Väckelsen gjorde att det blev stor glädje. Budskapet var ett gott budskap som gjorde att människor blev glada.

V 9-13 Budskapet mötte deras djupare behov, behov som inte Simon kunnat möta.

Simon och gnosticismen

Innan Filippus kom till staden i Samarien hade en man vid namn Simon verkat. Han hade slagit befolkningen med häpnad både på grund av sin undervisning och på grund av de tecken och under han utförde. Han kallades därför magikern, trollkarlen eller mannen med den Stora kraften. Kyrkofadern Irenaeus menade att han var en av föregångarna till det som kallas för gnosticismen.

²⁵ Bibel 2000 tar fasta på den bestämda artikeln och översätter *huvudstaden i Samaria*.

Gnosticisimen är ett uttryck för den samtida och synkretistiska kultur som råder i Romarriket. Om vi i endast några generaliserande punkter skulle beskriva gnosticisimen kan vi säga att den är dualistisk, betonar gnosis och den försöker tränga bortom det materiella, eftersom det betraktas som irrelevant.

Dessa grundläggande tankar kom att tränga in i och utgjorde ett allvarligt hot mot den första församlingen. Filosofen Platon menade att det var tvunget att skilja mellan det gudomliga och det materiella och dessa tankar tvingade de första kristna apologeterna att till exempel bearbeta förklara hur Gud kunde bli människa och hur Jesus kunde vara både sann Gud och sann människa. En av de det andra århundradets biskopar, Marcion, fogade samman den kristna tron med dessa tankar och menade att Jesus inte var sann Gud utan en människa som vi, - om än utomordentligt utrustad av Gud. Marcion förkastade GT och stora delar av NT. För honom var det ”bara Jesus”.

Det var särskilt tre kyrkofäder som i apostlarnas efterföljd fick bekämpa dessa tankar och det var Irenaeus (130-190), Tertullianus (160-220) och Hippolytus (170-236). Irenaeus var en lärjunge till aposteln Johannes, först efterträdde han denne i Efesos och blev sedan biskop i Lyon i Frankrike mellan åren 140-190. Tertullianus var jurist och verksam i Kartago, Egypten. Han är den som mest bidragit till dogmen om att Jesus är sann Gud och sann människa. Hippolytus var biskop i Rom.

Simon skulle med andra ord ha varit en profet av sin tid, men när Filippus kommer till staden kommer den som är starkare. Det finns en väldig kraft i talet om att Gud blivit människa, en av oss. Vår text säger att såväl stadens befolkning som Simon själv kom till tro. De döptes och höll sig sedan nära Filippus. Av Lukas fortsatta berättelse framgår att Simons omvändelse aldrig gick på djupet och att en konfrontation dem emellan blev oundviklig.

V 14-17 Apostlarna fick snart höra att flera församlingar bildats i Samarien och då uppstod ett antal frågor. Var det Gud som verkat i Samarien? Vad följer av detta? Apostlarna måste nu ta ställning till detta, avfärda eller bekräfta vad som skett.

När Petrus och Johannes kommer till Samarien blir de snart överbevisade om att Gud verkat. När de lägger händerna på de nyomvända blir de fyllda med Anden och sedan råder ingen tvekan om vad som skett. V 16 betraktas av några kommentatorer som en av de märkligaste verserna i hela NT. Dopet i vatten och dopet i Anden är här skilda åt. Det finns endast två bibelställen där dessa skiljs åt och det är i denna vers och 10:44 ff. Dessa verser har delat kristenheten i två läger på så sätt att en del av kristenheten, främst den som präglas av en baptistisk-pentakostal tradition, menar att de ska vara åtskilda. De menar att först kommer en människa till tro, sedan döps hon i vatten och sedan följer en andra välsignelse, dopet i den Helige Ande.

Den andra delen av kristenheten, den katolska, ortodoxa och vår egen, menar att dessa två verser är undantag. De lär, som hela NT för övrigt, att en människa fogas in i Kristus och samtidigt får del av eller tillgång till Anden. Det går att förstå på följande sätt.

Det som händer i Samarien var oväntat och skapade förvirring. Därför låter Gud apostlarna resa till Samarien för att själva undersöka vad som hänt. När de själva får se hur Gud ger dem

Anden är saken klar. De blir nu övertygade om att evangeliet om Guds rike verkligen ska spridas vidare från det judiska folket till samarierna och hedningarna. Vi kan säga att händelsen utgör ”samariernas pingstdag”. Det är samma sak som sker i Apg 10. Petrus är förundrad över att bli kallad till Cornelius hus, eftersom denne är en romersk officer, en hedning. Gud övertygar Petrus på två sätt. För det första får Petrus i en syn, 10:9-16, höra att Gud förklarar det orena för rent. Jesu död och uppståndelse försonar världen med Gud. Nu kan och ska Petrus gå till Cornelius hus och predika just detta. Petrus lyder. När han sedan, för det andra, vittnar och predikar faller den Helige Ande över dem som lyssnar, 10:44 f. Det blir då ytterligare ett bevis för Petrus att tiden för hednamissionen är inne. Det betyder med andra ord att vi ska läsa dessa två texter som undantag, undantag som krävdes för att apostlarna skulle våga gå vidare med evangelium till hedningarna. De två undantagen ska alltså förstås ur ett missionsteologiskt perspektiv. Detta är också min tro.

V 18-25 När Simon ser hur apostlarna förmedlar Anden vill han köpa denna förmåga för pengar. Petrus ser igenom Simons orena motiv. Simon har inte ”dött” från sitt eget, utan omvänt sig på ytan för att utöka sin egen förmåga. Petrus menar att Simon över huvud taget inte har någon del i Guds rike och uttalar en förbannelseformel över Simon kristenliv. Men samtidigt ska vi lägga märke till att Petrus håller dörren öppen. Det är möjligt för Simon att omvända sig på djupet. Kanhända begår Simon denna synd av okunnighet, se kommentaren till 3:17. Prognosen är emellertid inte gynnsam, eftersom Petrus ser att Simon är förgiftad av bitter galla och bunden av orättfärdighetens band, v 23. Det visar sig också att Simon inte fördjupar sin omvändelse utan i stället lägger över problemet på Petrus genom att be denne be för honom, v 24.

Lukas avbryter här berättelsen om Simon eller den begynnande gnosticismen. Det är förklarligt. När Lukas skrev Apostlagärningarna höll gnosticismen på att utbreda sig. Lukas gör med andra ord genom konfrontationen mellan Petrus och Simon bara en tydlig markering emot gnosticismen.

8:26-40 Den etiopiske hovmannen

Den grundläggande fråga vi behöver ställa oss inför den här berättelsen är; Varför berättar Lukas om denna berättelse? Det är ganska lätt att konstatera att Lukas är mån om att visa på hur den Helige Ande leder verksamheten. Vi har redan konstaterat att det krävdes en förföljelse av de första kristna för att komma ut ifrån Jerusalem. Det krävdes vidare att apostlarna själva fick se hur Anden utgöts över samarierna för att de skulle våga gå vidare och med berättelsen om den etiopiske hovmannen visar Lukas ytterligare hur det är Anden som leder Filippus, se v 26, 29 och 39.

Vi kan hitta ett svar till, enligt Larsson, och det är att den etiopiske hovmannen representerar hednavärlden och den kommande missionen.

V 26-31 I v 27 står det att mannen var en eunuck, en kastrerad och det är en viktig detalj i sammanhanget. Sådana användes ursprungligen vid Österns hov som ”bäddbevakare” vid furstarnas harem. Det grekiska ordet *eunochos* är en sammanställning av *eune* som betyder bädd och *echo* som betyder bevaka. Men dessa kunde också ha andra uppgift varför ordet kom att användas i överförd mening om hovfunktionärer och ämbetsmän, ofta för skattmästare det vill säga finansministrar. Termen kan därför vara en titel som inte behöver

innebära att personen i fråga är kastrerad i fysisk mening. Det grekiska ordet *eunochos* återfinns i v 27, 34, 36, 38 och 39.

Om vi går över till den bibliska föreställningsvärlden går tankarna till 5 Mos 23:1 där det står att ingen kastrerad ska få komma in i Herrens församling. Det hade att göra med Israels helighetslagar. När vi läste om undret vid Sköna Porten i 3:1-10 såg vi att den lame mannen inte hade tillgång till templet men att Petrus visade honom vägen in i Guds rike. Här får vi ännu ett exempel på hur Gud tar in en människa i utanförskap i sitt rike. Den etiopiske hovmannen hade färdats hela vägen till Jerusalem för att tillbe och nu svarar Herren på hans bön. Jesaja profeterade just om detta i Jes 56:3-8. Lukas visar med kraft hur Guds rike passerar alla gränser.

V 32-35 Skriftstället hovmannen läste var från Jes 53:7b-8a, en av de fyra så kallade Tjänarsångerna som talar om en lidande Messias. Hovmannen frågar Filippus vem profeten syftar på. Det är en fråga som de judiska rabbinerna har svårt att svara på och faktum är att också dagens exegeter brottas med denna fråga. Men för de första kristna rådde ingen tvekan. Jesaja talar om Jesus, se också 3:13. "Hans liv togs bort från jorden", profeterar Jesaja och Filippus berättar säkerligen för hovmannen om hur Jesus uppstod från de döda och fick platsen och makten på Guds högra sida.

V 36-40 Hovmannen kom till tro och bad att få bli döpt. Det skedde också med omedelbar verkan. Det påstås att de första kristna var måna om att de som ville bli döpta verkligen omvände sig och kunde bekänna Jesus som Herren. De ville inte att det som visat sig hos Simon Magern skulle upprepas. I den tidiga kyrkan kom därför frågan om dophinder att ställas.

Vi lägger märke till att det fattas en vers i våra bibelöversättningar, v 37. Det beror på att i en något senare handskrift finns ett tillägg som lyder: "Om du tror av hela ditt hjärta kan det ske" Hovmannen svarade: "Jag tror att Jesus Kristus är Guds Son." Denna vers kan knappast ha funnit tidigare för att sedan ha plockats bort. Den har naturligtvis infogats. Det är sannolikt att den versen är ett utdrag ur den allra första dopbekännelsen, ett ord som funnits med vid den kristna dogudstjänsten.

Irenaeus, en av de tre antignostiska fäderna, skriver att hovmannen efter hemkomsten verkade som missionär i Etiopien. Filippus själv fortsatte att "gå omkring och predika evangelium". Jag lägger märke till uttrycket därför att det står på samma sätt i 8:4 där berättelsen om Filippus börjar. Uttrycket får mig att associera till den judiska trosbekännelsen, hebreiska *shema* i 5 Mos 6:4-9 där det heter:

Och du skall älska Herren din Gud, av hela ditt hjärta och av hela din själ och av all din kraft. Dessa ord som jag idag ger dig befallning om, skall du lägga på hjärtat. Du skall inskräpa dem hos dina barn och tala om dem när du sitter i ditt hus och *när du går på vägen*, när du lägger dig ...

Det hjärtat är fullt av talar munnen, lärde Jesus oss. Att evangelisera är inte att driva en kampanj eller höja rösten, utan något vi gör när vi går omkring ...

Nu har vi gått från Jerusalem till Samarien. Strax ska vi fortsätta vår vandring genom Apostlagärningarna, men då vidare till hedningarna. Vi kan så här långt dra fem slutsatser om evangelisation.

1. För det första handlar Evangeliet, det goda budskapet, om att och hur Guds rike har kommit till oss. Det kommit genom Jesus Kristus, se 8:12, 35. Detta är det enda evangelium som finns.
2. För det andra kom människor till tro och fick del av evangeliet. Det betyder att de döptes och fick den Helige Ande, 8:12, 36 ff.
3. För det tredje resulterade det i stor glädje, 8:8 och 39.
4. För det fjärde riktar sig evangeliet till alla människor utan undantag. Här finns samaritanerna, halv-judiska och halv-hedniska asiater och här finns en eunuck, en svart afrikan. De var av olika ras, kom från olika kulturer och dyrkade Gud på olika sätt. Men de fick del av ett och samma evangelium, för det finns bara ett.
5. För det femte varierar metoderna därför att i Samarien hade det hållits större möten med den etiopiske hovmannen kom till tro genom ett personligt samtal. Filippus har, ledd av den Helige Ande, öppnat dörren för vidare mission.

Och därmed ska vi lära känna Saul något närmare, se hur han började vittna om sin nyfunna tro och studera hur Petrus fick vara med om hednamissionens slutliga genombrott, kapitel 9-12.

9:1-9 Saul omvändelse, år 34

Lukas har tidigare nämnt om Saul för sina läsare, 7:58 och 8:1 och dessa verser utgör därför bakgrunden till hans omvändelse. I Apg 7:58 beskrivs Saul som en ung man, men han har gjort karriär. Saul har förföljt de kristna i Jerusalem, men nu utvidgas hans mandat. Den översteprästen som ger uppdraget Saul, v 1-2, är Kajafas, samme man som dömde först Jesus och sedan Stefanus.

Saul omvändelse är häpnadsväckande i sig, inte minst med tanke på att han var en av förföljarna, men också viktigt för Kyrkans fortsatta historia. Lukas berättar därför om Saul omvändelse tre gånger, här och i 22:4-16 och 26:12-18. Berättelserna skiljer sig något åt. I nedanstående berättelse betonas inte kallelsen till missionär så mycket som kallelsen till martyr, v 15 f.

Saul eller Paulus född och uppvuxen i Tarsus

Vem var Saul? Hur såg hans förutsättningar ut? Saul var jude men inte född i Israel. Han var en av de många som föddes i diasporan (det judiska folket var skingrat sedan 500-talet f.Kr.). Saul var född i Tarsus, en stad i den romerska provinsen Kilikien, och var därför från födelsen romersk medborgare. Något som han skulle komma att ha stor nytta av. Hans judiska namn var Saul som betyder "den store". Och han kom att bli stor, men inte så som det var tänkt från början.

Det visade sig att Saul var mycket begåvad. På den här tiden var Pax Romana upprättad, vilket betyder att det romerska väldet både bredd ut sig och etablerat sig. Pax Romana betyder "den romerska freden" och med det menas att inom riket härskade Roms kejsare oinskränkt. Det var ett väldigt rike med goda kommunikationer. För romerska medborgare var det lätt att snabbt och smidigt färdas överallt. Uttrycket "Alla vägar bär till Rom" har inte tillkommit

utan skäl. Den tidens motorvägar hade en fullt utrustad taverna ungefär var tjugofemte mil. Ändå var nog sjövägen den allra bästa. Där var farorna för stråtrövare mindre och resan mindre ansträngande. Saul kom att tillryggalägga massor av mil på båda sätten.

I Pax Romana fanns också ett enhetligt skolsystem. Barnen började skolan när de var sju år gamla och i skolorna undervisade man på grekiska. Grekiska är Saul modersmål. För de mer begåvade och intresserade barnen fanns ett högstadium i vilket man kunde börja vid 12 års ålder. Vi kan förutsätta att Saul tog sig igenom också detta utan svårigheter, för han var mycket begåvad. I skolan läste han om filosoferna Platon, Sokrates o.s.v. och lärde sig deras sätt att tänka och argumentera. Den grekiska miljön var hans miljö. Men han var också jude med allt vad det innebär.

Hans föräldrar var judar, av Benjamins stam, och hade med sig Saul till synagogan. Där läste man ur "Lagen" (här syftandes på hela GT) och rabbinerna förklarade. Ända sedan den babyloniska fångenskapen (586-516 f Kr) hade viljan att vända tillbaka till Israels Gud vuxit sig allt starkare. Det var ett av skälen till synagogans tillblivelse. Templet förstördes ju av babylonierna när det judiska folket skingrades och Jerusalems befolkning fördes i fångenskap till Babel. Men därute i diasporan (förskingringen) växte synagogorna fram, platser där judar träffades till gudstjänst, men också för undervisning av såväl små som stora. Så kom det sig att Saul på ett särskilt sätt kom att redan från början förena grekisk och judisk kultur i sin person.

16 eller 17 år gammal hade han redan utmärkta insikter. Han var en begåvning och sändes därför till Jerusalem för högre studier. Här samlades intelligentia. Rabbinen Gamaliel valde sina lärjungar ur denna elit. En av de få blev Saul från Tarsus. Saul säger det själv i det försvarstal han långt senare kom att hålla till folket i just Jerusalem. Han säger: "Vid Gamaliels fötter har jag grundligt fostrats i fädernas lag och jag nitälskade för Gud på samma vis som ni alla i dag." (Apg 22:3). Gamaliels lärjungar förbereddes för den ideologiska kampen judarna förde mot epikuréer och stoiker.²⁶ Hans verksamhet betraktades som farlig och är en del av förklaringen till varför endast några särskilt utvalda fick sitta vid hans fötter. Gamaliel var oerhört noggrann och krävande. Ett av de krav han hade på sina lärjungar var att de inte fick anteckna något av vad han lärde ut. Han begärde nämligen att de skulle komma ihåg det ändå. Saul tillbringade flera år vid hans fötter och hans nit växer alltmer under den här tiden.

Dessutom resulterade förföljelserna i att lärjungarna spred sig utöver hela Israel, ja, också långt utanför dess gränser. Elden fördes inte bara från hus till hus, utan de tog den med sig till synagogornas gudstjänster. Saul åtog sig uppgiften att på sina resor besöka och försöka ställa saker och ting tillrätta i dessa synagogor och inte bara försöka städa upp efter de kristna, utan

²⁶ Epikurismen går tillbaka till den grekiske filosofen Epikuros (341-270 f Kr). Det grundläggande temat är frågan om det rätta sättet att leva. Livets mål är att uppleva lust och att undgå smärta, men i praktiken kan det ibland vara klokt att avstå njutning eller att välja något som är smärtsamt. Det är inget ideal att leva i lyx och överflöd, men däremot att leva dygdigt, eftersom människan då kan uppleva sinnesro. Epikurismen är i grund materialistisk och det finns inget liv efter döden eller några gudar som kommer att straffa dig. Stoicismen grundades av handelsmannen Zenon (333-264 f Kr) från Kition, Cypern. Han kom efter ett skeppsbrott att bli kvar i Aten, Grekland och undervisade där i en av pelarhallarna, grekiska *stoa*, därav namnet. Stoicismen kom att utveckla flera olika skolor, men gemensamt är tanken att man ska underordna sig världsförnuftet (Gud, Försynen) och leva förnuftigt. Det betyder också att man ska stå emot allt som för bort från "dygden", som är det enda riktigt goda. Människan råar endast över sin egen vilja. Stoicismen samverkade med logiken, kunskaps-, natur- och samhällsfilosofin. Tillsammans utgjorde de en hel världsåskådning som har satt djupa spår i vår kultur.

också leta reda på nyckelpersoner och föra dem till Stora Rådet i Jerusalem där de skulle höras och dömas. Det var i ett sådant ärende han var på väg till Damaskus.

De första kristna kunde beskrivas med hjälp av metaforen ”vägen”. Jesus är Vägen, Sanningen och Livet och de första kristna identifierade sig med honom. När judarna talade om vägen, talade de om ett sätt att leva, en livshållning. Det märkliga med uttrycket här är att det används inte bara om ett sätt att leva utan som beteckning på en grupp av människor, de som är på ”vägen”, det vill säga som en sociologisk term.

När Saul är på väg till Damaskus händer något plötsligt, något oväntat, v 3-6. När Gud handlar är det alltid oväntat. Lukas betonar att ljuset är den gudomliga härligheten genom att förklara att det kommer från himlen. Se även 2 Mos 13:21 ff, Luk 2:9 och Apg 12:7. Det står inte i vårt avsnitt att Saul såg Jesus, men det verkar vara underförstått. Saul hörde däremot, v 4, auditivt, en röst som talade till honom. Vi har tidigare mött det hebreiska uttrycket *bat kol*, till exempel när Jesus döptes eller förklarades på berget. I v 7 står det att följeslagarna hörde ljudet, men såg ingen. I 22:19 står det tvärtom och det har naturligtvis förbryllat exegeterna. Några menar att vår text säger att de hörde rösten, men inte kunde urskilja vad som sades, jämför Joh 12:28b f. Andra menar att det var Saul röst de hörde, men att de inte såg vem han talade med. Så kan det vara rent formellt, men sammanhanget vill lyfta fram att det är Herren som talar varför motsättningen tills vidare får stå kvar.

När vi kommer till v 5 presenterar sig Rösten som den Saul förföljer. Detta kan förstås på två sätt. Det betyder antingen att Jesus identifierar sig med sina lärjungar så starkt och att Jesus förklarar detta för Saul eller betyder det att Saul faktiskt förföljde Jesus. Han skulle då vara *så* förblindad och övermodig. Den första tolkningen är den mest troliga. När Saul tilltalar Jesus med det grekiska ordet *kyrie* använder han det närmast som ett hövligt tilltal, inte som en beaktelse.

Saul får veta att han ska resa sig upp och gå in i staden för att där få veta vad som ska ske. Det är typiskt för Lukas att betona *att* Anden leder och *hur* Anden leder, först lyda sena få veta, minns 8:26 och 29. I v 8 står det att reskamraterna fick hjälpa honom. Det var knappast fråga om några vänner till Saul, utan förmodligen en karavan av något slag. Man reste ogärna ensam på grund av stråtrövare, utan följde med karavanerna. Det är viktigt för Lukas att skriva att de också registrerade allt med häpnad. Den fasta Saul levde i under de närmaste dagarna ska uppfattas som en botfasta.

9:10-19a Damaskus, Ananias och Saul

Damaskus i Syrien

I Damaskus som låg i den romerska provinsen Syrien bodde ungefär 100 000 människor vid den här tiden. Staden hade länge varit ett centrum på grund av sitt strategiska läge utefter den karavanväg som gick mellan Mesopotamien och Egypten. Just vid den här tiden tycks nabatéernas kung Aretas haft ett visst inflytande, se 2 Kor 11:32 f. Den judiske historieskrivaren Josefus berättar att mellan 10 och 20 000 judar bodde i staden, det vill säga en femtedel av befolkningen. Rakt igenom Damaskus gick en berömd gata, Raka gatan i östvästlig riktning. Gatan var på båda sidor omsluten av pelarhallar och vid de båda ändarna hade det uppförts praktfulla portar.

Här i staden bodde Ananias, v 9-16. Han var alltså inte flykting från Jerusalem, men hade enligt v 13 hört talas om Saul och förföljelsen där. Det betyder att det fanns kristna i Damaskus innan förföljelsen i Jerusalem bröt ut. De som flydde kunde med andra ord fly hit. Det finns ingen berättelse i Nya Testamentet om hur de kristna kom hit, vilket i och för sig inte är underligt. Vi vet inte heller någonting hur församlingarna i Rom eller Alexandria bildades trots att de är de två största. Efter Pingstdagen kan den kristna tron ha spridit sig mycket snabbt.

Herren uppenbarar sig för Ananias i en syn, grekiska *horama*. Ordet talar om för oss att Ananias får denna syn i ett vaket tillstånd. Samma ord finner vi i 7:31, 9:10, 12, 10:3, 17, 19, 11:5, 12:9, 16:9 och 18:9. Synen kan vara förbunden med en extatisk upplevelse. I v 10 läser vi igen *kyrie*, men här är det fråga om en tydlig Kristus-bekännelse. Ananias får detaljerade instruktioner för att han ska bli övertygad.

Notisen att Saul ber kan verka överflödigt, eftersom han är rabbin fostrad i judisk bönetradition. Det är klart att han ber, men han ber nu ”i Jesu namn”. Det är fråga om en kristen bön. Av v 9 framgår att Saul gick in i en botfasta, av v 11 att var i bön och av v 12 att han tar emot en syn, underförstått varade den i tre dagar.

Ananias värjer sig mot Herrens ord, v 13 f. Det finns inget hädiskt i detta. Det är många som värjt sig mot Herrens ord. Tvärtom har Ananias starka skäl för att avstå. Vi har tidigare löst om de troende, lärjungarna, om vägen och nu läser vi om de heliga. Uttrycken är synonyma. De heliga är de avskilda. Herren talar därför ännu en gång till Ananias och låter denne få veta på vilket sätt Han tänkt bruka Saul, förföljaren ska själv bli förföljd.

Nu lyder Ananias och i några korta satser beskriver Lukas hur Ananias går dit, hur Saul blir seende och fylls med den Helige Ande. Först skriver Lukas att han ska bli uppfylld med Anden, men sedan i v 18 står det att han Saul blev döpt och, underförstått, då blev fylld med Anden. Därmed kan Saul avbryta sin fasta.

9:19b-31 Saul i Damaskus och Jerusalem, år 37

Saul stannade några dagar hos lärjungarna i Damaskus, **19b-22**. Det verkar med andra ord ha funnits en församling på plats eller åtminstone en skara kristna. Det kan ha varit några av de kristna som flytt från Jerusalem, men också sådana som var bofasta där. Det verkar som att Ananias var en sådan, jämför 22:12. Saul kunde inte vara tyst om det som hänt honom utan

berättade för alla vad han varit med om. Han predikade, grekiska *keryssein*, med ens i synagogorna att Jesus är Guds Son.

Guds Son

När det heter att Jesus är Guds Son menar Lukas att Jesus är uppstånden och sitter på Faderns högra sida. I GT kan Guds son stavas med litet s eftersom termen kan syfta på Israels barn som kollektiv. Det judiska folket är Guds son enligt 2 Mos 4:22 och Hos 11:1, men termen kan också syfta på till exempel kung David som i 2 Sam 7:14. Termen är med andra ord vid till en början, ja oklar. Men det kom att ändra sig.

I Ps 2:7 syftar termen på vem? Den första förståelsen är att den syftar på Israels barn, men psalmen i sin helhet kom senare att syfta på en särskild Messias. Det var så de första kristna uppfattade den och därmed blev termen en beteckning på Jesus. Det är framför allt Matteus som menar att Jesus är Guds Son med stort S. När vi läste Matteusevangeliet kunde vi se att berättelsen börjar med detta, 1:1 och slutar med det, 28:19. Se också Matt 4:3, 6, 8:29, 14:33, 16:16, 26:63, 27:40, 43 och v 54. Synoptikerna, Matteus, Markus och Lukas fyller termen med nytt innehåll och läser son-ställena i GT som om de handlade om Jesus. Denna utveckling fortsatte så att man inom Kyrkan senare kom att förstå Guds Son som den andra personen i gudomen, jämför Matt 28:19.

Det fanns flera synagogor i Damaskus, se 9:2. De lärjungar som fanns var förmodligen medlemmar i dessa synagogor. De var knappast organiserade som egen församling i vår mening. När Saul berättade ökade naturligtvis spänningen mellan judar, judekristna och andra fromma, se också 14:1f, 17:2ff, 18:4ff och 19:8ff. Det blev stora och svåra diskussioner kring Saul budskap. De visste inte vad de skulle tro samtidigt som Saul uppträdde med ”allt större kraft”, v 22.

Saul vann diskussionerna, men det är en annan sak att vinna människors hjärtan. Efter någon tid beslöt judarna att försöka röja Saul ur vägen och vi förstår att de försökte med samma metod som judarna i Jerusalem då de skulle röja Stefanus ur vägen. Men det var inte dags för Saul att bli martyr – ännu. Hans missionsgärning börjar med att dem han tidigare förföljt fick rädda honom ur staden.

V 23-26 I v 20 heter det att Saul genast började predika. I v 23 att han efter någon tid fick fly och i v 26 sägs att han (så småningom) kom till Jerusalem. När vi jämför dessa uppgifter med utsagorna i Gal 1:16-24 får vi problem med händelseförloppet och med dateringen. I Galaterbrevet heter det att ha *inte* for upp till Jerusalem utan for till Arabien. Först tre år senare for han till Jerusalem och då stannade han endast fjorton dagar för att lära känna Petrus.

Paulus berättar själv om flykten från Damaskus i 2 Kor 11:32 f, men där är det inte judarna som vill röja honom ur vägen utan nabatéernas kung Aretas.²⁷ Judarna och kung Aretas kan i och för sig ha samarbetat, jämför med 17:5 ff och 18:12 ff. Men vi kan inte ta lätt på Paulus egna uppgifter. Enligt Gal 1:17 for Paulus till Arabien efter sin omvändelse och predikade där. Vanligtvis syftar ordet Arabien på det område vi idag kallar för Saudiarabien det vill säga sydöst om Israel, men Paulus låter sannolikt ordet Arabien i Galaterbrevet syfta på området

²⁷ Aretas IV var kung över nabatéerna mellan åren 9-40 e Kr. Han hade sitt residens i Petra. En av hans döttrar blev gift med Herodes Antipas, tetrarken över Galiléén och Peréén mellan åren 4-39 e kr. Aretas skilde sig från henne och gifte sig med sin svägerska Herodias, känd från Matt 14:11 ff. Det är troligt att Damaskus stod under nabateisk överhöghet de här åren.

strax söder om Damaskus, där kung den arabiske stamkungen Aretas regerade, i förhållande till Saudiarabien blir det i sådana fall nordarabien. Kanske fick Paulus svårt motstånd där och vände tillbaka till Damaskus som han säger i Gal 1:17 med kung Aretas efter sig. I sådana fall har någonstans gått tre år mellan vad som beskrivs i v 20, 23 och v 26?

Spelar nu detta någon roll? Och vilken roll spelar det i så fall? Jag ska återkomma till detta i samband med att jag kommenterar 11:30.

Om vi följer Paulus berättelse i 2 Kor och Gal kom han till Damaskus i samband med sin omvändelse år 34. Han begav sig inte till Jerusalem utan började predika i Arabien, söder om Damaskus. Han återvände till Damaskus, men fick fly därifrån tre år efter sin omvändelse och tog sig då till Jerusalem, det vill säga år 37.

V 27-31 Vi har tidigare läst om Barnabas, se kommentaren till ... 11:19ff, 13:1ff 15:1ff Det är han som tar sig an Saul och presenterar honom för apostlarna. Vid det här laget torde de ha hört en hel del om honom, i alla fall om det gått tre år efter hans omvändelse. Men lärjungarna i Jerusalem hade inte mött Saul sedan han var med och stenade Stefanus och de var rädda för honom. Lukas säger att Saul *inte* fick kontakt med lärjungarna. I det skedet tar sig Barnabas an Saul och låter honom enligt Paulus i Gal 1:19 få kontakt med åtminstone Petrus och Jakob, ledarna i Jerusalem. Barnabas förklarar för Petrus och Jakob att Paulus har

1. sett Jesus som uppstånden
2. Jesus har talat till honom under tre dagar
3. Paulus har bevisat äktheten i sin omvändelse under tre år

Av v 28 förstår vi att de blev övertygade och att Saul fick absolut förtroende. Dock läser vi att de grekisktalande judarna, det vill säga Stefanus målgrupp, inte ville ha med Saul att göra. De var så aggressiva mot Saul att lärjungarna fick ta honom till Caesarea vid havet och därifrån tillbaka till hemstaden Tarsus. Detta ska då ha skett år 37 eller 38, det vill säga sju år efter Jesu uppståndelse från de döda och tre år efter Saul omvändelse. Nu får församlingen, grekiska *ekklesia* i ental äntligen lugn och ro. Kanske kan vi förstå v 31b som ett summarium. Här nämns fem kännetecken. Den lever i fred, gudsfruktan, tillväxt, tröst och stöd.

Det sägs om församlingen att den blev uppbyggd, grekiska *oikodoumene*. Här används bilden av ett tempelbygge om församlingen, jämför 1 Kor 3:11, 16f och 1 Petr 2:4 ff. Ordet står i passivum för att markera att det är Gud som bygger, jämför Matt 16:18. Härmed får vi lämna Saul och i stället läsa om Petrus och hednamissionen.

9:32-43 Petrus i Lydda och Joppe, år 37

Saul var inte ensam om att vandra från plats till plats. Det gjorde också Filippos, se kommentaren 8:36-40 och Petrus, v 32. Om vi också fortsättningsvis ska läsa Apostlagärningarna kronologiskt befinner utspelar sig 9:32-12:1 under åren 37-42 e Kr.

V 33-35 Nu sägs det inte uttryckligen att Petrus gick omkring och missionerade, snarare beskrivs hans resande som en inspektionsresa. Han kommer till de helig, v32 och till en lärjunge i Joppe, v 36 och Lydda, v 38. Här finns med andra ord redan församlingar.

I Lydda botas en lam. Lydda heter på hebreiska Lod och är en mycket gammal plats omnämnd redan i 1 Krön 8:12. Staden ligger 40 km nordväst om Jerusalem. År 145 f Kr fördes staden från Samarien till Judéen. Det tyder på att de flesta som bodde där var judar. I urkristen tid var Lydda en huvudort. Berättelsen innehåller de viktiga delar som brukar finnas med när det sker ett under. Eneas hade varit lam i åtta år, han blir omedelbart helad och alla omvände sig.

V36-43 Här följer ännu en underberättelse, men nu presenteras den sjuke först. Hon heter Tabita eller Dorkas och bor i Joppe. Staden ligger 15 km nordväst om Lydda, ute vid kusten. På GT:s tid hette staden Jafo och idag heter den Jaffa. Staden har spelat stor roll främst på grund av sin hamn, se 2 Krön 2:16 och Jona 1:3. Vid den här tiden lydde staden under ståthållaren i Caesarea. Här betonas först att hon gjort många barmhärtighetsgärningar, men att hon nu dött. Lukas som var läkare beskriver knappt och precist vad som skett. Normalt sett skulle hon begravas per omgående, men det verka som att liket placerats i väntan på att Petrus skulle komma.

Petrus anländer och får först då veta vad som hänt. Han har varit med om något liknande förut, och handlar såsom Jesus handlade när han uppväckte synagogföreståndarens dotter, Mark 5:35-43.

De båda exemplen är ett tydligt sätt för Lukas att bekräfta Petrus som apostel. Här finns fyra tydliga tecken på hans apostolat. För det första följer undret enligt Jesus exempel. I Mark 5 säger Jesus på grekiska *Tahlita coum* och Petrus säger här *Tabitha coum*, 9:40. Det är bara en bokstavs om skiljer de båda utsagorna åt. För det andra sker undret det i Jesus Kristi kraft, 9:34. För det tredje är båda undren tecken på att Jesus frälsar, botar. I v 34 och 40 säger Petrus på grekiska *anastethi*, stå upp, samma ord som användes om Jesus uppståndelse, vilket knappast är en tillfällighet. För det fjärde ledde båda undren till att Jesus blir ärad, v35 och v 42. Människor kom till tro på Herren.

Även den här underberättelsen innehåller delar som det hopplösa läget, det helt oväntade och resultatet att många kom till tro, v 42.

V 43 är intressant på flera sätt. Garvaren Simon har enligt judisk sed ett orent yrke, eftersom han är i beröring med döda djur. Petrus har genom att stanna där brutit mot god sed. Petrus fortsätter på detta sätt att ytterligare öppna dörren för hednamissionen. Garvaren Simon får en central roll i fortsättningen eftersom han omnämns i 10:6, 17f och 32.

10:1-11:18 Petrus och Cornelius, År 38

Det avsnitt vi nu har framför oss är det längsta sammanhängande i hela Apostlagärningarna. Tidigare exegeter har sagt att detta är en enkel omvändelseberättelse, men det är svårt att tro. Berättelsen om den syn Petrus får berättas två gånger, 10:9-16 och 11:5-10 och Cornelius syn omnämns fyra gånger, 10:3-6, 22, 30-32 och 11:13. Lukas anser med andra ord att dessa händelser är avgörande för fortsättningen – hednamissionen. Det är Petrus som här använder ”himmelrikets nycklar”, Matt 16:19.

Lukas upplägg, strukturen ser ut på följande sätt:

10:1-8 Cornelius får en syn

10:9-16	Petrus får en syn
10:17-27	Cornelius och Petrus möter varandra
10:28-43	Petrus talar till hedningarna
10:44-48	Anden utgjuts och hedningarna döps
11:1-18	Petrus försvarar dopet av hedningar

10:1-8 utgår från en den gudfruktige hedningen Cornelius, en officer. Han levde efter den judiska lagen dock utan att vara jude. Det var inte helt ovanligt. Han bad alltid till Gud, det vill säga de gånger det var anbefallt. Vi en av dagens bönestunder får han en syn i vaket tillstånd. Ängeln behöver här aldrig säga att han inte ska vara rädd, utan endast att Gud har sett hans tro.

Ängeln ber Cornelius att skicka efter en viss Simon Petrus men Cornelius får aldrig veta varför, jämför med det besked Petrus får i v 20. I den här berättelsen talar med andra ord först en ängel, v 3, i synen till Petrus talar Rosten, v13, och senare Anden, v 19. Variationerna saknar i sig men understryker ett gudomlig skeende. Det är Herren som verkar.

10:9-16 Caesarea ligger söder om berget Karmel, ute vid kusten. Den kallas Caesarea Maritima eller Caesarea vid havet för att skilja den från Caesarea Filippi som ligger uppe vid berget Hermons fot. Staden har byggts upp från grunde av Herodes den store och som gett namn åt den för att hylla kejsaren. Den romerske ståthållaren, prokuratorn eller landshövdingen bodde här, Pilatus, Felix och Festus. De är alla omnämnda i Apostlagärningarna, närmare bestämt i 13:28, 24:1 ff, 24:27 och 25:1 ff.

Till denna stad hade romarna förlagt fem kohorter, grekiska *speira*, en avdelning på 600 man.²⁸

Petrus befinner sig i Joppe och när han är i bön, vid sjätte timmen, faller han i hänryckning, på grekiska *ekstasis*. Ordet varierar i styrka ner till häpnad eller förskräckelse. Begreppet är flytande. Vi har samma ord i 2:2, 7, 11:5 och 2 Kor 12:1 ff. Plötsligt såg han himlen öppen och en linneduk sänkas ner med allehanda djur, rena och orena blandade. Rena och orena djur behandlas noggrant i 3 Mos 11. Här nämns de i en vis ordningsföljd, enligt mönster från 1 Mos 1:24, 6:20, se också Rom 1:23.

Den visuella synen följs av en auditiv. Situationen påminner om den när Jesus frestades i öknen. Petrus är hungrig, v 10 och får besked att han ska slakta och äta. Han uppfattar synen som en prövning. Nu prövas hans syn på lagen. Naturligtvis avvisar Petrus rosten, men han får nya besked i v 15: ”Vad Gud har förklarat för rent skall inte du anse vara orent.” Här bryts ett mönster som måste ha skakat Petrus i grundvalarna. Hade inte Jesus talat med honom om detta tidigare?

10:17-27 kan vi dela in i två delar. I den första delen, v 17-23a kommer männen från Cornelius hus och sedan i v 23b-27 färdas de dagen efter och kommer till Cornelius i Caesarea.

I v 17 står det att Petrus grubblade över synen. Den kan betyda att vi inte längre behöver skilja mellan rena och orena djur. I förlängningen av en sådan tolkning finns det inte längre skäl till att dra någon gränslinje mellan judar och hedningar vad gäller bordsgemenskap, en brännande

²⁸ En centurion bestod av 100 soldater. En sådan leddes av en hövitsman eller centurion. Sex sådana centurioner bildade en kohort och tio kohorter utgjorde en legion. Den bestod med andra ord av 6 000 man.

fråga i den första församlingen. Synen kan också betyda att Gud nu tar emot både judar (rena) och hedningar (orena). Det är det senare som är den rätta förståelsen enligt v 28. Petrus tänkte fortfarande på synen, v 19 när Anden informerade honom om de tre männen från Caesarea, kunskapens ord. Han får veta att han ska följa dem utan att tveka. Petrus får höra berättas om Cornelius och dennes uppenbarelse. Det är andra gången som vi får höra om vad som skett med Cornelius. Det har nu blivit skymning och de stannar över natten innan de beger sig i väg dagen därpå, 23b. Några av bröderna från Joppe följer med och sällskapet består nu av 10 män, se 11:12, tre från Cornelius hus och sex bröder och Petrus.

I v 24 anländer de Caesarea och Cornelius har då samlat ihop släkt och vänner. Cornelius är så upprymd att han faller ner för Petrus fötter och tillber honom. Petrus reser honom omedelbart upp och när de går in i stora rummet är många församlade.

10:28-43 Petrus talar till hedningarna

Avsnittet kan förstås som två delar. I den första delen återberättas Cornelius syn, v 38-33 och i den andra v 34-43 återfinns Petrus missionspredikan. Hans tal liknar det mönster vi tidigare har lagt märke till för missionspredikan. Då var det predikan för judar, nu för hedningar, men mönstret är detsamma även om delarna inte syns lika tydligt som tidigare, se kommentaren till 2:14.

V 28-33 inleds med att Petrus hälsar och börjar tala. Han säger i v 28: ”Ni vet att det är förbjudet för en jude att umgås med en hedning ...” Vanligtvis började en missionspredikan med ett Skriftcitrat, men här börjar Petrus direkt med anknytningen. Han har ju fått ett direkttilltal från Gud!

Det är en sanning med modifikation. Det förbudet var inte absolut, men det fanns fog för det och det var politiskt inkorrekt. Det svåraste att hantera var bordsgemenskapen, se 11:2 och 3. Men också att gå in i ett hedniskt hus var impopulärt, se till exempel Joh 18:28. Att köpa livsmedel av hedningar, särskilt kött, var uteslutet för de lagtrogna eftersom djuren inte var rituellt slaktade. Därför blev det svårt att resa i främmande land och v 28 får här ses som att Petrus knyter an till detta.

I v 30-32 upprepas för tredje gången den syn Cornelius haft. I v 33 säger Cornelius att de vill höra ”vad Herren har befallt dig att säga”. Härmed bekräftar Lukas Petrus apostolat ytterligare.

V 34-43 När Petrus får höra om den syn som Cornelius haft klarnar situationen för Petrus och han säger att han nu förstår, v 34-35, att Gud tar emot alla som fruktar honom. Det borde i och för sig inte vara alldeles nytt efter vi läser detsamma i till exempel 5 Mos 10:17, 2 Krön 19:7, Amos 9:7 och Mika 6:8. Men nu har polletten ramlat ner! Det är intressant att lägga märke till att Petrus inte citerar något av dessa eller några andra bibelställen, utan Gud har talat direkt.

V 36 bildar övergången till den egentliga predikan. Versen sammanfattar och bekräftar Guds handlande med Israels folk och går sedan över till att säga att Jesus är Herren över alla människor. Sedan kommer själva *kerygmat* i v 37-43. De olika delarna i Guds gärnings gås igenom del för del. Det börjar med Jesu dop och fortsätter med att han gjorde gott. Med judisk förståelse betyder det helt enkelt att han gjorde Guds vilja. Han och botade alla, korsfästes och uppväcktes från de döda. När det i v 39 talas om att Jesus hängdes upp på trä anspelar Petrus på 5 Mos 21:22 f. Det kan vara så att det var liket som de hängde upp på trä. Hursomhelst är det en förbannads död. Det handlar om en brottsling vars brott inte går att förlåta. Denna bild

återfinns också i Gal 3:10-13 och 1 Petr 2:24. Och så kommer kontrasten: Honom har Gud uppväckt!

Talet avslutas med en uppmaning till omvändelse. Här har Petrus varit något grundligare än annars trots att det förutsätts i v 37 att ”de känner till ...”

Lägg märke till att det i v 41 är Gud som uppväckt Jesus från de döda, som i förväg utvalt sina vittnen och som låtit dem äta och dricka tillsammans efter uppståndelsen. Det blir här väldigt klart att Gud står bakom Jesu val av apostlarna. Nu har dessa apostlar fått i uppdrag att vittna om vad de varit med om först för ”folket”, det vill säga Israels folk i v 42, men i v 43 för ”var och en”. Israels folk hade företräde till Guds frälsning, men det har inte ensamrätt. Den frälsning som kommer oss till del består främst av syndernas förlåtelse. Det är nästan anmärkningsvärt att frälsningen beskrivs så därför att det inte är synd- eller skuldmedvetandet som är särskilt framträdande hos judar eller hedningar. Syndaförlåtelsen har sannolikt fått denna starka ställning därför att den är kopplad till Jesu död, inte till människors syndamedvetande. Den är naturligtvis orsakad av människors illvilja och förhärdelse som i och för sig kräver att skulden sonas, tas bort och samvetet renas. Jämför med Jesu ord i Joh 16:9: ”... synd, ty de tror inte på mig”.

I missionsmönstret följer vanligtvis ännu ett skriftcitat men här reduceras det till en hänvisning till alla profeter, det vill säga hela Skriften.

10:44-48 Anden utgjuts och hedningarna döps

I mönstret för en missionspredikan ingår som sista moment en redovisning för resultatet. Här sker det på så sätt att Anden faller över alla som hörde Ordet. De har alltså kommit till tro medan de lyssnat och därför faller Anden. Detta strider mot alla förväntningar, men ingen kan förneka vad som sker. Notisen om tungomålstalande övertygar. Andeuppfyllelsen och tungomålstalandet känns igen från Pingstdagen och denna händelse kan sägas vara hedningarnas pingst.

Ingenting hindra nu att de döps. Det grekiska ordet för att hindra *kolyo* förekommer i andra doptexter. Det är troligt att det på något sätt ingick i dopliturgin. I en mening är de redan av Gud döpta, upptagna i Hans gemenskap och i den meningen är dopet här snarast en bekräftelse på vad som skett.

Notisen i v 48 är inte oviktigt. De menar Petrus stanna hos dem några dagar och vi får förutsätta att han gjorde det. Därmed är han definitivt indragen i deras bordsgemenskap med den problematik det medför. Detta är också vad han anklagas för i nästa avsnitt, se 11:3.

11:1-18 Petrus försvarar dopet av hedningar

V 1-3 visar att Petrus tvingades hålla ett försvarstal efter händelsen i Caesarea. Samtidigt får Lukas tillfälle att upprepa det väsentliga. Hela situationen påminner om den som uppstod när Filippos kom till Samarien, se 8:14 ff. Då sänds Petrus dit för att inspektera vad som skett. Nu är han själv i samma situation.

V 2 säger bokstavligen att ”de som var av omskärelse” kritiserade Petrus. Orden är betonade på ett sådant sätt att läsaren får intryck att det närmast rör sig om en grupp, kanske den som Paulus kallar för judaister. Anklagelsen riktar sig inte utan vidare mot hednamissionen som sådan, utan mer mot följderna, det vill säga att Petrus har bordsgemenskap med hedningarna, v

3. En verksamhet som leder till sådant kan inte vara Guds vilja. De menade att Petrus borde förstå det.

Stott har markerat detta när han hävdar att Lukas delat in berättelsen i fyra delar för att riktigt understryka hur Gud övertygar Petrus.

4-10	en himmelsk syn
11-12	ett gudomligt påbud
13-14	ett gudomligt möte
15-17	den Helige Andes gåva blir utgjuten

I v **4-10** återberättas vad som hänt. Exegeten R.B. Rackham (1863-1912) talar om den stora linneduk som sänks ner som Kyrkan. Stott citerar hans kommentar till Apostlagärningarna där Rackham så träffande skriver:

The sheet is the Church, which will contain all races and classes without any distinction at all.²⁹

I v **11-12** talar Anden till Petrus och säger att han inte behöver tveka att följa männen som strax kommer fram till huset. Här får vi veta att sex män följde med Petrus. Några exegeter menar att det finns en poäng med antalet eftersom det enligt egyptisk lag behövdes just sju vittnen för att vittnesmålet ska övertyga. Inom den romerska rätten ansågs sju insegel vara minimiantalet för ett viktigt dokument.

I v **13-14** infogas hur Cornelius tidigare haft en ängel på besök och hur mötet mellan honom och Petrus planerats. Det är tveklöst fråga om ett gudomligt arrangemang.

V 15-17 får betraktas som en förkortning. Det var inte när han började tala, utan sedan han förkunnat som Anden föll. När detta skett är Petrus mer än övertygad. Han visar det med hjälpa av två retoriska frågor. I 10:47: Vem kan hindra att de blir döpta med vatten? Och i 11:17 frågar han: Hur skulle jag kunna hindra Gud?

Orden i v **18** får vi ta med en nypa salt. Vi ska se senare i Galaterbrevet att dessa frågor fortsatte att skapa stora problem inom kyrkan. Vi kommer att se det också i Apostlagärningarna. Det är särskilt tre problem som är förhanden. Det första är att hela Israel borde ha blivit frälst först innan hednamissionen sker, enligt samtiden. Det andra är just bordsgemenskapen med hedningar. Det tredje är mer generellt de hednakristnas förhållande till Lagen, till exempel sabbaten och omskärelsen. V 18 får ändå betraktas som den vers som betyder hednamissionens genombrott.

Stott menar att vi kan dra fyra viktiga lärdomar av denna berättelse. Den första säger oss att Kyrkan är en och att inom denna kyrka ryms alla människor oavsett ras, kön, nationalitet eller kultur. Det är det som är oanständigt mot människor och en hädelse mot Gud att fortsättningsvis ta sådana hänsyn.

Den andra lärdomen talar om den Helige Ande. Det är ett brott mot texterna att underskatta Andens röst och vägledning. I vers efter vers har Lukas visat hur Anden väglett de inblandade.

²⁹ Stott, sid 194.

Den tredje lärdomen visar på vårt förhållande till dem som ännu inte kommit till tro på Herren eller kanske rentav bekänner sig till andra religioner. Cornelius ingår inte i skaran av lärjungar, men det sägs att han är from och gudfruktig, 10:2, väl ansedd av judarna, 10:22, och gör vad som är rättfärdigt, 10:35. I 10:4 och 31 står det att Herren lyssnade till hans böner. Betyder detta att han har det rätt ställt med Gud? Vad menas med Petrusorden i 10:34-35?

I v 35 används det grekiska ordet *dektos* som översätts med att Gud *tar emot*. (?) Några menar att Gud tar emot dem som fruktar honom och gör rätt oavsett om de tror på Jesus eller inte. Men andra menar att Petrus syftar just på dem som tror på Jesus och sedan fruktar Gud och gör rätt. Lukas vill lyfta fram att ras, kön eller nationalitet inte spelar någon roll. Han menar *inte* att tron på Jesus är onödig. Men han menar att de som fruktar Gud och gör rätt har Guds öra så att de kan ta emot evangelium.

Cornelius var inte frälst utan behövde få höra evangelium, 11:14 f, omvända sig, 11:18, tro på Jesus, 15:7. Då kan Gud i sin nåd, 15:11, frälsa Cornelius, 11:14, 15:11, ge få syndernas förlåtelse, 10:43, få Andens gåva, 10:45, 15:8 och få liv 11:18 och ett renat hjärta genom tron, 15:9. Detta var också detta som gjorde att han kunde bli döpt och tas upp i skaran av frälsta.

Sammanfattningsvis var Cornelius en ”rättfärdig” man. Trots att han var hedning gjorde Gud inte skillnad mellan judar och honom. Gud gör inte alls skillnad mellan människor, 10:20, 29, 11:12 och 15:9. Gud ger Andens gåva, inte oavsett tro, men oavsett ras, kön eller nationalitet.

Den fjärde lärdomen kan därför sammanfattas med att allt är Guds verk.

11:19-30 Församlingen i Antiokia, år 39-40

Det grekiska ordet *kai* i v 18 som översätt med också är inte oväsentligt. Ordet återkommer i v 20 och vi förstår att evangelisationen av judar inte är avslutad. Nej, det handlar om att evangelisationen av hedningarna påbörjats. Stott delar in vårt avsnitt i fyra delar när han inledningsvis vill betona hednamissionen.

- 11:19-21 Hednamissionen påbörjas av okända evangelister
- 11:22-24 Hednamissionen godkändes av Barnabas
- 11:25-26 Hednamissionen stärktes av Saul
- 11:27-30 Hednamissionen förverkligades genom goda gärningar

V 19-21 Hednamissionen påbörjas av okända evangelister

Vi har tidigare sett att missionen påbörjades av dem som fick fly från Jerusalem efter att Stefanus blivit martyr, 8:1. Nu knyter Lukas an till detta och berättar att de bland annat flytt till Fenikien (nuvarande Libanon), Cypern och Antiokia. Nu är det de kristna som befinner sig i diasporan. I **v 19b** sägs att de först förkunnade ordet endast för judar, men i v 20 vidgas horisonten. De som kom från Cypern och Kyrene predikade Jesus som Herren, inte som Messias. De predikade för hedningar.

När det i **v 20** översätts med ordet icke-judar heter det i den grekiska texten *hellenistas* och det är inte självklart på vilka det syftar. Ordet finns bara i 6:1 och 9:29 och där översätts det med de grekisk talande judarna. Men ordet kan också syfta direkt på greker, det vill säga hedningarna. De flesta exegeter menar att Lukas måste syfta på dem, eftersom det knappast varit särskilt uppseendeväckande att de predikade för judar, om än grekisk talande.

I v 21 beskrivs detta med orden att de kom till tro och att de omvände sig. Det var framför allt i Antiokia dessa hedningar kom till tro.

Antiokia i Syrien

Herren hade inte kunnat välja en bättre plats, eftersom Antiokia vid denna tid i högsta grad är en internationell stad och kunde tjäna som en språngbräda för den fortsatta missionen.

Antiokia grundlades 300 f Kr av Seleucus Nicator, en av Alexander den Stores generaler. Han gav staden namn efter sin far Antiochus. Staden hade vid den här tiden uppskattningsvis 500 000 invånare och var kosmopolitisk i dess rätta mening med folk från Grekland, Rom, Persien, Indien och till och med Kina. År 64 f Kr togs staden in i det romerska imperiet och blev Romarrikets tredje stad efter Rom och Alexandria, enligt den judiske historieskrivaren Josephus.

V 22-24 Hednissionen godkändes av Barnabas

Den här gången sänds inte någon av apostlarna till Antiokia utan Barnabas. Han kunde omedelbart konstatera att folk kom till tro i skaror på Herren och han uppmanade dem att helhjärtat hålla fast vid Herren.

I v 24 står det att de vanns för Herren, det grekiska ordet *prostithemi* har närmast blivit en teknisk term. Samma ord användes i 2:41 och 47.

V 25-26 Hednissionen stärktes av Saul

Det är ganska uppenbart att Barnabas kände Saul och dennes kallelse, 9:15, 27. När vi lämnade Saul i 9:30 reste han hem till Tarsus. Därför reser Barnabas nu till Tarsus för att söka upp Saul och be honom komma med till Antiokia. Nu har hans tid att tjäna hedningarna kommit. Saul kommer med och tillsammans tjänar de i Antiokia i ett helt år, v 26. Hur lät deras undervisning? De undervisade sannolikt om Jesus liv och leverns, betydelsen av vad han gjorde, hans död, begravning och vad hans uppståndelse från dem betyder för oss. De undervisade om att Jesus sitter på Faderns högra sida och väntar på att få återvända.

Det var i Antiokia de först kom att kallas kristna, 26. De hade tidigare kallats bröder, 1:16, frälsta 2:47, lärjungar, 6:1, som dem som var på Vägen, 9:2, heliga, 9:13 och troende, 10:45. Nu kallas de för kristna därför att de och deras undervisning kopplades samman med Jesus Kristus. Ordet kristna finns bara ytterligare två gånger i Nya Testamentet, nämligen Apg 26:28 och 1 Petr 4:16.

V 27-30 Hednissionen förverkligades genom goda gärningar

Profeten Agabus profeterade om en hungersnöd som skulle komma över hela världen, grekiska *oikoumene*. Forskarna har inte kunnat bekräfta denna, men däremot är de överens om att den drabbad Jerusalem under kejsar Claudius, som regerade mellan år 41-54 e Kr. De kristna i Antiokia beslutade att de skulle understödja församlingen i Jerusalem under deras nöd och sände Barnabas och Saul med sina gåvor till Jerusalem, v 30. De skulle då vara det andra besöket Saul gjorde i Jerusalem enligt honom själv i Gal 2:1-10. Vid en första genomläsning tycks detta bekräftat eftersom det heter att han reste med Barnabas, Gal 2:1 och att han reste efter att ha tagit emot en uppenbarelse, Gal 2:2. Paulus skriver också i Gal 2:10 att apostlarna i Jerusalem ville att de också fortsättningsvis skulle tänka på de nödställda i Jerusalem.

När var Paulus i Jerusalem för andra gången?

Lukas skriver i 11:30 att Paulus var med Barnabas i Jerusalem med kollekten. Detta är då det andra besöket enligt Lukas. Det första läste vi om i 9:26. Men i Gal 2:1 skriver Paulus att det dröjde 14 år efter hans omvändelse (år 34) innan han kom till Jerusalem för andra gången (år 48).

Men detta rimmar illa med Apostlagärningarnas kronologi i Apg 12:1 och 12:23. Jakobs död dateras nämligen till år 42 e Kr och Herodes död till 44 e Kr. Problemet förvärras av att det är Paulus själv som skriver Galaterbrevet. Hans uppgifter räknas som primärkälla och då skulle texten i Apostlagärningarna behöva förklaras ytterligare.³⁰ Det är i och för sig ingen omöjlig uppgift. Lukas kanske inte skriver så kronologiskt som vi läser det.³¹

12:1-25 Församlingen i Jerusalem, år 41-44

Barnabas och Saul befinner sig nu i Jerusalem. De återvänder till Antiokia först i 12:25. ”Vid den här tiden”, v 1-5, inträffar att Jakob lider martyrdöden och Petrus fängslas. Lukas är vag när det gäller dateringen och som vi har sett råder här kronologiska oklarheter, - om det nu spelar någon roll.

Den nämnde kung Herodes är kung Herodes Agrippa I, barnbarn till Herodes den Store och brorson till Herodes Antipas, omnämnd i Luk 23:7 och Apg 4:27. Han hade först fått titeln kung av kejsar Caligula (-41 e Kr) och sedan fortsatt förtroende av kejsar Claudius (41-54 e Kr). Herodes Agrippa var samarier eller edomit till ursprunget och inte accepterad av judarna,

³⁰ Inom forskningen kan det hända att två uppgifter är motstridiga. Då behöver forskare överväga vilken uppgift som väger tyngst och en primärkälla anses mer pålitlig än en sekundärkälla. Galaterbrevet är skrivet av Paulus och han borde veta, bättre än Lukas, vad som hänt. Dessutom skriver Paulus för att förklara vad som hänt och betonar att inte var i Jerusalem.

³¹ Det finns tre lösningsförsök. Det första går ut på att Gal 2:1 syftar på kollektresan och inte Jerusalemsmötet, men att Lukas placerat resan fel kronologiskt. 11:27-30 borde ha placerats efter 14:28. Det andra försöket går ut på att Lukas haft tillgång till två traditioner. Den ena handlar om en kollektresa och den andra om ett besök i Jerusalem, beskrivet i Gal 2:1, men Lukas har slagit ihop dessa till 11:27-30. Kronologin kan stämma om Paulus blev omvänd år 31 e Kr i stället för 34 e Kr som vi antagit. Det är ju 14 år efter hans omvändelse. Det tredje lösningsförsöket utgår från att kollektresan är oväsentlig i Galaterbrevet och därför om än inte bortglömd ändå förbigången. Om Paulus tagit med den skulle den ha placerats mellan Gal 1 och Gal 2.

något han åstundade. Han lät avrätta aposteln Jakob, Sebedeus son, bror till aposteln Johannes och det uppskattades av judarna i Jerusalem. Denna framgång gjorde att han fortsatte av bara farten med att anhålla Petrus. Tyvärr skedde det under det Osyrade Brödets högtid och ingen rättegång kunde hållas förrän efter helgen. Följaktligen fångslas Petrus för att sedan efter helgen genomgå en skenrättegång och sedan avrättas. Petrus hade häktats två gånger tidigare enligt 4:3 och 5:18. Den andra gången hade apostlarna befriats av en ängel, 5:19 och därför satte de denna helg fyrdubbla vakter på Petrus. Församlingen började ivrigt be.

V 6-19 Församlingen mindes naturligtvis de två tidigare tillfällena Petrus blivit häktad, men den här gången såg det mörkt ut. Det fanns ingenting som talade för att Petrus skulle undslippa döden. Petrus själv visade ingen oro, utan sov gott mellan vakterna. Då, plötsligt, v 7, det var oväntat, kom en Herrens ängel. Lukas har tidigare i sitt evangelium och tidigare kapitel i Apostlagärningarna berättat om inte mindre än femton olika tillfällen när änglar kommit till undsättning.

Väl ute ur fängelset går Petrus till det hus där Maria bodde, v 12, mor till Johannes Markus, kusin med Barnabas, Kol 4:10. Det var denne som enligt 12:25, 13:5 och 13 följde med Barnabas och Paulus på den första missionsresan. Somliga exegeter menar att detta hus mycket väl kan inhysa den sal där Jesus firade sin sista påsk och som i 1:12-14 kallas för Övre Salen.

När Petrus knackar på dörren går tjänstekvinnan Rodhe för att öppna. Hon blir så paff att hon i stället för att öppna springer tillbaka till församlingen för att berätta att Petrus kommit. Församlingen är i ivrig bön men tror uppenbarligen inte på bönesvar.

Petrus kommer in, tystar ned dem, berättar vad som hänt och ber dem att berätta för Jakob, Herrens bror vad som hänt. Jakob har ersatt Petrus när denne varit på sina resor och ansågs vara ledaren för församlingen, se 15:13, 21:18, Gal 1:19, 2:9, 12. Efter en stund beger sig Petrus vidare på sin flykt ”till en annan plats”, v 17. Ingen vet vart, även om han ett eller två år senare dyker upp i Antiokia, se Gal 2:11, och även senare finns med vid Jerusalemsmötet.

Herodes återvänder till Caesarea, v **20-25**, där han hade sitt säte. Han hade bestraffat invånarna i Tyros och Sidon och de hade nu kommit för att uppvakta kungen. På utsatt dag satt Herodes sig på sin tron. Denna märkliga berättelse finns även återgiven hos Josephus. Hans berättar om Herodes tron, uppvaktningen, den kungliga skruden och Guds straff. Berättelsen skiljer sig något från Lukas vilket forskarna menar visar att Josephus och Lukas är oberoende av varandra. Josephus skriver att Herodes drabbades av så svåra magsmärter att han fick avbryta uppvaktningen, dra sig tillbaka för att dö fem dagar senare. Detta skedde år 44 e Kr.

Kapitlet började med att Herodes avrättade aposteln Jakob och slutar med Guds straff. Men Guds ord hade framgång! I epilogen konstaterar Lukas att Barnabas och Saul avslutat sitt uppdrag och återvänt till Antiokia. De tog med sig Johannes Markus som fungerade som följeslagare, 12:25 och tjänare, 13:5.

13:1-14:28 Paulus första missionsresan, År 45-47

I församlingen i Antiokia fanns inga apostlar men väl profeter och lärare. Till dessa räknas Saul.

12:25-13:4a Barnabas och Saul lämnar Antiokia, Syrien
13:4b-12 Barnabas och Saul anländer Cypern
13:13-52 Paulus och Barnabas vistas i Antiokia, Pisidien
14:1-7 Paulus och Barnabas i Ikonium, Lykaonien
14:8-20 Paulus och Barnabas i Lystra och Derbe, Lykaonien
14:21-28 Paulus och Barnabas återvänder till Antiokia, Syrien

Apostlagärningarna 13 kan delas in i tre avsnitt. Det första, v 1-3, utspelar sig i församlingen i Antiokia. Det andra avsnittet, v 4-12, utspelar på Cypern och det tredje, v 13-53, i Antiokia i Pisidien.

12:25-13:4a Barnabas och Saul lämnar Antiokia, Syrien

Församlingen i Antiokia hade grundats av hellenister, det vill säga av dem som flytt från Jerusalem och i strid med sin egen tradition började de här predika också för gudfruktiga, hedningar. Många av dem hade kommit till tro och dessa togs upp i församlingen genom dop men utan omskärelse. Därmed blev denna församling den första blandade församlingen. Det var här de börja kallas "kristna".

Lukas namnger fem profeter och lärare. Förutom Barnabas och Saul är det Symeon (från Kyrene?) som kallas Niger som betyder den svarte. Lucius från Kyrene som ibland utan grund kopplas samman med författaren Lukas eller Lucius i Rom 16:21. Den siste av de uppräknade är Manaen som sägs vara uppfostrad tillsammans med fursten Herodes Antipas.

Församlingen är den sändande, men den egentlige uppdragsgivaren är den Helige Ande.

13:4b-12 Barnabas och Saul anländer Cypern

De tar sig ner till hamnstaden, Seleukia och vidare därifrån med båt till Cypern och hamnstaden Salamis. Detta var en tämligen stor stad med flera synagogor. Paulus bildar mönster när han alltid först går till judarna. De utgjorde Guds egendomsfolk och hade det privilegiet att de först fick höra Guds Ord, v 5.³²

Sedan for de vidare till Pafos i andra änden av ön, en resa på ungefär 20 mil. Här predikar de för första gången främst för hedningar. Här talas inte om någon synagoga, men däremot möter de en judisk profet eller trollkarl, grekiska *magos*. Det var inte ovanligt med förkunnare i allmänhet vid den här tiden. De kunde vara magiker, profeter, filosofer eller trollkarlar och kristna förkunnare hade att konkurrera med dem i denna synkretistiska kultur. Några av dem har verkat som mirakelmän och marknaden för dessa var lukrativ. Det gick att leva på det. Det är möjligt att Barjesus-Elymas haft en särställning hos den romerske landshövdingen.

Men Barjesus judiska bakgrund är viktig även ur en annan synvinkel. Han representerar en judisk hållning när han vill hindra landshövdingen från att komma till tro på Jesus, se också 13:45, 14:19 och 18:12.

³² Evangeliet hade redan anlänt till ön enligt 11:19. Traditionen säger också att Lasarus bosatt sig i Kition, nuvarande Larnaca.

Paulus reagerar våldsamt, v 9, som vi ska se och Lukas tycks markera brottet med denna hållning genom att hädanefter tala om Saul som Paulus, Saul latinska namn.

Paulus uppfylls hastigt med den Helige Ande, som Petrus i 4:8, och han spänner blicken i Barjesus. I profetisk klarsyn genomskådar han sin motståndare och kalla honom djävulens son, motsatsen till Barjesus som betyder Jesus son. Lukas beskriver Paulus som fylld av Helig Ande och Barjesus som fylld av list och fräckhet. De representerar två andemakter som står emot varandra. Guds evangelium är enkelt och rakt, men Barjesus förvränger det och gör det krokigt.

Med hjälp av ett strafford slår Herren Barjesus med blindhet. Detta straffunder påminner oss om berättelsen om Anaias och Safira. Här lämnar Paulus dock en dörr öppen till omvändelse

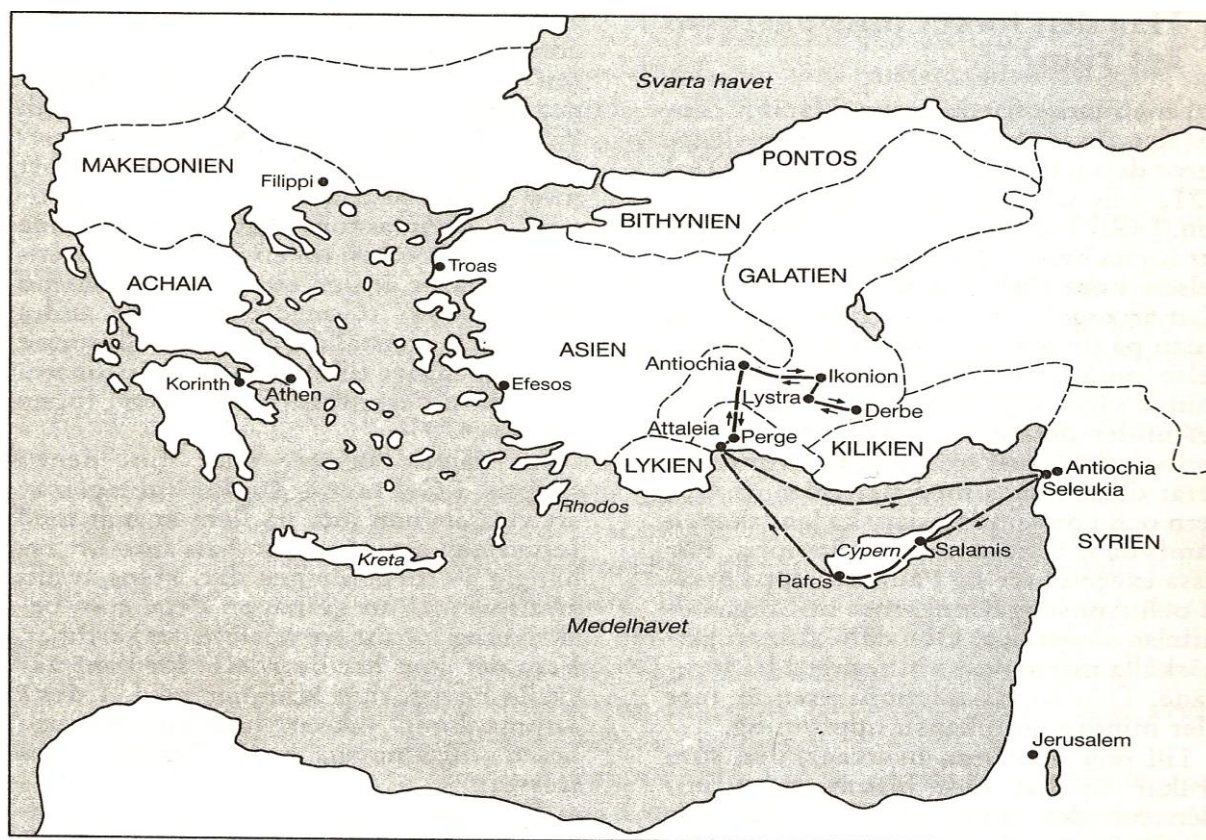
Resultatet av detta under är att landshövdingen kom till tro och slogs av häpnad över Herrens lära. Det grekiska ordet för lära är *didache*, samma ord vi har i Apg 2:42. Det stannar inte vid ett intellektuellt försanthållande utan läran är här ande, liv och kraft.

13:13-52 Paulus och Barnabas vistas i Antiokia, Pisidien

Vi har nu kommit till kapitlets tredje del. Detta kan i sin tur delas upp i två delar, eftersom v 13-43 beskriver vad som händer i Antiokia i landskapet Pisidien och v 44-52 talar om vilka följer de får.

Sällskapet seglar från Pafos till Perge, v **13-15** eller rättare sagt till dess hamnstad Attaleia. Därifrån var det knappa två mil till Perge. Perge ligger i landskapet Pamfylien som vid den här tiden sorterade under den romerska provinsen Galatien. Senare, under åren 43-68 kom Pamfylien-Lykien en romersk provins. Vi måste skilja mellan landskapen och de romerska provinserna. Ibland används samma namn, ibland inte, ibland ändras gränserna vilket gör att det kan vara svårt att hålla reda på dem. Här nedan finns en karta med de romerska provinserna vid tiden för första missionsresan.

Några av de romerska provinserna fram till år 43 e kr

Här sägs ingenting om att de förkunnade, men däremot gjorde de det på tillbakavägen, 14:25. Lukas skriver också som i förbigående att Johannes Markus återvände till Jerusalem, något som Paulus inte uppskattade enligt 15:37 ff. Vi får aldrig veta vilket skäl som låg bakom denna reträtt. Var han rädd? Var han först nu införstådd med att det skulle bli lagfri hednamission?

Antiokia i Pisidien

Antiokia i landskapet Pisidien ligger på mer än 1 000 meters höjd. Staden grundades av samme Seleukos Nikator som grundlade Antiokia i Syrien. Mera exakt låg Antiokia i Frygien inte i Pisidien utan strax norr om gränsen. Härifrån gick två viktiga handelsvägar in i Pisidien, vilket gjorde att staden oegentligt bands samman med Pisidien. Administrativt hörde staden till provinsen Galatien och var ett viktigt centrum i landskapet Frygien. År 6 f Kr fick staden status av romersk militärkoloni som Lystra, Filippi och Korint. Antiokia är idag en ruinstad ofullständigt utgrävd nära den turkiska byn Jalvac.

Från Perge till Antiokia är det 16 besvärliga mil genom ett bergslandskap. Väl framme i Antiokia beger de sig till synagogan för att delta i gudstjänsten och för att tala. Det är nu första gången Lukas återger en predikan som visserligen hålls för judar, men i hellenistisk miljö, v 16-43. Paulus vänder sig då inte bara till judar utan också till ”dem som fruktar Gud”, se samma ord i 10:22, 35, 13:26, 17:17 och 18:7. Det är främst bland dessa judiskt påverkade

hedningar som missionen vinner sina första framgångar. Lukas skriver att Paulus reste sig, - som en romersk retor. Han vänder sig till galater. I synagogan var annars vanligast att man satt och talade. Så vänder han sig till sina åhörare, v 16.

Talet är uppbyggt som traditionell missionsförkunnelse även om momenten kommer i lite olika ordning.

- Adressering av åhörarna, v16
- Inledande historieöversikt, v 17-25
- Missionsförkunnelsen eller kerygmat, v 26-41
 - Berättelsen om Jesus, v 27-31
 - Skriftbevis, v 32-37
 - Maning till omvändelse, v 38-41
- Talets resultat, v 42-43

Vi gick ganska noga igenom historieöversikten i Stefanustalet. Paulus har valt att i **v 17-20** lyfta fram några andra händelser i historien nämligen Domartiden och Saul. Paulus lyfter tydligt fram Israels utkorelse trots att han talar till hedningar. Hedningarna kommer att införlivas i egendomsfolket genom omvändelse och dop. På så sätt blir Israels Gud och hedningarnas.

Paulus talar inte om slaveriet eller om befrielsen från Egypten utan i stället om folkets tillväxt. Han lägger hela tiden tonvikten vid det positiva. När det heter att Gud verkade med upplyft arm och bar dem genom öknen betonas Guds kraft. Israels svåra omständigheter utgör endast bakgrund. Paulus fortsätter med att folket erövrade Kanaans land därefter ger Gud folket domare och en kung.

Paulus lyfter fram att Gud gav dem Saul och att denne var av Benjamins stam från vilken också Paulus kommer, **v 21**. Detta är viktigt för Paulus och han påminner det i Rom 11:1, 2 Kor 11:22 och Fil 3:5. Men här nämns också att Saul blev avsatt och raskt skyndar Paulus till David och den Davids son, Davidsättling profeten Natan talat om, **v 22-23**. Paulus slår här samman 1 Sam 13:14 och Ps 89:21. Paulus argumenterar inte särskilt för att Jesus var förutsagd hos kung David, att David utgjorde en förebild. Forskarna kan därför dra slutsatsen att denna tro redan var känd i sammanhanget. 2 Sam 7:12 uppfattas som ett löfte från Gud till David och detta löfte har ni fått sin fullbordan i Jesus, folkets Frälsare.

I **v 24-25** får vi något överraskande höra om Johannes döparen och dennes roll. Det verkar som Johannes döparen just i dessa trakter fått en framskjuten plats och emellanåt förväxlat med Jesus. Troligen fanns det Johannes lärjungar som fortsatte att hylla döparen som den store andlige ledaren, den lidande rättfärdige och den sanne martyren och av Apg 18:25 och 19:1-7 framgår att det gällde just i Mindre Asien. Paulus kan därför ha haft anledning att reda ut förhållandet mellan Johannes döparen och Jesus.

Efter denna historieöversikt följer själva kerygmat. Efter en förnyad adressering, **v 26**, där judarna kallas ”bröder” och ”Abrahams söner” och de övriga för ”dem som fruktas Gud” förmedlar Paulus själva budskapet. Berättelsen om Jesus inleds med att Paulus knyter an till Jesu död, **v 27-31**. Paulus ursäktar först judarna därför att de aldrig förstod vem Jesus är. Men det betyder inte att de är ursäktade. De bär på skuld. Det är särskilt graverande med tanke på att Pontius Pilatus insåg att Jesus var oskyldig. Trots det krävde att Jesus skulle avrättas, v 28. När han talar om träet utgör ordet i 5 Mos 21:22 f en självklar bakgrund. Men Gud har

uppväckt Jesus från de döda, v 30, förkunnar Paulus och fortsätter med att underbygga detta. Jesus har visat sig för de sina, han har uppfyllt sina löften och för detta talar Skriften. Här är vi framme vid det andra delmomentet i själva förkunnelsen, nämligen skriftbevisen.

V 32-37 anför Skriftbevis. V 32 fungerar som en övergång till citatet från Ps 2:7 i v 33. Det betyder att uppståndelsen får kasta ljus över Skrifterna. Redan när Jesus levde tolkade de skriftlärd Ps 2 som en messiansk psalm, men i till exempel Luk 3:22 som handlar om Jesus dop ser vi en annan tolkning av samma psalm. Där får samma vers syfta på dopet. Det ansågs fullt legitimt att använda Skriften på det viset och rabbinerna kom ofta att diskutera olika tolkningar. Just den här versen användes ofta av de första kristna för att belägga uppståndelsen från de döda, se Hebr 1:2-4, 5:5.

Men Paulus använder ytterligare några versar från Skriften i v 34-35. De är hämtade från Jes 55:3 och Ps 16:10. När vi läser dem kan åtminstone citatet från Jes 55 verka lite långsökt. Det framgår nämligen inte av de svenska översättningarna som utgår från den hebreiska texten att Paulus använder sig av Septuaginta (LXX). Översatt från LXX lyder de båda citaten:

Jag vill ge er de heliga och fasta nådelöften som David fick

Jes 55:3, LXX

Du ska inte låta din helige se förgängelsen

Ps 16:10

Paulus använder sig av en rabbinsk metod som på hebreiska kalla *gezera shava*. Det är vissa nyckelord som ger associationerna. Här utgör orden helig och er/du sådana nyckelord. Paulus låter ordet om heliga löften (Jes 55:3) kopplas samman med den Helige (Ps 16:10). Vidare påminner han om att löfena var givna till er (Jes 55:3), uppfyllda i den Helige och därför i förlängningen gäller alla de heliga (Ps 16:10). De heliga ska inte se förgängelsen. Paulus vill betona att Gud vill oss nådelöfena och att vi inte ska se förgängelsen. På så sätt kasta uppståndelsen från de döda ljus över Ps 2 och över Jes 55.

I v 36 stryker Paulus däremot under att David fick se förgängelsen. Han gör det av samma skäl som Petrus i Apg 2:29. Vare sig Petrus eller Paulus vill att dessa versar ska knytas till David. De ska knytas till han son, Messias, det vill säga Jesus Kristus, v 37, och sedan till oss.

Det tredje delmomentet är maningen till omvändelse, **v 38-41**. Här menar forskarna att vi får ett tydligt bevis för att detta är en äkta Paulus förkunnelse. Här i v 38/39 talas nämligen om synd och syndernas förlåtelse, vilket i och för sig även Petrus gjort, se 2:38, 3:18f, 5:31 och 10:43, se kommentaren till 10:43. Men Paulus använder också orden tro i v 39, rättfärdiggörelse i v 30 och talar om vår frihet ifrån Lagen i v 40. Det är termer som förekommer flitigt i hans brev och som vi ska behandla när vi kommer dit.

Men här finns också ett problem. Vissa forskare menar att orden om att någon kan bli ”fri från allt som ni inte kunde frias från genom Mose lag” är problematiska. Fanns det sådan som Mose lag kunde befria oss ifrån? Har Jesus bara dött för sådant som vi inte Moses kunde befria oss från? Det är knappast vad Lukas, medarbetare till Paulus, avsåg. Det finns de som menar att det finns en utveckling från Jesus genom Apostlagärningarna fram till Paulusbreven. Det går att förstå en sådan tanke även om jag personligen håller den för osannolik. Jesu krav i till exempel Bergspredikan framstår för mig som totala och hans erbjudande om syndernas förlåtelse, evigt liv och salighet likaså. De tidigare orden om ”att

var och en som tror förklaras rättfärdig” avslöjar för oss att syndernas förlåtelse och att förklaras rättfärdig är något helt och totalt, inte något delat.

Denna missionspredikan innehåller också ett varningens ord om än i ganska mild form, v 40-41.

I Antiokia har det hänt att judarna står emot Paulus. Det är de som är föraktare. De ska häpna och gå under när de ser vad Gud gör. Den sannolika förståelsen är att Gud kommer att frälsa hedningarna och judarna kommer att stå häpna och gå under. Men i argumenteringen ligger att judarna ska ta emot Jesus så att det *inte* inträffar. Det är naturligtvis inte Paulus avsikt. Tankegången är den att Gud kommer att ge evangelium till hedningarna alldeles oberoende av vad judarna tycker. Men varningen innebär att judarna riskerar att ställas utanför. Denna förståelse stärks senare av v 46-47. Men innan vi kommer dit ska vi se till predikans resultat i **v 42-43 och v 44**.

Tidigare har vi läst om hur många kom till tro och anslöt sig till Herren. Här är det andra tongångar och vi förstår att det börjar kärva till sig för lärjungarna. Ändå är det helt klart att predikan satte igång tankarna och de beslutar efter önskemål från folket att de Paulus och Barnabas ska få fortsätta nästa sabbat. Samtalet fortsatte med att både judar och gudfruktiga proselyter följde med Paulus och Barnabas när de lämnade synagogan. Vi lägger märke till att de uppmanar folket att hålla sig till Guds nåd. Det sägs ingenting om de gudfruktiga hedningarna. De omnämns först i 46-48.

Nästa sabbat samlas så många att det väcker avund hos judarna, **v 45-47**. Men vi ska också komma ihåg att Jesus faktiskt blivit korsfäst vilket i sig var en oerhörd stötesten. Dessutom hade han blivit dömd genom en rättegång.

Paulus svarar på detta motstånd med att säga: ”Guds ord måste först predikas för er”, v 46. Nu hade de med andra ord chansen att ställa allt tillrätta igen genom att ta emot Jesus Kristus i sina hjärtan. Paulus ger dem en förklaring vi känner igen från Jerusalem; Först skulle ordet gå till judarna, sedan till hedningarna. Detta ska vi förstå som en programförklaring, se Apg 14:1, 16:13, 17:1, 10, 17 och 18:4, 6. Till detta lägger Paulus ett Skriftbevis från Jes 42:6 och vi förstår nu att dörren för hednamissionen är vidöppen. Lägg märke till att citatet främst syftar på Paulus själv. Det är han som är satt som ett ljus för hedningarna, jämför med 9:15, 22:21 och 26:17. Eftersom profetordet måste gå tillbaka på Jesus förstår vi att Paulus och Barnabas ska förstås som Guds redskap. De är Herrens förlängda arm eller representanter. De är grekiska *apostelein*, utsända av Gud, se kommentar till Apg 14:4.

Utsagan i **v 48** får oss att tänka predestination. Är det bestämt i förväg vilka som ska komma till tro? Och vilka som inte ska göra det? Det finns ingen sådan lära i Skriften och utsagan här vill snarast klyfta fram att inte alla kom till tro. Dessutom förstår vi av v 46 att judarna själva är ansvariga för att visa bort Jesus.

V 50-51 berättar för oss att synagogans judar, med undantag för dem som är omnämnda i v 43, har förkastat budskapet. Nu bildas en kraftig opinion mot Paulus och Barnabas och de svarar med den symboliska handling Jesus talar om i Luk 9:5 och 10:11. Nu reser de vidare till Ikonium som ligger 14 mil öster om Antiokia.

14:1-28 Ikonium, Derbe och åter till Antiochia i Syrien, år 48

Detta kapitel tar oss vidare genom den galatiska provinsen och tillbaka till den utsändande församlingen i Antiochia i Syrien. Kapitlet består av tre delar, v 1-7 som berättar om besöket i Ikonium, v 8-20 i Lystra och v 21-28 i Derbe och återresan.

V 1-7 visar det mönster som Paulus besök oftast kom att följa. Han besöker synagogan i Ikonium i **v 1**, judarna står för en motoffensiv i **v 2**, Paulus och Barnabas fortsätter trots detta i **v 3**, oron och splittringen i staden stegras i **v 4** och slutligen tvingas de fly från staden i **v 5-7**.³³

Lägg märke till att Paulus inte var ute efter att bilda en ny församling eller för att starta någon programverksamhet. Han ville bara förkunna Guds nåderika Ord. Människor kom till tro och Gud gjorde tecken och under. Den församling som uppstår är med andra ord ett resultat av att Herren har verkat genom apostlarnas förkunnelse, tecken och under. Lägg märke till att Paulus och Barnabas i **v 4** kallas apostlar och vidare att tecken och under relateras till Herren.

Det motstånd de möter stegras och övergår till hot och de tvingas brådstörtat fly från Ikonium. Det finns inget klander över att det flyr i texten. De brister inte i tro utan följer bara Herrens egna instruktioner. De söker inget martyrskap utan flyr först till Lystra och sedan vidare till Derbe. Det är knappt 10 mil från Ikonium till Lystra.

V 8-20 består av tre händelser. Först ett helandeunder i **v 8-13**, sedan Paulus tal i v 14-18 och sist resultatet i v 18-20.

Den första händelsen utgörs av ett under och beskrivs på samma sätt som andra under beskrivs. Först sägs att mannen aldrig hade kunnat gå, sedan att han lyssnar till Ordet, att Paulus fäster blicken på honom, befäller honom att resa sig och hastigt blir han fullständigt botad. Till sist beskrivs folkets reaktion.

Lukas tycks betona mannens tro vilket han annars inte gör. Det kan betyda att tron faktiskt är viktig, men också att tron här är den frälsande tron, det vill säga att mannen faktiskt är eller blir en troende. Det tycks vara fallet i en liknande berättelse i Luk 5:17-26, se särskilt v 20.

Reaktionen på detta mirakel blir våldsam. Folket feltolkar vad som skett och menar att Zeus och Hermes stigit ner i mänsklig gestalt. Det går till och med så långt att prästen i Zeus-templet förbereder sig för att offra till honom. Eftersom Paulus har talat uppfattas han som Hermes, den gudom som ansågs vara gudarnas budbärare, medan Barnabas identifieras som Zeus. I några översättningar används de latinska namnen på samma gudar som är Jupiter och Merkurius. Folkets överdrivna reaktion brukar förklaras med att vi vet att just i dessa trakter levde en gammal frygisk legend om ett par åldringar som upplåtit sitt hem för två okända män. Dessa män skulle ha varit Zeus och Hermes och åldringarna belönades med att deras enkla boning förvandlades till ett vackert tempel. Denna legend fanns i bakhuvudet på dem som lyssnat till Paulus och när de såg miraklet kan reaktionen ha varit naturlig.

Den andra händelsen är Paulus tal till de församlade, **v 14-18**. Apostlarna river sönder sina kläder, ett tecken på förtvivlan och håller en missionspredikan. Den är här förmodligen kraftigt förkortad. Paulus talar om den levande Guden och om alltings skapare. Tidigare har

³³ Ikonium är i dag Turkiets fjärde största stad. Den heter Konya.

Gud låtit hednafolken leva i okunnighet även om Han visat sig i och genom skapelsen. Situationen verkar vara mycket kaotisk och i talet finns inget *kerygma*, vilket är ytterst ovanligt. Men i orden ”förr i tiden” ligger ändå att den tiden går mot sitt slut. Talets resultat i **v 18** är inte imponerande.

Den tredje händelsen följer på talet. Några judar som förföljt apostlarna från Ikonium lyckas uppvigla folket och släpa ut Paulus utanför staden och stena honom. Det sker genom ett rent lynchningsförfarande. Inget tyder på att någon rättegång skulle ha ägt rum eller att de gått utanför staden som 3 Mos 24:14 och 4 Mos 15:36 föreskriver. Texten till och med antyder att det skedde inne i själva staden och de därefter skulle ha släpat ut Paulus. Det är förmodligen samma sorts judar i båda fallen. Det rör sig inte om judar i allmänhet utan några fanatiker. Kanske är det dessa Paulus adresserar i Galaterbrevet, jämför med 13:45, 50, 14:2 och 5. Än en gång får Paulus fly. Denna gång flyr de ytterligare tio mil österut, från Lystra till Derbe. Ingenting finns kvar av dessa städer idag.

V 21-28 Uppgifterna om missionen i Derbe är kortfattade, men det heter att de ”vann många lärjungar”. Derbe blir slutstationen för första missionsresan och man kan undra varför de inte fortsatte österut tillbaka till utgångspunkten. I stället återvänder de till de städer de tvingats fly ifrån. Några menar att färdvägen är för besvärlig. Andra menar att makthavarna i de tidigare städerna nu var utbytta. De satt i regel ett år i taget. Men sanningen är snarare den pastorala. De återvände för att styrka dem som kommit till tro och för att uppmana dem att bli kvar i tron. De kunde knyta an till vad som skett och sa att vi måste ”gå genom många lidanden för att komma in i Guds rike.”

Dessutom tillsatte de äldste, **v 23**. Lukas sätt att beskriva tillsättandet av äldste, ”de insatte äldste”, framstår som en slags succession. När de fastat och bett överlämnade de dem till Herren. Utan en organisation hade de första kristna knappast överlevt. Organism och organisation hör samman.

Återresan beskrivs kort, men rapporteringen till moderförsamlingen stryks under. De var utsända av den Helige Ande, i den meningen apostlar, och av Herrens församling i Antiokia. De hade fått ett uppdrag och nu hade de fullbordat det. De kan ha varit bort ungefär två år och färdats mellan 100-150 mil, över hav och land. Paulus och Barnabas kunde nu berätta vad de varit med om och hur Herren verkat och öppnat trons dörr för hedningarna. Uttrycket i **v 28** ”ganska länge” är vagt och vi vet inte vad det kan betyda. Det är efter denna resa som Paulus skriver Galaterbrevet och det är tveksamt om det är strax före eller strax efter mötet i Jerusalem.

Jakobsbrevet Galaterbrevet

Båda dessa brev finns kommenterade i en särskild kommentar. De är också tillgängliga på Internet, www.bibelforklaring.nu

När skrev Paulus Galaterbrevet?

Galaterna, grekiska *galatai* eller *keltai*, hörde till de keltiska folkstammar som på 200-talet f Kr vandrat från Donautrakterna. De gick dels västerut till nuvarande Storbritannien, Sydtyskland, Frankrike (latin Gallia) och dels söderut till centrala delar av Mindre Asien. De olika galatiska stammarna utsåg 44 f kr Amyntas till sin kung. När denne dog 25 f Kr överlämnades området till romarna som skapade en större provins Galatien. Den romerska provinsen Galatien omfattar själva landskapet Galatien, men också de intilliggande områdena Pisidien, delar av Lykaonien med de städer vi just läst om, och delar av Frygien och Pontos. På Paulus tid sträckte sig provinsen Galatien från norr till söder. Se kartan på sid 66.

Paulus skriver till ”församlingarna i Galatien”, Gal 1:2, men vilka är de? Åsytter han församlingarna i provinsen Galatien eller de som senare uppstod i landskapet Galatien, landskapet längst upp i norr? Den förra hypotesen kallas den syd-galatiska eftersom den fångar upp också Lykaonien och Pisidien i provinsen Galatien. Den senare kallas den nord-galatiska hypotesen. Om den förra är riktig betyder det att Paulus varit i Galatien redan under sin första missionsresa och att dessa församlingar är hans förstlingsverk, se Apg 13:14ff, 14:1ff, 16:1ff. Om Paulus skriver till dem som bor i landskapet Galatien har han ännu inte varit i Galatien. Då kan Galaterbrevet vara skrivet först efter andra missionsresan, sannolikt efter år 51.

Vilka skäl talar för den syd-galatiska hypotesen?

För det första hade Paulus haft svåra motgångar under första missionsresan och det är dessa han skriver om i Galaterbrevet. Han har efter hemkomsten dessutom fått rapporter som gjort problemet större. Judaisterna har med kraft försökt förstöra allt som Paulus åstadkom under första resan.

För det andra känner vi inte till några församlingar i landskapet Galatien även om det är sannolikt att det kan ha uppstått sådana inte minst efter andra resan, då Paulus resta genom dessa trakter.

För det tredje talar bruket av den grekiska retorikens regler i Galaterbrevet för den sydgalatiska hypotesen. I den södra delen av provinsen var dessa kända och uppskattade, inte i landskapet Galatien.

För det fjärde var terrängen och vägnätet nästan obefintligt i landskapet Galatien.

Dessa skäl talar för att Paulus skrivit Galaterbrevet efter första resan, 13:3-14:28 och före Jerusalemsmötet, år 49.

Jag har valt att stanna vid den syd-galatiska tesen och menar att Galaterbrevet är en reaktion på vad han varit med om under denna första resa. Han behandlar frågan om hedningarnas förhållande till lagen och han ondgör sig över judaisterna. Mötet i Jerusalem har ännu inte sanktionerat Paulus inställning.

Paulus skriver Galaterbrevet efter hemkomsten från den första missionsresan, under den tid som varade ”ganska länge”. Brevet är därmed det äldsta av Paulusbreven, skrivet år 48. Om jag har fel och brevet i stället är skrivet år 51 e Kr förändras ingenting i sak. Och därmed går vi över till att studera *Galaterbrevet*.

15:1-35 Det första kyrkomötet

Vi har kommit till kapitel 15 som handlar om mötet i Jerusalem. Kapitlet är placerat mitt i Apostlagärningarna och kan i en mening sägas vara centrum i framställningen. Här avgörs definitivt vad som ska gälla för hedningarna framöver. De ska inte omskäras eller ställas under Lagen, hebreiska *torah*. Efter detta möte är det fritt fram för Paulus att verka som hedningarnas apostel. När han ger sig ut på sin andra missionsresa förflyttas tyngdpunkten från Israel och östra delen av Asien till västra delen av Asien och Grekland. Det betyder att vid sidan om Jerusalem och Antiokia blir Efesus, Korint och senare Rom nya centra för det kristna livet.

I detta viktiga kapitel framstår Jakob, Herrens broder som ledaren i Jerusalem och han kommer därmed att fortsätta det arbetet på den grund som de tolv apostlarna lagt. Jakobs undervisning finns samlad i Jakobsbrevet.

Kapitel 15 har med andra ord inte utan skäl kallats för det första kyrkomötet eller apostlamötet, ibland bara för mötet i Jerusalem. Dateringen till år 49 e Kr anses säker och hjälper oss att datera andra händelser i Apostlagärningarna. Detta förutsätter naturligtvis att Apostlagärningarna är skrivet i kronologisk ordning vilket i och för sig inte är alldeles självklart. Kapitlet kan delas in på följande sätt:

15:1-3 Bakgrunden

15:4-5 Ankomsten till Jerusalem

15:6-21 Överläggningar

15:22-29 Problemets lösning

15:30-35 Återkomsten till Antiokia

15:1-3 Bakgrunden

Striden om hednamissionen utkämpas på flera fronter och församlingen i Antiokia menar att det nu är nödvändigt att lösa problemet en gång för alla. Därför skickas Paulus och Barnabas till Jerusalem för att möta apostlarna och församlingen där.

V 1 Några kom ner Vilka dessa var är oklart, men det är troligt att de kom från samma grupp som Paulus omtalar i v 5, det vill säga några från fariséernas parti som hade kommit till tro. Vi har i detta studium antytt att Galaterbrevet är skrivet vid den här tiden eller att det skrivs vid den här tiden. Och kan därför också använda de uppgifter som finns där. I Gal 1:7, 2:4 berättas om dessa personer, judaister, som besökt församlingarna i Galatien. Nu kom de ifatt Paulus och besökte församlingen i Antiokia. De hävdade att ingen kan bli frälst om de inte låter omskära sig enligt 1 Mos 17. Paulus har i Galaterbrevet gjort tydligt att vi inte blir rättfärdiga genom lagen, 5:1-3. Det är inte detsamma som att han har upphävt lagen. Han säger bara att den inte kan rättfärdiggöra oss.

V 2 Dessa motsättningar ledde till att församlingen i Antiokia beslutade att sända Paulus och Barnabas till Jerusalem för att en gång för alla reda ut saken. Vissa exegeter menar att Paulus syftar på denna resa i Gal 2:1, men då måste Galaterbrevet vara skrivet efter mötet i Jerusalem eller strax efteråt. Det har ringa eller ingen betydelse för saken. Diskussionen förs samtidigt i Galatien, Antiokia i Syrien och i Jerusalem. De grekiska orden låter oss förstå att det handlar

om diskussioner som övergått i tumult, se 13:50, 14:2 och 19. Giertz översätter med strid och dispyt.

V 3. Det står att de på vägen genom Fenicien och Samarien berättade om hedningarnas omvändelse. Den notisen visar att denna förkunnelse redan vid den här tiden uppenbarligen ingick i själva evangeliet. Här växer det med andra ord fram en berättelse om hedningarnas omvändelse, en tradition. Det är en del av denna som är återgiven i Apostlagärningarna. Denna tradition återfinns också i Gal 1:23, 1 Tess 1:6–10, särskilt vers 8 och 2:14.

15:4-5 Ankomsten till Jerusalem

I **v 4-5** är det särskilt notisen om att några från fariséernas parti kommit till tro som är intressant. De hade alltså blivit kristna, MEN inte övergett Lagen och dess bud. Det är från dem som offensiven mot Paulus utgår.

15:6-21 Överläggningar

Redan i v 2b står det att saken skulle avgöras av apostlarna och de äldste i Jerusalem. I **v 6** återkommer detta faktum. Församlingen, de 3 000 omtalas inte, se vidare v 22. Någon demokrati var det inte fråga om, inte ens en kyrklig sådan.

I **v 7-11** talar så Petrus. I 12:17 flyr han från Jerusalem, men sedan dess har Herodes Agrippa dött och faran får anses över för den här gången. Sedan han lämnat Jerusalem har han själv rest framförallt i Samarien och blivit överbevisad om att Gud fyllt hedningar med den Helige Ande, se 10:1-11:18. Detta skedde till och med för länge sedan, det vill säga ungefär tio år tidigare, år 39 e Kr. Det är med andra ord hög tid att avsluta frågan. Sedan Petrus lämnat församlingen i Jerusalem har Jakob tagit över ledningen, se Apg 12:17, 15:19 ff, 21:18 ff, Gal 2:11 ff och 1 Kor 9:5.

Eftersom Gud frälst hedningarna och fyllt dem med sin Ande blir själva frågeställningen något underlig. Petrus jämför det med att fresta eller utmana Gud i **v 10**. Det verkar som att den linje som kom att segra redan från början haft ett starkt övertag. Här riskerar apostlarna att begå ett dubbelfel därför att dels frestar de Gud och dels ifrågasätter de hedningarna. De riskerar vidare att lägga ett ok på hendingarnas axlar.

Av **v 10** framgår också att den kritik mot lagen som redan Stefanos gett uttryck för och som ledde till förföljelsen av de kristna har kommit för att stanna. Petrus betecknar Lagen som en börda, just som Paulus gjorde i Galaterbrevet. Det betyder inte att 13:38f och 15:10 kan beskrivas som att de båda är negativa mot Lagen. De vill bara ge den sin rätta plats. Det är viktigt för de första kristna att Jesus Kristus är överordnad Lagen. Detta bekräftas av v 11.

Av **v 12** framgår att de alla teg. Denna tystnad kan förstås som en avvaktan eftersom Jakob ännu inte uttalat sig. Tystnaden bryts av Barnabas, församlingens förtrogne och Paulus. De berättar om de stora tecken och under de varit med om, se till exempel 13:9 ff och 14:8 ff. Först därefter tar Jakob, Herrens broder vid. Han talar i v 13-21.

Jakob knyter an till Petrus. Lagg märke till att Lukas i **v 14** använder namnet Simon om Petrus, liksom för att understryka sambandet med församlingen och dess ursprung. Jakob använder sig främst av ett skriftbevis. Han citerar från profeten Amos 9:11–12. Det står att han citerar profeterna, i pluralis, men det betyder endast att Amos ingår i vad vi kallar för

Tolvprofetboken. Jakob citerar i v **16-18** Amos ganska fritt och han tolkar versarna i ljuset av uppståndelsen.

När profeten Amos profeterade (750-talet f Kr) uppfattades profetian som att Israel skulle återuppstå efter Guds straffdomar. Landet skulle återupprättas och även de omkringliggande folken. När det inte hände tolkades profetian i mer andlig mening. Qumransekten förstod profetian i ett icke-nationellt, utan mer eskatologiskt perspektiv. Jakobs ord ska också förstås mer bildligt. Jesus personifierar Israel och evangelium ska ut till alla folk. Hednafolken ska räknas in i Gudsfolket. Profetian avslutas med orden i v **17b** om att Herren själv ska göra detta. Jakobs slutsats och förslag blir därför att apostlarna och de äldste inte har rätt att betunga de hedningar som omvänt sig till Gud med laggärningar eller omskärelse. De beslutar därför att orden i 1 Mos 17 inte är tillämpliga. Man ska bortse från dem och från *Mishna*, de äldstes stadgar. När detta klart är utsagt blir inskränkningarna i v **20** och hänsynen till traditionen begripliga. Hedningarna ska av kärlek till det judiska folket avhålla sig från

1. sådant (kött) som orenats genom avgudadyrkan
2. blod
3. kött från kvävda djur
4. otukt

Dessa bestämmelser återfinns i 15:29 och 21:25 och brukar kallas för apostladekretet. De grundar sig på reglerna i 3 Mos 17-18 där förhållandet mellan judar och hedningar regleras. I jämförelse med den generella friheten från Lagen framstår dekretet som små eftergifter för den judiska traditionen. Dekretet har ingenting med frälsningen att göra. Det är inte principiellt utan reglerar som sagt umgänget mellan judar och hedningar. Genom dessa eftergifter blev det emellertid möjligt för de kristna att fortsätta missionen bland judar.

Det första förbudet hänger samman med att hedningarna vanligtvis offrade kött till avgudarna innan de sedan sålde det vidare på köttmarknaden. Den judiska traditionen hävdade att köttet därmed blivit orenat, jämför med Paulus mer liberala hållning i 1 Kor 8. Det andra förbudet och från blod hänger nära samman med det första. Enligt 3 Mos 17:10-15 finns själen i blodet apostlarna förstärker, tydliggör här att inget blod alls på något sätt får förtäras. I v 12 heter det till och med att detta också gäller främlingen. Det tredje förbudet säger att de ska avhålla sig från köttet av kvävda djur, det vill säga från djur som inte slaktats genom kosher enligt 3 Mos 17:13-16. Att inte först tappa djuret på blodet innebär att blodet finns kvar i köttet. Det fjärde förbudet riktas mot otukt, grekiska *porneia*. Ordet avser generellt alla olovliga sexuella handlingar, men här avses sannolikt äktenskap i så kallade förbjudna led, se 3 Mos 18:6-18. När Jesus i Matt 19:9 godtar skilsmässa gör han det sannolikt av samma skäl.

(När Paulus skriver Galaterbrevet säger han ingenting om detta dekret. Tvärtom skriver han i kapitel 2 att ingen ville ålägga honom någonting, förutom att de fortsättningsvis skulle tänka på de fattiga i Jerusalem. I Gal 2 läste vi också om ett uppträde mellan Paulus och Petrus just rörande måltiderna. Detta är, menar jag ännu ett argument för att Paulus skrev Galaterbrevet strax innan mötet i Jerusalem.)

15:22-29 Problemets lösning

Efter överläggningarna fattas beslut och vi läser då i v **22** att hela församlingen deltar i detta. De beslutar också att sända tillbaka Paulus och Barnabas till Antiokia för att meddela vad som

beslutats. I v 23 b – 29 återger Lukas brevet i sin helhet. Brevet riktar sig inte bara till församlingen i Antiokia utan till alla hednakristna i Syrien och Kilikien. Lukas har aldrig berättat att det bildats församlingar där vilket visar det självklara att han inte har berättat allt. Apostlagärningarna är en ett utdrag ur de första kristnas historia. Det närmaste vi kommer Syrien och Kilikien är 9:30. Paulus hade vistats i sin hemstad Tarsus som ligger i Kilikien innan han kom ut i den tjänst som Lukas berättar om. Han hade sannolikt grundat flera församlingar i dessa trakter redan innan den första missionsresan, se också Gal 1:21.

Brevets huvuddel börjar med ett avståndstagande från judaisterna, det vill säga från dem som hävdade att hedningarna måste orientera sig mot och genom omskärelsen upptas i det judiska folket. De har kommit från församlingen i Jerusalem, men de har *inte* fått något uppdrag av apostlarna. Den oro de skapat är de själva helt och hållet ansvariga för. Det betonas att beslutet varit enhälligt därför att det ansågs viktigt med endräkt, se 2:46, 4:24, 5:12 och 8:6. De som varit eller förblivit osäkra hade med andra ord underordnat sig apostlarna beslut. För att förstärka endräkten sänder de också Judas och Silas med Barnabas och Paulus. Lukas skriver att beslutet är fattat tillsammans med den Helige Ande. Det krävdes nog för att våga avskaffa kravet på hedningarnas omskärelse. Det var också den Helige Ande som överbevisat apostlarna, se 10:44 f, 11:15 ff, 13:1-4, 7-12, 4852 och 15:8. Mötet i Jerusalem betyder att de tolkat den Helige Andes handlande och verkställt det himmelska beslutet.

Beslutet blir i enlighet med Jakobs förslag, v 29. Slutorden talar om att de gör rätt om de handlar i enlighet med beslutet. Det blir med dessa relativt svaga ord uppenbart att förbuden inte rör frälsningens gåva.

Silas och Judas Barsabbas

Församlingen utser Silas och Judas Barsabbas att följa med till Antiokia. De var båda framträdande ledare i församlingen i Jerusalem. De var profeter enligt 15:32. När Paulus och Barnabas beslöt sig för att gå skilda vägar inför den andra missionsresan valde Paulus att ta med Silas. I Filippi kastades de båda i fängelse, 16:19 ff och när Paulus var tvungen att fly från Berea stannade Silas kvar där tillsammans med Timoteus, 17:14. De förenade sig åter med Paulus i Korint, 18:5.

Silas anses var densamme som Paulus själv i 2 Korintierbrevet, Tessalonikerbrevet och Petrus i 1 Petrusbrevet kallar för Silvanus. (2 Kor 1:19, 1 Tess 1:1, 2 Tess 1:1 och 1 Petr 5:12). Det var vanligt att man hade två namn som till exempel Saulus – Paulus. Det kan tyda på att Silas var en grekisk jude och även romersk medborgare, se 16:37.

15:30-35 Återkomsten till Antiokia

I v 30 kommer de så tillbaka till Antiokia och därmed både börjar och avslutas mötet i Antiokia. Församlingen tar emot beskedet med glädje och Judas och Silas uppmuntrade och styrkte församlingen att fortsätta växa. De kallas profeter, jämför med 11:27. Apostlarna och profeterna hade en stark ställning under församlingens första tid.

Dekretet är historiskt på flera sätt:

- De hednakristna är nu fullvärdiga medlemmar av Gudsfolket utan omskärelse.
- De är inte heller förpliktade att hålla sig till Mose lag.
- Kyrkans enhet är också räddad genom avståndstagandet från judaisterna.
- Den andra fasen är bekräftad och Kyrkans tidsålder har inletts.

Det heter i v **33** att Judas och Silas återvänder till Jerusalem, men i v 36, några dagar senare när Paulus ger sig ut på den andra missionsresan heter det i v 40 att Silas följde med honom. Lägg märke till av v **34** saknas i de svenska översättningarna. Det finns emellertid senare textarter där v 34 finns med. I den står det: Men Silas beslutade att bli kvar där. De nytestamentliga textfragmenten är ungefär 5 000 stycken. De indelas i två huvudgrupper och de västliga med bland andra *Codex Vaticanus* och *Codex Sinaiticus* innehåller ungefär 500 fragment och där finns v 34 inte med. Den östliga som kallas *Textus Receptus* innehåller 4 500 fragment och där finns v 34 med. Skälet till att våra översättningar använder den västliga huvudgruppen är att dessa texter vanligtvis är äldre än de östliga. Till saken hör också att v 34 också återfinns i några äldre västliga texter men den betraktas då som ett tillägg.

Karl den XII:s bibel byggde på den östliga *Textus Receptus* och just nu arbetar *Svenska Reformationsbibelsällskapet* på en ny sådan Bibel. NT finns redan klart och är tillgängligt under namnet *Reformationsbibeln*. I denna finns sålunda v 34 med.

15:36-18:22 Paulus andra missionsresa, År 49-52

Uttrycket den andra missionsresan kan förstås som en efterkonstruktion. Av 15:36 verkar det som Paulus vill resa tillbaka till församlingarna i Galatien och se hur det går för dem. Han verkar med andra ord att ha planerat en visitationsresa, jämför med Petrus i 9:32. Det är inte heller någon särskilt stark skillnad mellan andra och tredje missionsresan, se 18:22 ff.

Den andra resan delar professorn Edvin Larsson in på följande sätt.

15:36-16:10 Resan genom Mindre Asien
16:11-40 Till Europa och Filippi
17:1-15 Thessaloniki och Berea
17:16-34 Athen
18:1-22 Korinth och tillbaka till Antiokia

Vi följer denna geografiska indelning.

15:36-16:10 Resan genom Mindre Asien

Uttrycket ”efter några dagar” i v **36** kan också översättas med ”efter en tid” och kan vara betydligt mer än några dagar. Det kan till och med ha varit så att Silas lämnat Antiokia och kommit tillbaka senare.

Barnabas föreslår i v **37-39** att Johannes Markus ska få följa med trots att han lämnat dem i Pamfylien och återvänt till Jerusalem, se (12:12, 25, 13:5) 13:13. Johannes Markus som var son till den Maria där apostlarna brukade samlas var enligt Kol 4:10 kusin med Barnabas. Det finns ingen förklaring till varför Markus lämnade dem. Min egen tro är att han hellre ville resa med Petrus och vara tolk åt honom eftersom han inte talade grekiska på samma sätt som Paulus. Paulus motsatte sig detta förslag på det kraftigaste, men Markus reste iallafall. Paulus behövde ingen tolk eftersom grekiska är hans modersmål. Det är möjligt att den konflikt som beskrivs i Gal 2:11–14 också spelar roll. Både Barnabas och Markus avstår det som kom att bli andra missionsresan.

När Paulus och Silas reser genom Syrien och Kilikien, v **41**, har de haft med sig dekretet från Jerusalem, se 15:23 och 16:4.

Paulus besöker först de församlingar han grundat i den södra provinsen Galatien det vill säga Perge, Lystra, Antiochia, Ikonium och Derbe, v **1**. Den romerska provinsen har nu bytt namn. Södra Galatien har nu fått namnen Pamfylien och Lykien. Dessa namn existerade mellan åren 43-68 e Kr. I Lystra 16:1-3 kallade Paulus till sig den unge Timoteus och bad honom följa med på den fortsatta resan. Timoteus far var grek men hans mor Eunike enligt 2 Tim 1:5 judinna. Han var inte omskuren. Paulus tycker trots den kamp han kämpat eller kanske just därför ändå att Timoteus ska omskäras. Lukas skriver uttryckligen att det är av hänsyn, kärlek till judarna.

Det finns exegeter som menar att 13:38 antyder att Timoteus genom sin mor var jude och att judar även de som blir kristna ska vara omskurna. Det är hedningarna som inte behöver omskäras och det är dem som Paulus friar i Galaterbrevet. Det finns emellertid inget bra skäl

enligt min mening att någon ska behöva omskäras för att bli frälst, det vill säga inte heller judar eftersom omskärelsen i sig inte har någon betydelse, se Gal 5:6 och 6:15. Se också 1 Kor 9:20.

Lukas ger ett kort *summarium* i v 5.

Efter återbesöken i den forna provinsen Galatien fortsätter Paulus, Silas och nu Timoteus först norrut till dåvarande Galatien och sedan västerut genom Frygien som ursprungligen var namnet på Mindre Asien, nuvarande Turkiet. Vi läser här om *landskapet* Frygien som till dels låg i provinsen Galatien. När romarna tog över delade de Frygien i tre delar och Lukas åsyftar sannolikt Frygia Major. Här låg bland annat städerna Laodicea, Kolosse och Hierapolis. Det hade varit folk från Frygien i Jerusalem på Pingstdagen så här kanske det redan fanns kristna. De reser norrut och sedan västerut men hindras av något okänt skäl av den Helige Ande att predika. De bestämmer sig då för att fortsätta till Bithynien, v7 som är ännu en romersk provins. Den sträcker sig ända upp mot Svarta havet med välkända städer som Nikomedia och Nicea där det första kristna konciliet hölls år 325 e Kr och som fått ge namn åt den niceanska trosbekännelsen.³⁴ De befann sig då i höjd med Mysien, den nordvästliga delen av provinsen Asien, men de hindras en andra gång av den Helige Ande. Lukas skriver inte hur det gick till eller varför det skedde. De fortsätter så långt västerut de kan resa till Troas och här får vi förklaringen.

De flesta bibelöversättningar låter v 6-10 utgöra ett stycke och sätter rubriken Den Helige Andes ledning och det låter som ett viktigt stycke. Men samtidigt undervisar inte Lukas något om hur den Helige Ande leder och versarna framstår snarast som en inledning till den verkliga uppenbarelsen, den syn Paulus får en natt i Tros. Av synen förstår Paulus att mannen är från Makedonien och denne kallar dem till Europa. Lukas gör tydligt att denna resa utgör en ny fas i missionens historia och den styrs av den Helige Ande. Paulus får ingen långsiktig information utan bara att han ska resa till Filippi.

16:11-40 Till Europa och Filippi

V 11-40 utgör en enhet. Här berättar Lukas om ett pionjärarbete och om hur grunden för Kyrkan läggs i Filippi och för fortsatt arbete i Europa. Enheten kan delas upp i följande delar

V 11-15	Lydias omvändelse
V 16-18	Slavflickan som befrias från en spådomsande
V 19-24	Paulus och Silas misshandlas och fängslas
V 25-34	Fångvaktarens omvändelse
V 35-40	Frisläppta och fortsatt resa

V 11-15 Lydias omvändelse

Här följer emellertid en märkvärdighet. I v 11 står det plötsligt ”vi”, det vill säga Lukas var med! Det finns ytterligare några ställen där ”vi” är markerat, 16:10-17, 20:5-15, 21:1-18,

³⁴ Den odelade kyrkan räknar sju ekumeniska koncilier. Nicea år 325, Konstantinopel 382, Efesus, 431, Chalcedon 451, Konstantinopel 553 och 680-681 och sedan återigen i Nicea 787.

27:1-28:16. Dessa stycken kallas ”vi”-ställen. Det verkar av dessa ställen som att Lukas varit med under den andra missionsresan från Troas till och med Filippi och sedan sex eller sju år senare vid den tredje missionsresan från Filippi via Miletos till Jerusalem och slutligen från Caesarea till Rom.

Paulus, Silas, Timoteus och Lukas reser från Troas via ön Samotrake till hamnstaden Neapolis i Makedonien, ett omdiskuterat område i Grekland. Det är ungefär 20 mil och tar ett par dagar med båt och sedan är det gångavstånd till Filippi. Filippi hyser vid den här tiden en romersk militärkoloni. Det finns inte någon känd judisk synagoga i staden, men på sabbaten tar de sig ner till ett böneställe. Där finns en skara kvinnor och Lydia är den enda som nämns vid namn. Hon var en gudfruktig, det vill säga hedning, 13:16, 26 och 43. Hon kom från Thyatira i Lydien, en stad känd för sina färgtyger. Hon hade sannolikt kommit till Filippi för att på plats färga och handla med tyger. Förmodligen var hon stadd vid god kassa.

Lydia blir den först som först kommer till tro. Det heter i **v 14 b** att Herren öppnade hennes hjärta så att hon kunde ta till sig det Paulus förkunnade. Härmed säger Lukas också indirekt att Paulus endast är Herrens redskap. Det är viktigt för Lukas att påminna om detta, se 9:15, 22:15 och 26:16 ff.

Lydia blev döpt tillsammans med de andra i hennes grekiska *oikos*, hushåll, det vill säga sina barn och anställda, se redan nu **v 33**.³⁵ Hushållet var vid den här tiden en viktig social, ekonomisk och religiös storhet. Hushållets grundare eller huvud bestämde också hushållets religiösa hållning. Det betyder att inte samma vikt lades vid den personliga, individualistiska tron som vi gjort sedan 1700-talet. Ett faktum värt att begrundas.

Det heter vidare att Paulus och hans arbetslag ombads att ta in hos Lydia. Hennes hem blir med andra ord utgångspunkten för den församling som växer fram i Filippi. Framställningen är förmodligen komprimerad. Lydia har hursomhelst lyssnat, kommit till tro, blivit döpt tillsammans med de sina och övertalat missionärerna att ta emot av hennes materiella resurser, se Gal 6:6, Rom 15:27 och 1 Kor 9:11.

V 16-18 Slavflickan som befrias från en spådomsande

Nu berättar Lukas om en annan kvinna som blir befriad från en ond ande. Han nämner inte hennes namn och säger ingenting om hon blir en lärjunge. Det är själva befrielsen som står i centrum. Besatthet betraktades vid den här tiden med skräckblandad vördnad. Alla var införstådda med att osynliga krafter regerade i och genom en människa. I det här fallet kunde slavflickan spå. Spådomsande heter på grekiska *pneuma pythona*. Pyton var namnet på en drake som vaktade templet i Delfi och som dräptes av Apollon. Apollon förutsade sedan framtiden genom sin prästinna Delfi och detta har gett namn till den företeelse vi nu läser om.

Vi känner från vårt studium av Matt 8:29 till att andarna känner igen när den Helige Ande verkar. Det är inte utan vidare något positivt, se också vårt studium av Jak 2:19. Jesus reagerade negativt på dessa makter, se Mark 1:23-26 och 5:6-8. Paulus reagerar på samma sätt och befäller anden, **v 18** att lämna flickan. Effekten är omedelbar precis som i de helandeunder vi tidigare läst om i 3:6, 4:10 och 9:34. Det står inte att hon kom till tro eller att

³⁵ Dessa versar antyder att också de små barnen döptes eftersom det handlade om att införliva dem i Kristus. Det är ovanligt att en kvinna som Lydia nämna, men inte hennes man. Det kan betyda att hon var änka eller att hon var ogift. Var hon ogift hade hon säkert inga barn. Det är emellertid svagt att använda detta som argument mot dop av barn, eftersom det finns fler ställen där det talas om att hela hushåll döptes, 10:33, 16:33, 18:8 och 1 Kor 1:16. När vi läser om hushållet i 1 Tim 3:4-5, 12 och 5:4 nämns barnen uttryckligen.

hon blev döpt, men det är troligt att hon togs upp i den nya församlingen. Detta var säkert en bidragande orsak till ägarens vrede.

Men även om denna demon nu jagats bort så finns det andra furstar och väldigheter att tampas med, Ef 2:2 och 6:13. Nu ska Kyrkan och Paulus för första gången konfronteras med den romerska överheten.

V 19-24 Paulus och Silas misshandlas och fängslas

När Lukas berättar om hur slavägarna betar sig blir de samtidigt utomstående vittnen till den befrielse som ägt rum. När de ger sig på Paulus och Silas kan de inte anklaga dem för befrielsen utan måste hitta på andra anklagelser och Lukas redogör noggrant för dem. De anklagas i **v 20 f** för att störa ordningen i staden och för att uppmana folk att följa seder som inte är tillåtna. De använder sig med andra ord av främlingshat, antijudiska stämningar och romerskt självmedvetande. Faktum är att mission inte var tillåten i Romarriket. Det fanns redan en påbjuden religion. Judarna utgjorde undantag. De fick utöva sina märkliga seder, men inte missionera. Slavägarnas taktik är framgångsrik. Det är Paulus och Silas som grips, inte Timoteus. Kanske betraktades Timoteus ännu endast som en tjänare till de ansvariga.

Paulus försöker inte försvara sig som han gör i 24:14 ff eller 26:22 ff. Det kan bero på att det inte finns något försvar, men det kan också beror på att han vet att pöbeln riskerar att gå i en fälla. Paulus och Silas är romerska medborgare och vet att de har rätt till försvarsadvokat, förhör och domslut innan andra åtgärder kan göras. Nu låter de i stället domarna begå ett stort misstag. De pryglas **v 22b-23** utan domsslut, en skandal, första gången av tre enligt 2 Kor 11:25. Nu är det i stället anklagarna som blir de skyldiga, se **v 37** och 22:25. Som om dessa misstag inte räckte kastar de Paulus och Silas i fängelse, i innersta rummet och fastspända i stocken. Fängelset tjänade närmast som ett häkte. Romarna tillämpade inte fängelsestraff annat än som en tillfällig förvaringsplats. De straff som tillämpades var annars just straff som dödsstraff, böter eller frigivning.

V 25-34 Fångvaktarens omvändelse

I stället för att klaga eller förbanna var de i bön och de sjöng lovsånger, grekiska *hymnoi*, **v 25**. För min del skulle jag gärna ha haft rubriken Lovsångens betydelse (i den andliga kampen), men jag förstår att lovsångens betydelse måste betraktas som ett bimotoiv i sammanhanget. Det är annars intressant att jämföra den här berättelsen med 2 Krön 20:20-30.

När Paulus och Silas lovsjunger Gud skakas fängelset i sina grundvalar, bojorna släpper och dörrarna öppnas, 4:31. Det märkliga är nu att de inte flyr. Herren ska strida för oss ... 2 Krön 20:17. När Herren får ta över skeendet sker det oväntade. Fångvaktaren känner till de romerska lagarna och menar att självmord är den bästa lösningen på problemet, **v 27**. Paulus förstår situationen och blir i stället fångvaktarens räddare. Handlingen blir till ett vittnesbörd för fångvaktaren. Herren öppnar hans hjärta och han blir frälst, grekiska *soso*, tillsammans med hela sitt hushåll.

Fångvaktaren frågar hur han ska bli frälst. Frälst från vad och till vad? Hade han lyssnat till slavflickans förkunnelse? Lukas utgår från att åhörarna eller läsarna av berättelsen förstår bättre. Fångvaktaren och hans familj ska bli räddade från ett liv utan Gud till ett liv i Kristus. **V 31** talar närmast för att det fanns en formel för de första kristnas sätt att svara på denna fråga. Vi behöver naturligtvis svara vår tids sökare på samma sätt. Komna så här långt förkunnar apostlarna Ordet för fångvaktaren och hans hushåll, grekiska *oikos*. För mig har

uttrycket Herrens ord alltid betytt att det är Herren som talar. Apostlarna är Herrens mun, men det är Herren själv som är subjektet.

Den här berättelsen får också anses komprimerad. Såren tvättas, hela hushållet, **v 32** döptes och sedan intog de en måltid tillsammans. Lägg också märke till att fångvaktaren var ”jublande glad”, **v 34**. Glädjen är ett resultat av evangelium och en frukt från den Helige Ande. Fångvaktaren är nu den tredje personen Lukas berättar om. Lydia, slavflickan och fångvaktaren föds till levande tro av Herren själv. Vi urskiljer ett mönster enligt följande:

1. erfarenhet
2. öppet hjärta
3. lyssnade i tro
4. Herrens ord
5. dop
6. Lydia gav sitt hem
7. måltid (nattvard)

	Lydia	Slavflickan	fångvaktaren
Olika kulturer	Asiat	Grek	Romare
Olika social status	Stenrik	Utfattig	Medelklass
Olika behov	Intellektuell	Psykiskt Svag/besatt	Moralisk överbevisning

De var tre så olika, men fick ta del av samma evangelium och införlivades i samma församling. Detta är Guds verk.

V 35-40 Frisläppta och fortsatt resa

När domarna bestämde sig för att frige Paulus och Silas stöter de på motstånd. Paulus kräver upprättelse. Både han och Silas är nämligen romerska medborgare och de har behandlats på ett vanärande sätt och rättstjänarna får återvända till domarna med det beskedet. De var medvetna om att de begått ett svårt brott genom att ha piskat dem utan rannsakan och dom. Resultatet blir att domarna själva måste föra dem ut ur fängelset. Denna handling kan ha blivit ett beskydd för den lilla församlingen i Filippi. Att det verkligen har blivit en liten församling förstår vi av ordet i **v 40** där det heter att de träffade ”bröderna”. Var de kom ifrån berättar inte Lukas. Trots denna upprättelse får de lämna staden och strax beger de sig vidare. Denna händelse utspelade sig år 49 e Kr. Nu beger de sig vidare till Thessaloniki, men ett år eller så senare när han skriver 1 Thessalonikerbrevet kommenterar Paulus händelsen, 1 Tess 1:6, 2:1 ff. När vi senare läser Filippierbrevet kommer vi att lägga märke till att Paulus verkar ha haft ett mycket kärt förhållande till denna församling, se till exempel Fil 4:10–23.

De fortsätter sin resa söderut och kommer till Thessaloniki och Berea. Denna del utgör den tredje delen av den andra missionsresan. De passerar först staden Amfipolis som ligger 5 mil sydväst om Filippi och ytterligare 4 mil till Apollonia. En av källtexterna, kallad D, är skriven på ett sådant sätt att de verkar ha gjort åtminstone ett kortare uppehåll där. Därefter hade ungefär ytterligare 5-6 mil till Thessaloniki, huvudmålet för resan. Paulus hade blivit kallad att komma med Guds Ord till Makedonien och Thessaloniki är Makedoniens huvudstad.

17:1-15 Till Thessaloniki och Berea

Vi läser först om vistelsen hur de kommer ner till Thessaloniki, v **1-9**.

Thessaloniki i Makedonien

Thessaloniki, nuvarande Saloniki, grundades 315 f Kr av Kassandros som uppkallade staden efter sin gemål Thessaloniki. Sedan Makedonien år 148 blivit romersk provins blev staden residensstad. Staden hade ett bra geografiskt läge eftersom den låg utefter *Via Egnatia* och dessutom hade en stor hamn och blev en av de viktigaste städerna i Grekland.

Paulus och Silas sökte sin vana trogen först upp synagogan och under tre sabbater talade Paulus med dem om Jesus, om hans uppståndelse från de döda och om att Jesus är Messias eller Kristus. Han visade detta utifrån Skriften. De skriftställen Lukas använt tidigare i sin berättelse är Ps 2:1-7, 16:8-11, 110:1, 118:22, Jes 52-53 och 5 Mos 21:22 f. Upplägget är tydligt. För det första går han igenom Skriften, v **2b-3a**, jämför med Jesu förkunnelse på vägen till Emmaus, Luk 24:27, 19 och 31. För det andra berättar han om den historiske Jesu och för det tredje menar han att denne är Messias, v **3b**. Kerygmat är utmejslat som det också visar sig i 1 Kor 15:3-4. Resultatet blev att ”några av dem”, det vill säga några av judarna blev övertygade, v **4 a**. Men till dessa lades också ett stort antal greker och ett inte så få förnäma kvinnor, v **4 b**. I 20:4 omnämns Aristarkus och Sekundus. Predikan hade störst framgång bland randgrupperna. Budskapet förmedlades i kraft, grekiska *dynameis* och i Ande. Läggs också märke till att det förmedlades genom deras livsstil, enligt 1 Tess 1:5, 9.

Under hela vistelsen försörjde de sig själva och låg ingen till last, 1 Tess 2:7–12. Denna livsstil var Paulus livsstil och var ett skäl till hans frimodighet. Vi läser emellertid också i Fil 4:16 att han fick gåvor ifrån vännerna han nyss lämnat i Filippi.

Några av judarna ställer till ett politiskt upplopp och går till motattack. Upploppet stormade Jasons hus, men Paulus och Silas var inte där. Timoteus efterfrågas inte och inte heller Lukas. Timoteus verkar ännu inte ha något ansvar utan framstår mer som en medhjälpare. Lukas återger händelsen synnerligen livfullt, som hade han varit med även om denna händelse inte ingår i de så kallade ”vi”-styckena.

Istället tog de med sig Jason och drog denne inför stadens styresmän, grekiska *politarkerna*. De var i regel mellan två till sex stycken. Jason anklagas för att ha härbärgerat missionärerna, men anklagelsen utvidgas snart till att omfatta ”alla”, v **7**. Det är alla dem som bekänner Jesus som Herren.

Budskapet om Jesu herravälde uppfattas som eller vrids till ett politiskt budskap. Paulus har tydligen använt orden de grekiska orden *basileus* (kung, herravälde) och *parousi* (kungens ankomst) i sina predikningar. Romarna var känsliga för denna sorts påståenden och tveka inte när det gällde att gripa in eller återställa ordningen. Jason ställer borgen och blir på det viset tills vidare frisläppt. Förmodligen fick han lova att Paulus inte ska återkomma, kanske inte han själv heller, se 1 Tess 2:18. Det finns bibeltolkare som tror att denne Jason senare tvingas lämna Thessaloniki och/eller att han slagit följe med Paulus enligt Rom 16:21.

Paulus och Silas beger sig redan samma natt till Berea, v **10-14**. I v 14 nämns Timoteus så det verkar som att han hade kommit efter. Berea ligger 8 mil sydväst om Thessaloniki. Staden utvecklades starkt vid den här tiden och blomstrade mellan 100-300 e Kr. I mitten av 1900-talet började man gräva ut staden och hittills har man bland annat funnit stadsporten.

Men också i Berea möter de hårt motstånd. Syftet med det här avsnittet är att Lukas vill visa just på motståndet. Han skriver att de kom till synagogan, att de var mer mottagliga än de varit i Thessaloniki och att de dagligen studerade och samtalade om vad som står i Skriften v **11**. Han berättar att många kom till tro i motsats till vad som skett i Thessaloniki. En av dem som kom till tro var Sopater, 20:4. Men berättelsen kulminerar just i motståndet. Det är judarna i Thessaloniki som kommit efter och hetsat upp massorna, v **13**. På samma sätt hade det skett i Apg 14:19 att några följt efter Paulus och Silas för att lägga tillräta, förstöra och åstadkomma upplopp.

Det är återigen Paulus som står i centrum för hatet och bröderna ser till att Paulus kommer ut till kusten. Det är oklart om han går utefter kusten mot Athen eller om han färdas dit med båt. Det torde ha varit säkrare att färdas med båt. Paulus har med sig sina följeslagare ända till Athen, men väl där återvänder de till Berea där Silas och Timoteus fortfarande befinner sig, v **14**. De får besked om att de ska komma efter till Athen så snart som möjligt, vilket de gör i 18:5. Men det dröjer inte länge förrän Paulus sänder tillbaka Timoteus till Thessaloniki för trösta dem. Det är oklart om Silas var med eller om han sänds till någon annan plats i Makedonien. Timoteus och Silas återvänder nämligen ännu en gång till Paulus. Paulus har då förflyttat sig till Korint. Det är också från Korint han sedan kommer att skriva 1 Tessalonikerbrevet, 1 Tess 3:1-6. **V 15** är en övergång till nästa del.

17:16-34 Till Athen

Det här avsnittet domineras helt av Paulus tal på Aeropagen. Vi delar upp vårt studium i tre delar:

- V 16-21 Bakgrunden och inledningen av talet
- V 22-31 Talet till och på Aeropagen
- V 32-34 Resultatet av talet

V 16-21 Bakgrunden och inledningen av talet

Athen i Akaja

Athen hade sin storhetstid 500 f Kr. Efter en lång nedgångstid införlivades staden tillsammans med den rivaliserande staden Sparta i det romerska riket, 146 f Kr. Vid den här tiden beräknas Athens befolkning uppgått till cirka 5 000 personer och låg helt i skuggan av den blomstrande Korint. Men den forna storhet som präglade Athen politiskt, ekonomiskt och särskilt kulturellt gjorde att intellektuellt vakna människor fortfarande sökte sig till Athen.

Medan Paulus väntar på Timoteus och Silas besöker han synagogan, men han möter också den grekiska kulturen med alla sina gudar. Mötet med dessa gudar gör honom upprörd. V 16 innehåller tre viktiga detaljer. För det första såg Paulus något vanliga människor inte ser. Det grekiska ordet *theorein* antyder att han lägger märke till, funderar, iakttar och begrundar. Ordet återfinns i v 22 och v 23. Han beskriver vad han ser i Ef 2:2 f. Det andra är därför att staden är fylld av avgudabilder. Det grekiska ordet *kateidoulon* betyder att staden ligger under andemakterna. Det var vad Paulus såg. Därför blev han för det tredje upprörd i sin ande. Det grekiska ordet *parousyneto*, svenska paroxysm talar om ett häftigt anfall eller starkt känsloutbrott. Han fylldes med iver att ”befria de fångna”.

Michael Green skriver i sin kommentar att Paulus vistelse i Athen kan beskrivas som vad Paulus

- såg
- kände
- gjorde
- talade

Green fortsätter med att utmana oss. Varför är vår mission så svag? Därför att vi inte ser, känner, gör eller talar som Paulus. Vad gör då Paulus? Han för dagliga samtal med judarna i synagoga, med de gudfruktiga i den judiska trons marginal, med epikuréer och stoiker. Lukas nämner de senare två riktningarna vid namn eftersom de är de två mest framträdande inom den grekiska filosofin. I kraft av sin historia tyckte de grekiska filosoferna att de kunde betrakta Paulus som en virrpanna, v 18 b och andra förmodade att han propagerade för ännu fler gudar, 18 c. De tyckte Paulus var rolig och intressant och tar med honom till Aeropagen, grekiska *areios pagos*. Det är inte helt klart vad beteckningen avser. Aeropagen är namnet på en av stadens kullar. Där brukade domarna mötas inte bara för att döma utan även för att samtala. Det hände också att ett eller flera utskott av domarna kallades för Aeropagen eftersom de möttes där. Av v 33 framgår att Paulus lämnade den snarare än kullen.

Epikuréer - Epikuros föddes 341 f Kr på Samos och dog 270 f Kr i Athen. Denne grekiske filosof grundade vad som kallas epikurismen. Det är en huvudtanke inom denna riktning att det goda livet karaktäriseras av lugn och ro och frånvaro av smärta och rädsla. Det gäller att leva i en trygg gemenskap tillsammans med andra och att kunna försörja sig själv. Epikuros gav njutningen högsta betyg vilket gör att han kommit att räknas som hedonist av grekiska *hedone* som betyder "njutning", "lustkänsla. Han förnekade inte gudarnas existens men tvivlade på deras förmåga att straffa eller belöna. Han menade vidare att det inte finns anledning att frukta döden. Döden är slutet och därför är det viktigt att leva ett gott liv. Han trodde däremot att universum är oändligt och evigt. Världen styrs av de fysisk-mekaniska lagarna. För kyrkofäderna var epikuréerna paradexemplet på en köttslig människa.

Stoiker - Zenon från Kition föddes 333 f Kr på Cypern. Han dog 264 f Kr. Zenon var först handelsman men när hans skepp förläste utanför den grekiska kusten blev han kvar i Grekland och grundade sin egen skola, *Stoa Poikile* cirka 300 f.Kr. Han undervisade i etik och hävdade att man måste kontrollera sig själv och leva i harmoni med naturen. Han sa att naturen gett oss en mun och två öron, vilket betyder att man bör lyssna dubbelt så mycket som man talar. Zenon var en av de första som vågade sätta sig emot Platon och dennes tankar om staten. Han var materialist och ateist. Det var i stället naturen som sattes främst. Naturen är de enda gällande lagarna och förnuftet och kärleken är fundament. Han är i mycket en föregångare till 1800-talets liberalism och socialism. Med ordet *stoisk* menas i dagligt tal en som är orubblig och möter sina svårigheter med huvudet högt. Etiskt hävdade de att dygden var det främst och till sin hjälp hade stoikerna syndakataloger och dygdekataloger liknande dem vi mötte i vårt studium av Gal 5:13–24. Stoikerna hade skolor som skickade ut vandrarpredikanter. Dessa predikade att det gällde att hitta en balans i livet som höjde oss över lidelser och begär. Själslugnet är det högsta tillståndet. På grekiska säger man att *apatheia*, inte *sympatheia*, är målet för vår strävan.

Av v 19 framgår att de förde Paulus med sig till Aeropagen. Det grekiska verbet tyder på att det skedde mer eller mindre med våld. Kanske var det med viss bryskhet de ville ta Paulus till Aeropagen för att han där skulle få göra rätt för sig. Det verkar inte på Lukas som att Paulus skulle ha ställts inför något förhör, men kanske ska vi förstå detta som en sorts ”förundersökning”. Ett av Aeropagens utskott skulle ha uppsikt över den undervisning som ungdomen utsattes för.

V 22-31 Talet till och på Aeropagen

Talet påminner mycket till innehåll och stil om en missionspredikan, se kommentar till 2:14. Här finns en adressering, v 22 a, en anknytning till situationen, v 22 b-23 och sedan en regelrätt missionspredikan, v 24-31 med efterföljande redovisning av resultatet, v 32-34. Lukas har tidigare återgett en missionspredikan av Paulus i Apg 13. Nu är adressaterna inte israeliter eller gudfruktiga utan filosofer.

På äkta retoriskt vis börjar Paulus med en välvillig hälsning och en komplimang. Paulus var innerst inne upprörd, v 16, men ger dem erkännandet att de alla tycks vara väl införstådda med religiösa ting. Han har sett alla deras gudabilder, v 23. Här finns också ett altare till en okänd gud och detta blir anknytnings- och utgångspunkten för Paulus tal. Det var brukligt med altaren åt okända gudar eftersom man inte ville förorätta någon gud. I talet betonar Paulus fem viktiga fakta.

För det första säger Paulus att Gud har skapat allt. I v 24 säger Paulus att Gud är över allt och alla. Gud är universums skapare och ingen människa eller kult kan göra Gud rättvisa. Gud har skapat världen, grekiska *kosmos*, ett välkänt begrepp för de grekiska filosoferna. Denne Gud kan inte få plats i ett tempel eller ens i en tempelkult. Denna tes var inte obiblisk utan återfinns i till exempel 2 Mos 20:11, Ps 146:6 och Jes 42:5. Denne Gud behöver inte oss eller vår kult.

För det andra säger Paulus att Gud uppehåller allt. Gud ger ”liv och anda och allt” till oss, v 25. Denna treklang anses ha just stoiskt ursprung. Så långt kunde filosoferna utan besvär följa Paulus. De hade själva i mångt och mycket övergivit polyteismen och talade allt oftare om den ende, om än okände, Guden.

För det tredje säger Paulus att Gud verkar i och genom historien. I v 26-28 fortsätter Paulus logiskt med att säga att denne Gud är aktiv. När Paulus i v 26 b talar om bestämda tider och gränser kan han mena att Gud verkar såväl i och genom skapelsen som i och genom historien. I 14:17 syftade Paulus främst på skapelsen och av sammanhanget på Aeropagen verkar det mest troligt att han gör det här också. Gud verkar i och med människan, som är Hans skapelse.

För det fjärde är Gud hos alla människor. Han har skapat människan och att Han har en plan för människan. Han befinner sig inte långt borta där hans existens behöver sökas genom filosofiska spekulationer. Ingen behöver heller försöka bevisa Guds existens, eftersom den är synlig i och genom hans skapelse. Paulus förklarar att alla människor har samma ursprung, v 26 a. Han säger inget om något utvalt folk utan håller sig det som senare skulle bli första trosartikeln. Eftersom alla människor har samma ursprung, grekiska *genos*, kommer de också att söka samma ursprung, ”de skall söka Gud”, v 27. Uttrycket att söka Gud, grekiska *zeteo* betecknar i både GT och NT ett intensivt och helhjärtat sökande efter Gud. Detta sökande är människans svar till Gud. Det är en del av meningen med livet, se Rom 1:19 ff. Paulus menar

dock inte att det är helt enkelt att finns Gud. Utan att säga det är det naturligtvis läran om syndafallet och människans fördärv som gjort det svårt för att inte säga omöjligt för människan att finna Gud, se Rom 1:19 ff. Men som kontrast säger Paulus att detta inte är avgörande eftersom Gud är nära och söker oss! Detta är människans möjlighet och nu börjar Paulus tala evangelium. Den kända **v 28** anses ha stoisk bakgrund, men den har också sin bibliska motsvarighet i Ps 139. Paulus har lyckats med konststycket att förmedla den bibliska uppenbarelsen med hjälp av ett hellenistiskt språkbruk. Men det var ju också vad han utbildats för en gång i tiden.

Den viktigaste anknytningspunkten är att alla människor är sökare. Grekerna tänkte att varje människa hade en del av Logos, en gnista inom sig och därför sökte sitt ursprung. Paulus menade att Gud skapat oss till sin Avbild och att vi därför söker honom. Det är i honom vi lever och rör oss och är till, **v 28**. En missionspredikan brukar avslutas med Skriftord. I det här fallet citerar Paulus en av deras egna skalder, nämligen Fainomena när denne skaldar om hur vi har vårt ursprung i överguden Zeus.³⁶ Detta skriftcitat blir samtidigt utgångspunkten för nästa steg, **v 29-31**, ett radikalt och chockerande sådant. I **v 30** säger Paulus att denne Gud befäller alla människor att omvända sig, grekiska *metanoein*. Ordet betyder att tänka om, att ändra sina tankar och vända sig mot Gud. Då får människan nytt liv och en ny livsstil växer fram. Epikuréerna och stoikerna hade tänkt detsamma men kämpat med andra metoder. Paulus talar om nytt liv, ett trons liv.

För det femte ska Gud döma världen genom Jesus Kristus. Okunnigheten har varit en godtagbar ursäkt fram tills nu då förkunnelsen om Jesus börjat ljuda, se även 3:17, Rom 3:25 och 2 Petr 3:8 ff. Gud har tidigare hållit tillbaka sin vrede och visat sitt tålmod, 2 Mos 34:6 och 4 Mos 14:18. Men nu är det tålmodet slut. Nu väntar i stället domen. När Paulus säger att det gäller alla människor är det en logisk följd av att alla människor har samma ursprung, nämligen Adam i v 26, alla människor söker sig till Gud vilket är allas mening och världen ska dömas av en man, Kristus, **v 31** sedan han erbjudit tron åt alla. Mönstret ser ut så här:

Adam → alla människor → Kristus → alla människor

Vi kommer att möta det här mönstret i senare Paulusbrev, till exempel Rom 5:12–21 och 1 Kor 15. Detta var nytt och främmande för atenarna, men Gud har bekräftat detta mönster genom att låta Jesus uppstå från de döda. Nu har Paulus nått fram till och förkunnat det som är specifikt för den kristna tron, nämligen Jesu uppståndelse från de döda.

V 32-34 Resultatet av talet

Lukas gör på samma sätt som i 4:1, 5:32, 7:54 och 10:44. Talet avbryts när det är som mest spännande, **v 32**. Nu reagerar åhörarna. Några hånar Paulus, andra vill höra mer och andra ansluter sig till honom. Av 4:2, 5:33 och 26:24 framgår att det även då varit reaktioner just på talet om uppståndelsen. Kanske är det inte så underligt. Resultatet blir ganska litet. Men även här nämns två av dem som kom till tro, **v 34**. Bland dem som kommit till tro är Dionysius och Damaris. Lukas berättar aldrig om någon församlingsbildning i Athen, men enligt en gammal kristen tradition blev denne Dionysius senare Athens förste biskop.

³⁶ Aratus var en grekiska skald som levde på 300-talet f Kr. hans enda diktsamling heter Fainomena och går faktiskt att köpa än idag. Övriga grekiska skalder som Paulus citerar är Menander i 1 Kor 15:33 och Epimenides i Tit 1:2.

Resultatet var så litet att flera forskare frågat sig varför denna berättelse alls finns med och ändå räknas talet som en av höjdpunkterna i Apostlagärningarna. Det finns enligt Larsson flera skäl till detta. Det första skälet är det faktum att Paulus faktiskt varit i denna kulturellt viktiga stad. Det var viktigt att så skett. Att resultatet blev litet är inte Paulus fel utan det säger något om grekerna i allmänhet och atenarna i synnerhet. Det andra skälet är att Paulus här levererar kyrkans uppgörelse med hedendomen. Vi har tidigare sett hur den kristna tron avgränsats mot judendomen och nu alltså mot hedendomen i såväl dess folkliga som filosofiska form. Det tredje skälet kan därför vara att talet vid Aeropagen fått stå mönster för denna uppgörelse där uppståndelsen från de döda utgjort kärnan, se 1:21 f, 4:2, 5:30 och 23:6 f.

Situationen i Athen liknar i mycket vår. Människor rycker på axlarna inför förkunnelsen. Men samtidigt lär vi av Paulus att vi inte kan predika Jesus utan att också tala om Skaparen. Vi kan inte predika om korset och dess betydelse utan att också tala om skapelsens förgängelse. Inte heller kan vi undervisa om frälsningen om vi vill undvika talet om domen. I vår tid önskar människor en helhetssyn och Paulus erbjuder här en sådan.

Berättelsen avslutas med ett kort konstaterande, nämligen att Paulus lämnade Aten och begav sig till Korint, **18:1**.

18:1-22 Korinth och tillbaka till Antiokia

Det artonde kapitlet sönderfaller naturligt i tre delar. **V 1-17** utspelar sig i Korinth och i **v 18-22** berättar Lukas om resan från Korinth tillbaka till Antiokia i Syrien. Den tredje delen v 23 och följande handlar om inledningen till den tredje missionsresan. Men nu tillbaka till **v 1**.

Paulus kommer ensam till Korinth, men finner snart nya vänner som till exempel Akvila och hans hustru Priscilla, omnämnda också i Rom 16:3, 1 Kor 16:19 och 2 Tim 4:19. Det heter att denne jude kom från provinsen Pontus och kanske var han en av dem som kom till tro redan på Pingstdagen, Apg 2:9. V 1-17 kan läsas i fyra omgångar:

- V 1-4 inledande händelser
- V 5-8 uppgörelsen med judarna
- V 9-11 Paulus får en syn
- V 12-17 Paulus ställ ännu en gång inför rätta

Det dröjde inte heller länge förrän Silas och Timoteus kom ner från Makedonien, **v 5**. De bodde hos Titius Justus som bodde mitt emot en av stadens synagogor. Vidare fick han se synagogföreståndarna Krispus och Sostenes komma till tro. Han kom att stanna här i ett år och sex månader, **v11**, 49-50 eller 51 e Kr.

Korint i Akaja

Korint var en viktigt handels- och sjöfartsstad sedan lång tid tillbaka. Korint ligger på ett näs som förbinder ön Peloponnesos och övriga Grekland. Korint kom därför att ha en hamn västerut och en annan österut, Kenkrea, se 18:18. Sjöfarten söder om Peloponnesos ansågs så farlig att många föredrog att dra sina båtar de sex kilometrarna över näset. Korints historia kan delas in i två epoker, den grekiska 750- f Kr och den romerska 44- f Kr. Romarna intog staden och förstörde den totalt 146 f Kr. År 44 f Kr byggdes den upp på nytt av Julius Caesar vilket blir inledningen på den romerska epoken. Staden blev en romersk koloni och många italienare flyttade dit tillsammans med greker och orientaler av olika slag. År 27 f Kr gjorde kejsar Augustus staden till huvudstad i provinsen Achaia. Staden blandning av olika kulturer och religioner ledde till ett myller av liv, flärd och lyx. Men här fanns också stor arbetslöshet och många tillfälliga besökare som sjömän och handelsmän. Här var även romerska soldater placerade. Prostitutionen var utbredd och den grekiska termen *korinthiazesthai*, att bete sig som en korintier var närmast synonymt med otukt, koppleri- och bordellverksamhet. Av de grekiska gudarna var Afrodite, kärleksgudinna ledande, men även Poseidon, havsguden och Apollon, som i egenskap av son till Zeus innehade flera framträdande roller som jägare, läkare och musiker.

Vi tiden för Paulus vistelse i staden beräknas den ha haft ungefär 200 000 invånare.

V 1-4 inledande händelser

Paulus hade först lärt känna Akvila genom sitt yrke. De var båda tältmakare, **v 3**. Akvila och Priskilla hade fått lämna Rom eftersom kejsar Claudius utvisat alla judar. Den romerske historieskrivaren Suetonius berättar om denna utvisning i sin kejsarbiografi skriven 120 e Kr. Orsaken sades vara att de ständigt ställde till oroligheter genom att inte vara överens om en viss *Chrestos*. De kristna hade med andra ord börjat utöva ett starkt andligt inflytande i Rom redan på 40-talet e Kr. Detta skedde år 49 e Kr varför kronologin här får en fast punkt.³⁷ Jag ska återkomma till en annan fast punkt i kronologin när vi kommer till 18:12.

De gick varje sabbat till synagogan och förde samtal med både judar och greker. Lukas berättar att många blev övertygade, det vill säga ko till tro på Jesus, **v 4 f**. I en västlig läsart heter det i **v 4** att Paulus ”insatte Herrens Jesu namn”. Det betyder troligen att han gick igenom GT men satte in Jesus överallt där det var möjligt. Det är visserligen en sekundär läsart, men säger något väsentligt om den pedagogik Paulus använde sig av, jämför 17:2 f.

V 5-8 uppgörelsen med judarna

Efter dessa inledande händelser berättar Lukas kortfattad om en ganska lång period av den andra missionsresan. Paulus var ju där i ett och ett halvt år. När Timoteus och Silas kom hade de med sig underhåll så att Paulus nu kunde ägna sig åt förkunnelsen på heltid, **v 5**. I **v 5-8** läser vi om uppgörelsen med judarna och i **v 9-11** om den uppmuntran Paulus trots allt får. Det är under den här tiden han skriver åtminstone 1 Thessalonikerbrevet.

Men inte alla var glada åt Paulus tolkningar, **v 6**. Det är fullt förståeligt om vi ser det utifrån judiskt perspektiv. Budskapet om Jesus som Messias är radikalt, revolutionerande och sätter hela den judiska traditionen i nytt ljus. Brytningen är oundviklig. Med en rituell gest skakar

³⁷ Claudius var kejsare mellan åren 41-54 e Kr. Han efterträdde Caligula som regerade mellan åren 37-41 och var nära vän till kung Herodes Agrippa, aposteln Jakobs baneman, se Apg 12:1. Denne dog år 44 e Kr och hans död finns återberättad i 12:23.

Paulus dammet av sina fötter. Detta hade de lärt av Jesus enligt Lukas 9:5 och 10:11. Den betyder att han bryter med dessa judar, inte med den judiska tron. Tvärtom menar Paulus att han företräder fullbordandet av den judiska tron. Jesus hade använt sig av ett ord från Hes 33:4 om hur straffet för obotfärdighet skulle komma över dem och deras barn, se Matt 27:25, ett ord som går att härleda till Torahn, 2 Mos 20:5. Brytningen med judarna leder till att Paulus nu vänder sig till hedningarna. Han flyttar in till Titius Justus, v 7 och evangeliet går från synagogan till hemmen.

V 9-11 Paulus får en syn

Med hänsyn till den turbulens som rådde är det anmärkningsvärt att synagogföreståndaren Krispus och hela hans *oikos* ändå kommer till. De döptes tillsammans med många andra korintier, v 8. Därmed finns en kristen församling i Korint, en församling som skulle bereda Paulus både glädje och bekymmer. Vi ska senare studera de två brev som Paulus skrev till dem och som finns i vårt NT.

Liksom i Troas, 16:9, får Paulus här en syn, grekiska *horama*. Ordet talar om för oss att Paulus får denna syn i ett vaket tillstånd. Samma ord finner vi i 7:31, 9:10, 12, 10:3, 17, 19, 11:5, 12:9, 16:9 och 18:9. Synen kan vara förbunden med en extatisk upplevelse, men behöver inte vara det, se även kommentaren till Gal 1:12 om Paulus uppenbarelser. Denna syn blir till stor uppmuntran för Paulus, men Lukas låter oss samtidigt förstå hur Paulus var ledd av Herren i sina åtaganden.

Och därmed går vi över till att studera 1 Tessalonikerbrevet, ett brev fyllt med glädje och tacksamhet över vad Silas och Timoteus berättat och en maning att fortsätta på den inslagna vägen tills Herren kommer åter.

1 Tessalonikerbrevet

V 12-17 Paulus ställs inför rätta

Lukas berättar nu om hur Paulus ställs inför landshövdingen (prokonsuln) Gallio, en viktig uppgift för vår kronologi. De kronologier som brukar göras betraktas antingen som relativa eller absoluta. Det avgörs av vilka källor man använder. Uttrycket relativ kronologi brukar användas om de kronologier som grundar sig på NT-liga data. När vi försöker beskriva Paulus liv och leverne med hjälp av årtal eller datera de olika breven är Paulus den primära källan. De uppgifter vi får ur till exempel Apostlagärningarna är då sekundär. Om vi däremot kan sätta NT:s uppgifter i förbindelse med den allmänna historien och finna samma uppgifter i den profana historien som i den bibliska anses kronologin för absolut. Det är just vad som är fallet med uppgiften i v 12.

Genom ett brev från kejsar Claudius får vi veta att Gallio var landshövding från våren 51 e Kr till våren 52 e Kr. Av framställningen i Apostlagärningarna kan man gissa sig till att Paulus drogs inför rätta i slutet av sin tid i Korint och i början av Gallios ämbetsår, det vill säga sommaren år 51 e Kr. Paulus ska då ha kommit till Korint i slutet av år 49 eller början av år 50 e Kr och skrivit 1 Tess år 50-51 e Kr och 2 Tess 50-51 e Kr.

2 Tessalonikerbrevet

V 18-22 Återresan till Jerusalem och Antiokia

Paulus flydde inte från Korinth. Han stannade ännu någon tid även om hans liv svävade i fara. Så småningom beger han sig hemåt mot Antiokia i Syrien. Han reser från Kenkrea över Efesus till Caesarea och sedan till Antiokia. Han reser tillsammans med Priskilla och Akvila, **v 18**. Det anses anmärkningsvärt att hustruns namn nämns först i den patriarkaliska kulturen. Slutsatsen är att hon sannolikt hade en framträdande roll i deras arbete, se också v 26, Rom 16:3 och 2 Tim 4:19. Det är sista gången vi hör talas om Silas och både han och Timoteus stannade sannolikt kvar i Korinth. När Paulus skriver 1 Tessalonikerbrevet från Korinth är både Timoteus och Silvanus med. Timoteus dyker upp nästa gång i 19:22 och 20:4. När Paulus kommer tillbaka till Akaja är tydligen Timoteus där. Han har stannat kvar med andra ord. Silas stannade sannolikt också kvar i Korint, men omnämns också i 2 Kor 1:19 och 1 Petr 5:12 om han är densamme som Silvanus.

Innan Paulus lämnar Korinth avlägger han ett nasirlöfte. En nasir var en person som helgat sitt liv på ett särskilt sätt åt Gud, vanligtvis för en period av 30 dagar. Bestämmelserna för nasirer återfinns i 4 Mos 6. Här talas det om att avstå från allt som kommer från vinrankan, v 4, att låta håret växa, v 6, och efter den utmätta tiden ska han offra och på nytt klippa sig. Det är inte säkert att Paulus följde alla detaljer. Det mest troliga är att judarna under diasporan utvecklade olika typer av löften, 21:23-26. Lukas berättar aldrig något om vad för löften det handlade om.

När de kom till Efesus lämnade Paulus Priskilla och Akvila där, **v 19 a**. Av v 26 framgår att de verkade i staden. Där tog de bland annat sig an den judiske bibelläraren Apollos. Paulus kom dit på sin tredje missionsresa, 19:1 ff och då bodde Priskilla och Akvila där. Apollos hade rest till Korint och verkade där. Det var också ifrån Efesus som Paulus skrev sitt nästa brev, 1 Korintierbrevet. Det framgår av 1 Kor 16:12 och 19. Vi kommer därför att ta oss an 1 Korintierbrevet efter Apg 20. Det är adresserat till synagogföreståndaren Sostenes som vi läste om i v 17. Det är oklart hur länge Paulus, Priscilla och Akvila verkade tillsammans i Efesus, men antagligen ett par år, gissningsvis år 55-56 e Kr, 19:10. Av Rom 16:3 f framgår att Priscilla och Akvila sedan gett sig tillbaka till Rom.

Lukas betonar att det var aposteln och missionären som grundade församlingen i Efesus. Det var inte medhjälparna Priscilla, Akvila eller Apollos, **v 19 b**.

Paulus reser vidare till Caesarea och därifrån upp till Jerusalem. Grundtexten har inte med ordet Jerusalem, men det grekiska ordet *anabas*, översatt ”gick han upp” är närmast en teknisk term för att resa till Jerusalem. Ordet församlingen, i bestämd form syftar också på församlingen i Jerusalem. Lukas kommenterar inte besöket i Jerusalem eller Antiokia alls. Paulus nämner inte heller någonting om dessa besök i sina brev. Vi vet inte varför Lukas bestämt sig för att lägga upp sin text på det här sättet. Formellt sett verkar dessa vagheter endast antyda att en resa avslutas och en annan påbörjas. Det kan också vara så att dessa noteringar vill visa att verksamheten nu flyttats från Korinth till Efesus. Paulus kom som sagt att stanna i Efesus cirka två år, 19:10.

C. SÄRSKILD KOMMENTAR

Guds rike och det kristna hoppet	s 13
Tungomålstalande	s 18
Sadducéerna	s 30
Esséerna	s 33
Urförsamlingens förhållande till de världsliga myndigheterna	s 37
Samaria	s 45
Simon och gnosticismen	s 46
Saul eller Paulus, född och uppvuxen i Tyrsus, Kilikien	s 50
Damaskus i Syrien	s 53
Guds Son	s 54
Antiokia i Syrien	s 62
När var Paulus i Jerusalems för andra gången?	s 63
Karta över de romerska provinserna	s 67
Antiokia i Pisidien	s 67
När skrevs Galaterbrevet?	s 73
Silas och Judas Barsabbas	s 77
Karta över omnämnda församlingar i Apostlagärningarna	s 79
Thessaloniki i Makedonien	s 84
Athen i Akaja	s 85
Epikuréer och stoiker	s 86
Korint i Akaja	s 90

D. APPENDIX

Apostlagärningarnas texter ordnade efter den Svenska evangelieboken

Kyrkodag	I årg	II årg	III årg
Annandag Jul	6:8-15	7:55-8:8	4:18-31
Sönd ef Jul			7:17-22
Nyårsdagen			10:42-43
1 ef Trettondagen	18:24-19:6		8:14-17
Kyndelsmässodagen	2:42-46		
Askonsdagen		13:1-3	
5 i Fastan		4:1-12	
Påskdagen	3:14-16 (Lukasserien)	13:32-37 (Johannesserien)	
Annandag påsk	10:34-43		
Kristi Himf dag	1:1-11	1:1-11	1:1-11
Sönd f Pingst	1:12-15		
Pingstdagen	2:1-11	2:1-11	2:1-11
Annandag Pingst	10:42-48	11:19-26	2:36-41
Heliga Tref dag	2:24-35		4:5-12
1 ef Trefaldighet			8:26-39
15 ef Trefaldighet	20:32-36	4:32-35	
18 ef Trefaldighet	16:11-15		5:27-29
20 ef Trefaldighet	9:36-43		

Övriga dagar	I årg	II årg	III årg
Midsommardagen	14:15-17	17:22-31	6:30-40
Joh. döparens dag	19:4	13:16-25	10:37-38
Mikaels dag		12:6-17	

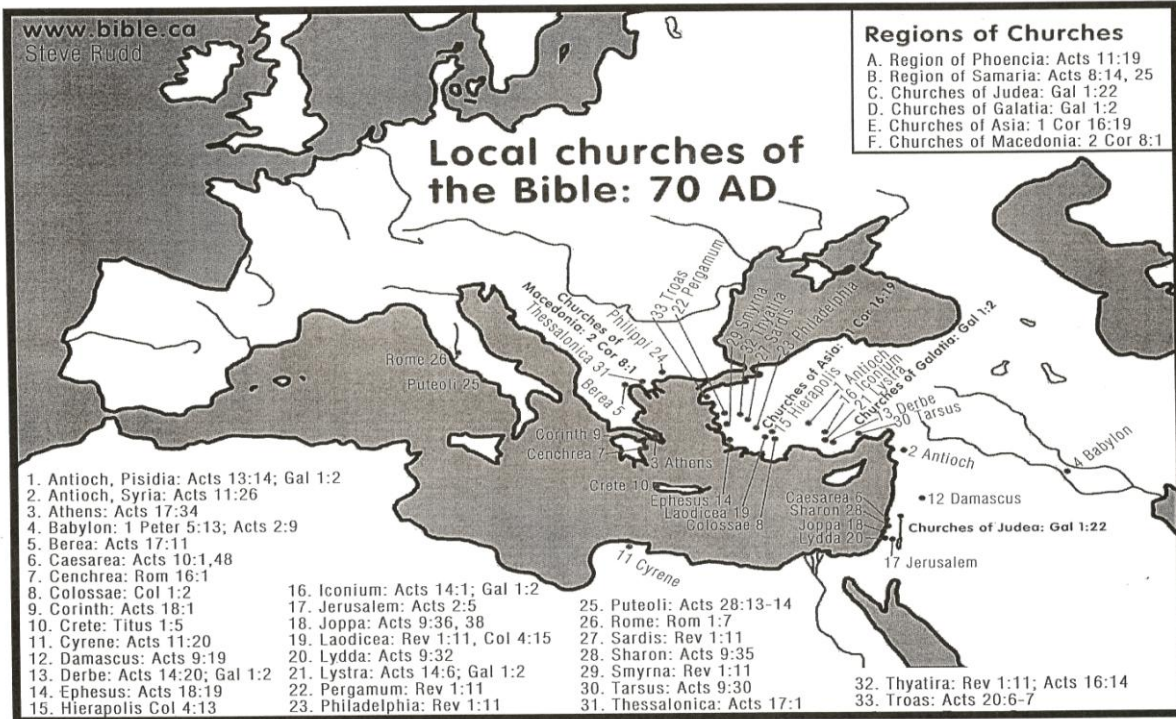
Apostolisk- och efterapostolisk tid, 35 – 150 e.Kr.

Palestina Alexandria	Mindre Asien	Roms kejsare	Öst, Antiokia Edessa
		Augustus (27 f Kr-14 e Kr)	
Ap Petrus		Tiberius (14-37)	
Filon , (20 f.kr-40 e.kr) träffar Petrus i Rom		Gaius, Caligula (37-41) Ap. Petrus	
Herrens bror Jakob , biskop i Jerusalem		Claudius 41-54 Ap. Markus till Egypten	
		Nero (54-68) Paulus	
Symeon , den förste biskopen i Jerusalem Annianos , biskop i Alexandria efter Markus Efterträds av Abilios Flykten till Pella	Timoteus , den förste biskopen i Efesos Titus , den förste biskopen på Kreta Dionysus , den förste biskopen i Aten	Tre kejsare, Galba, Otto och Vitellius (68-69) Linus , biskop (2 Tim 4:21) Vespasianus (69-79)	
		Titus (79-81) Clemens , biskop (Fil 4:3)	
		Domitianus (81-96) Klemens , biskop	
		Nerva (96-98)	
Justus , biskop i Jerusalem Kerdon , biskop i Alexandria Därefter Primus och Justus	Ap Johannes Papias , biskop i Hierapolis	Trajanus (98-117) Euarestos , biskop Alexander , biskop	Ignatius , biskop, (30-115) efterträds av Heros
Fram till denna tid fanns det 15 omskurna biskopar i Jerusalem apologeter Aristides av Athen (d 125) Aristo av Pella (d 140)		Hadrianus (118-138) Xystos , biskop	Tatianos , syriern

CD-ROM eller www.bibelforklaring.nu

1. Inledning
2. 1:1-4
3. 1:9-26
4. 2:1-4 Joels profetia går i uppfyllelse
5. 2:1-4
6. 2:1-4 om tungomålstalande
7. 2:1-4 Den Helige Ande
8. 2:1-4
9. 2:1-13
10. 2:14-36
11. 2:37-41
12. 2:42-47 Urförsamlingens liv, del 1
13. 2:42-47 Urförsamlingens liv, del 2
14. 3:1-17
15. 3:18-26
16. 4:1-17
17. 4:18-37
18. 5:1-11
19. 5:12-29 Urförsamlingens liv, del 3
20. 5:29-6:7
21. 6:8-15, 7:55-8:1
23. 7:1-29
24. 7:30-54
25. 8:1-25
26. 8:26-40
27. 9:1-12
28. 9:13-25
29. 9:26-43
30. 10:1-43
31. 10:44-11:18
32. 11:19-30
33. 12:1-13:3
34. 13:4-31 Paulus första missionsresa
35. 13:32-14:7
36. 14:8-28
37. 15:1-14 Jerusalemsmötet
38. 15:15-35 Jerusalemsmötet
39. 15:36-16:14 Paulus andra missionsresa
40. 16:15-26
41. 16:27-17:14
42. 17:15-30
43. 17:31-18:11

De nytestamentliga församlingarna

Referenslista

Aharoni, Yohanan m fl *The Macmillan Bible Atlas*, 3rd ed. Macmillan Publishing Company, New York, USA 1993.

Andersson, Greger – Bengtsson, Claes. *Bibelintrö – en guide till Gamla och Nya testamentet*, Finland: Libris 2003.

Bernspång, Erik. *Apostlagärningarna*, Kristianstad. Filadelfia 1972.

Bibeln, Bo Giertz och Svenska Bibelsällskapet, Norge: Verbum och Pro Caritate 1989.

Bibeln, *Den svenska folkbibeln 98*, Malmö: Stiftelsen Svenska Folkbibeln 1998.

Blaiklock, E.M. *Acts – an introduction and commentary*. Boken ingår i serien Tyndale New Testament Commentaries, England; Tyndale Press 1969.

De apostoliska fäderna, Stockholm: SKDB 1967.

Didache, återfinns i *De apostoliska fäderna*, Stockholm: SKDB 1967.

Eusebios. *Kyrkohistoria*, Skellefteå: Artos bokförlag 1995.

Fjellstedt, Peter. *Bibeln med förklaringar, band III*, Stockholm: Beijers Bokförlagsaktiebolag 1910.

Fougner, Even. *Fortolkning til Apostelgjerninge*, Oslo; Lunde forlag 1976.

Gerhardsson, Birger. *En bok om Nya Testamentet*, Kristianstad: Gleerup 1999.

Gärtner, Bertil. *De kallar oss kristna*, Avesta; Libris 2004.

Halldorf, Peter. *Andens folk – en lärjungavandring genom Apostlagärningarna*, Finland; Cordia 2006.

Hellström, Ivan. *Förstår du vad du läser?* Klippan; EFS-förlaget 1977.

Illustrerat Bibellexikon, del 1-3, red Odeberg, H och Gilbrant, T, Oslo: Illustrerat Bibellexikon A/S 1967.

Jellinek, Johannes. *Ordet och orterna*, Stockholm: SKDB 1967.

Larsson, Edvin. *Apostlagärningarna, kapitel 1-12*. Kommentaren ingår i serien Kommentarer till Nya Testamentet (KNT), Uddevalla; EFS-förlaget 1983.

Larsson, Edvin. *Apostlagärningarna, kapitel 13-20*. Kommentaren ingår i serien Kommentarer till Nya Testamentet (KNT), Uddevalla; EFS-förlaget 1987.

Larsson, Edvin. *Apostlagärningarna, kapitel 21-28*. Kommentaren ingår i serien Kommentarer till Nya Testamentet (KNT), Kristianstad; EFS-förlaget 1996.

Larsson, Göran. *Uppbrottet – Bibelteologisk kommentar till Andra Mosebok*, Göteborg; Verbum 1993.

Lövestam, Evald. *Apostlagärningarna*. Kommentaren ingår som del V i serien Tolkning av Nya Testamentet, Falköping; Verbum 1988.

Marshall, I. Howard. *Acts – an introduction and commentary*. Boken ingår i serien Tyndale New Testament Commentaries, England; Intervarsity Press 1980.

Novum Testamentum Graece, upplaga Nestle-Aland, England, United Bible Societies 1971.

Ricard, Olfert. *Anden I Apostlakyrkan – vägledning till självstudium av Apostlagärningarna och de nytestamentliga breven*, Stockholm; EFS bokförlag 1924.

Sjöberg, Anders. *Hela världen väntar – en guide till Apostlagärningarna*, Finland; Libris 2002.

Sprachlicher Schlüssel zum Griechischen Neuen Testament, Germany, Brunnen-Verlag 1970.

Stern, David H. *Jewish New Testament Commentary*, USA; Jewish New Testament Publications 1996.

Stott, John. *The Message of Acts*, ingår i serien The Bible Speaks Today, Great Britain, IVP 2002.

Tenney, Merrill C. *Nya Testamentet talar, vol 2*, Falun: Dagen-huset 1990.

Viola, Frank. *The Untold Story of the New Testament – an extraordinary Guide to Understanding the New Testament*, USA; Destiny Image 2004.

Waldenström, P.P. *Nya Testamentet – ny öfversättning med förklarande anmärkningar, första delen*, andra reviderade upplagan, Stockholm 1892.